వచన గ్రంథములు.

		ప్రతి 1-కి రు.	అ.
ఆంధ్రవచనభాగవతము, ద్వాదశస్కంధములు, శ్రీశత ఘంటము వేంకటరంగశాస్త్రికృతము	...	6	8
డిటో 3 వాల్యములు	...	7	0
ఆంధ్రవచనభారతము, ఆదిసభాపర్వములు	...	2	8
డిటో ఆరణ్యపర్వము	...	2	8
డిటో విరాటోద్యోగపర్వములు	...	2	8
డిటో భీష్మద్రోణపర్వములు	...	4	0
డిటో కర్ణ, శల్య, సౌప్తిక, స్త్రీపర్వములు	(అచ్చగుచున్నది).		
డిటో శాంతిపర్వము	...	4	0
ఆంధ్ర వచనరామాయణము, 7 కాండలు, రెండుసంపుటములు		12	0
ఆంధ్రకవిజీవితములు శ్రీ గురుజాడ, శ్రీరామమూర్తిగారిది...		3	8
ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్రసంగ్రహము	..	1	8
అయిదుగురుదొంగలకథ	...	0	6
అరేబియన్ నైట్సుకథలు	...	1	4
ఈసపునీతికథలు, ప్రథమభాగము	...	0	6
డిటో రెండవభాగము	...	0	8
ఋషులచరిత్ర, శ్రీ రాచకొండ అన్నయ్యశాస్త్రిగారు	...	0	8
చార్ దర్వేషుకథలు	...	0	8
సీతారామము	...	1	2
దిలారాము	...	1	4
తాతాచార్యులకథలు	...	0	6
శ్రీ విఘ్నకథలు	...	0	8
తెనాలి రామలింగనికథలు	...	0	4

దేశభక్తుఁడు

(Kandan, the Patriot)

ఆంగ్లగ్రంథకర్త:
శ్రీ కె. యస్. వేంకటరమణిగారు

చెన్నపురి:
వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులుఅండ్సన్స్ వారిచేఁ
ప్రకటితము.
1933

PRINTED BY
V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS,
AT THE 'VAVILLA' PRESS,
MADRAS.—1933.

ప్రస్తావన.

ఆంగ్లసారస్వతమునకుపాయనమొసఁగూర్చుట అన్యదేశీయులకసాధ్యము. ఐనను భారతీయులు కతిపయులట్టి కార్యమునుసాధించియున్నారు. ఆంగ్లమునరచనకుఁదొడంగి ప్రశస్తి గడించుకొనినదాక్షిణాత్యులలో శ్రీయుత కె. యస్. వేంకటరమణిగారు అగ్రగులు. వీరిగద్యపద్యరచనలను ఆంగ్లేయవిమర్శకావతంసులే కొనియాడియుండుటవిశేషము. అట్టివారిటీవలెనే ప్రకాశించిన 'Kandan, the Patriot' అను నవలకీగ్రంథము ఆంధ్రీకరణము. బ్రహ్మశ్రీ వావిళ్ల వేంకటేశ్వరశాస్త్రులవారి ప్రేరణచే నేనీయనువాదమునకు దొరకొంటిని. మాతృకనత్యంతముపలక్షించియే వ్రాసితిని. ఎడనెడ నించుకసంక్షేపించుటదప్ప నాస్వాతంత్ర్యమును సంపూర్ణముగానరికట్టుకొంటిని. గుణదోషనిర్ణయమునకుఁ బాఠకులేప్రమాణము.

గుఱ్ఱం సుబ్రహ్మణ్యము,

అనువాదకుఁడు.

దేశభక్తుఁడు.

మొదటిప్రకరణము.

అక్కూరులోని కల్లంగడి.

1

తూర్పుతీరమున మాయవరమునుండి ట్రాంక్విబారునకుఁ బోవు చిన్నరైలుమార్గమునందు అక్కూరొకచక్కనిపల్లె. అచటికి మూఁడుమైళ్లదూరముననే సముద్రము.

ప్రొద్దుతిరిగెనుగాని తూర్పుగాలి యింకనుఁ దిరుగలేదు. మందసమీరుఁడు కెరటములమూర్ధముల స్పృశియించుచు, జలరేఖను ముద్దుగొనుచు, దరినిఁ బొలయునురుగునొమ్ములఁ జిక్కవలచుచు తామసించెను.

నాల్గుగంటలకైదునిమిషము లుండెను. అప్పుడే నెం 9 రు రైలు మాయవరమునుండి కూఁతవేసి బయలుదేరెను. దీనికున్న అయిదుపెట్టెల నీడ్చుట కొకశిథిలమైన యింజను తగిలించఁ బడెను. ఒకకాలములో నీయింజను పెద్దలైనుమీఁద టూటికోరిన్ ఎక్స్ప్రెస్సును నడిపించినదే. వృద్ధాప్యమున దాని నీ చిన్నరైలున కంటఁగట్టిరి. పూర్వపుసత్తువ కొంచెము శేషించి

యుండెనుగాని యిప్పుడు సందడియే మెండు. దీని రణగొణ ధ్వనికి రైలు అదరిపోవుచుండెను. మెఱుఁగుమాయని యా కమ్ములమీఁద నిమిషనిమిషమున కదరిపడుచు, ఇంజిను యానము సాగించుచుండెను.

2

నెం 9 రు రైలు కూతవేయుటయే గుర్తుగా అక్కూరు కల్లంగడిలో జీవము కళకళలాడును. కొబ్బరితోటలో నొక ఋషికుటీరమువలెనున్న దీయంగడి. దీనికెదురుగా నూరిచెఱువు. పగలంతయుఁ గష్టించిన పేదజనము సాయంత్రమే చెఱువున స్నానమాడి, ఉడుకెత్తిన దేహములు చల్లఁబడఁగా సురసేవాసక్తులై యీ ఆశ్రమము సేరుకొందురు.

మాయవరం ట్రాంక్విబారు రైలునకు ప్రథమసంతాన మీ కల్లంగడి. ఈ రైలు వేయుసమయమున నిట ధనప్రచారము విశేషముగా గల్గెను. అందువలనఁ గల్లంగడి దెఱచిననాఁటినుండియు డబ్బు పుష్కలముగా రానారంభించెను. చెమటనోడ్చి సంపాదించిన నాల్గురూకలను కూలివారిక్కడ ముడుపు చెల్లించుకొనుట పరిపాటియాయెను.

రెండువేలయేండ్లక్రిందట కరికాళచోళుఁడు రాజ్యము సేయుచున్నకాలములోఁ బ్రధాననగరమైన పుహారునం దీ యక్కూరొకభాగము. అపుడున్నసంబర మిపుడు మాయ

మగుచో నందుత్పన్నమైన యీసుర చేసిన పాపమేమి? సోమరు లైన తనరైతులకుఁ దాను పుష్కలముగా నిచ్చుచున్న కూలిలోఁ గొంతనైన నీవిధముగా రాఁబట్టవచ్చును. ఇట్లని మొదలియారు తలపోసి సంకోచమును నివారించుకొని తన బుద్ధిచాతుర్యమునకు సంతోషించెను.

ఈవ్యవహారమును తాను స్వయముగా విచారించు కొనుట సాధ్యముగానిపని. అందువలన దానినిర్వాహకము నచ్చుటి నాటారు ప్రముఖునకే వశముగావించెను. రుచ్యమైన కొబ్బరికల్లును కావలసినవారికిఁ గావలసినంతఁబోసి, ఆనాటారు అంగడి యెప్పుడును కళకళలాడునట్లొనర్చెను.

3

అకూరులో సాయంత్రమగునప్పటికి కల్లంగడికి జనము గుమిగూడుట మఱువరానిదృశ్యము. పొలములనుండిఁ బరుగు దూరములో నున్నది కల్లంగడి. పిల్లకాయలు బడినుండి యే మిఠాయిదుకాణమునకో పరుగులెత్తినట్లు, కూలిజనము కూలి డబ్బులతోఁ దిన్నగా నిచటికే పరుగెత్తుకొనివచ్చెదరు. పూర్వము అకూరు చుట్టుపట్లఁ గల్లు చవిచూచినవా రరుదు. దూరమునకు లక్ష్యపెట్టనియుద్ధండులే కొందఱికో దానియను భవము. ఇపు డట్లుగాదు.

ఆరోజు సాయంత్రము కల్లంగడిఁజేరినజనములో నన్ని రకములమనుష్యులునుం గలరు. కాని వారికి సాంప్రదాయసిద్ధమైన విభజన లేకపోలేదు.

నందన్, మూర్ఖన్, కాటేరీలు అనుభవశాలురలో నగ్రగణ్యులు. తమబోంట్లకైన యీసుర సోమరిపోతులందఱికి నబ్బుచున్నదిగదా యని వారికి గంటు.

ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పనులు కుఱ్ఱజట్టునకు మొనగాండ్రు. పనిలో నెంతచుఱుకో తిరుగఁబడుటకు నంతచుఱుకైనవారే. యౌవనదర్పముతో వారంగడినిఁ బ్రవేశించిరి.

ఈ రెండుతెగలును "అంటరాని"వారే. ఉర్వీమతల్లి స్పర్శ వీరికి జన్మసిద్ధము. కృషీవలులన్న వీరు. తలమనిషి అమవశి ఇతరులతోఁ గలియఁడు. కండలుతీఱిన యాతనిబలిష్ఠకాయము నల్లగుండువిగ్రహమువలె నుండెను.

గోవిందన్, పవడాయి, నల్లనులు తమమిత్రపరివారముతో మఱొకజట్టు. వీరికింకనుఁ గల్లు నిబ్బరము పూర్తిగా నలవడలేదు. తప్పుసేయుచున్నామను నాత్మప్రబోధము వారి వ్రాలుడు మోములందు వ్రేలుచుండెను. వీరందఱును పడయాచీలు. తంజావూరునందు చోళనాయకరాజులు రాజ్యముసేయుచున్న కాలములోఁ గాల్బలమంతయు నీపడయాచీలే. ఇప్పటికిని కల్లంగడిజగడములయందు వారి యాక్షాత్రము కొంతబయటపడుచుండును. కలహములకుఁ దామే కాలుద్రవ్వి, తమకన్న బలిష్ఠులైనను నందన్, మూర్ఖన్, కాటేరీ, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పనులను లొంగఁదీయుచుందురు.

ఇహపరములందు మెప్పులేని యీపాటకసైన్యమునకుఁ గల్లంగడియే క్రీడారంగము. వారి కిచట దేవతలకులేనిసంతోషము. నాదనిచెప్పఁదగిన యింటిపట్టుగాని, జేనెడు చేనుగాని యందులో నొక్కరికినిలేదు. తెల్లవాఱినదిమొదలు చీకటిపడు వఱకును విధివిరామములేక కష్టించుటే వారిజీవనము. పూర్వ మెట్లో, యిప్పుడు నట్లే. శతాబ్దములతరబడి మార్పులేదు. ఆపూర్వపద్ధతులను ఛేదించుచున్న నూత్నశక్తులు వారి కెఱుకయే లేదు.

4

మొదటిజట్టునకు మొనగాఁడు నందన్. తనకు చిర కాలానుభవమైన సారాయిసామ్రాజ్యమున నూతనముగా నడుఁగిడినకుఱ్ఱవారింగూర్చి తనమిత్త్రునితో నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "మూఖా! వీరినిఁ జూచుచున్నావా? ఎంతచేతగానివారు! కల్లుద్రాఁగు టొకవిద్య. అది పుట్టుకతోడనే రావలయును. నేర్చినవచ్చునా? అందునను ఒక్కరోజులో! త్రాఁగుటలో నెమ్మది, ఛలాకు ఉన్నవనిరైన వీరెఱుఁగుదురా? ఈకుఱ్ఱవెధవలకు ముంతనెత్తి నోటికిఁ దగిలించి చప్పరించుటయైనవచ్చునా? మంచినీళ్లవలె గుటగుట నోటిలోఁబోసికొనుచున్నారు. చూడు చూడు. మనతలమనిషి తెలివి! పొలములోఁ గొరడాకఱ్ఱను బుచ్చుకొని నిలుచున్నప్పుడు, అమవాశి గట్టివాఁడే గావచ్చును. కాని కల్లంగడిలో వాని ప్రతిభయేమిటి? నేలఁబడినచేప!"

నందక్ డెబ్బదియేండ్లవాఁడు. ఐనను ముంతమీఁద వాని పట్టుచలింపదు. వాఁడు నెమ్మదిగా నిలిపినిలిపి ఒక్కొకవాక్యమును పల్కుచుండెను. వానికంటి గ్రుడ్ల తిరుగుడులో ననుభవ చక్రము తిరుగాడుచుండెను. పురాతనానుభవమునఁ బాల్గొన వచ్చినకుట్టివారియెడ నాతనిరోషద్వేషములు ప్రస్ఫుటమగు చుండెను. వీరిరాకవలన ధర పెరుగుటయేగాక కల్లు పలుచఁబడు చుండెనని వాఁడెఱుంగును.

"నందా! మనము వీరికి బుద్ధిచెప్పవలెను. ఇక్కడనైనఁ బెద్దలెవరో పిన్నలెవరో వారికిఁ దెలియవలయును. అమవశి మనకుఁ దలమనిషిగావచ్చును. కాని కల్లంగడిలో వాఁడొక బ్రద్దలైన కుండతోసమానము. వానియంతరము వానికిఁ జూపవలెను." అని మూఖక్ తిన్నగొంతుకతో బదులుజెప్పెను.

అపుడు కాశేరీ, యింతవఱకుఁ దాను త్రాఁగుచున్న మూఁడవముంతను ముగించి,యీపై ఫుతిరిగి కండ్లెఱ్ఱగా జ్వలించుచుండ నొకవెడనవ్వునవ్వి యిట్లుచెప్పెను. "మూఖా! నీకిన్ని యేండ్లువచ్చినవేగాని దీనికంతకు నిజమైనకారణమేమిటో దెలియలేకున్నావు."

మూఖక్ కాదని తలనూఁచినను గమనింపక కాశేరీ తన ధోరణి నిట్లు సాగించెను."అమవశి మనమూలపల్లెపై నధికారము సేయుట నల్లక్ ఉన్నాఁడను నిబ్బరముతోనే. నల్లనునకుఁ బట్టు గొమ్మ మనయజమాని. నందా! నీవాలోచింపుము—మూఖక్

కేమియుఁ దెలియదు. వానికి సిద్దెతలకాయ, సొరకాయముక్కే-గాని మట్టిబుద్ధిమనిషి.మనము దినమంతయుఁ గష్టించెదముగదా. జీవితమునకంతటికి సుఖమనుకొనఁదగిన యీకల్లుముంతకు రాక మిగులుటే దుర్ఘటముగానున్నది." కాశేరీ కోపముతో గ్రుడ్లు ద్రిప్పి గర్జింప మొదలిడెను. "ప్రపంచములో మాలవానికుండు నదే కల్లుముంత. వేఱెచుట్టములేదు. మనకేమి పొలా! పండ్లా! పూవులా! మనపెండ్లాలు మనతోబాటు పొలములందుఁ బాటు పడవలసినదే. మనబిడ్డలు రాళ్లలో, ముండ్లలో, అడుసులో, గొడ్లను మేపవలసినదే. వాటిపాలు వీరినోటిలోనికి గ్రుక్కె-డైనను రావుగదా. నందా నీవు చెప్పుము. కల్లుముంత లేక పోయిన మనబ్రదు కెందుకు?"

ఈయుపన్యాసమునకు హర్షించినట్లు నందన్, మూఖను లిర్వురును తలలూఁచిరి. కాశేరీ మఱొక కల్లుముంతఁ ద్రాఁగి సాగించెను. "మనకష్టమునకు మనకువచ్చుదానికి నాలుగింతలు నల్లన్ సంపాదించును. అదంతయు న్యాయముగావచ్చుచున్నదా? నల్లన్ కుప్పకావలిగాచును. మొదలియారు నెల కిరువదిరోజు లూరిలోనుండఁడు. కుప్పలో నెలుకలబొక్కలున్నవి. వాటికి నల్లన్ కాపలాగాయును. పగలు రాత్రి వానికదేపని!"

మఱొకని యీభాగ్యవిలసనమునకు కాశేరీ గాంద్రించెను. యౌవనమునఁ దానును పేరుమ్రోఁగినకుప్పదొంగ. వాని దీర్ఘబాహువు లిందుకొఱకు ప్రకృతి నిర్మించెనో యన్నట్లుపక రించినవి.

నందన్, మూకన్, కాటేరీలకు అందఱు రైతులకున్న కష్టములు లేవు. వీరిభుక్తికి మొదలియారుతండ్రి సదుపాయము చేసిపోయెను. ప్రక్కన విరోధిగ్రామములోని కర్ణరాత్రిఁబోయి పగవారికుప్పల నుఱుచుకొని తెల్లవాఱులోగా ధాన్యముతో గ్రామముసేరుకొని నందులకు మొదలియారుతండ్రి వీరికి యావజ్జీవపర్యంతము నెలకు రెండుతూములవడ్లు ఖరారుచేసెను. అందువలననే కల్లంగడిలో వీరి కింతసంభాషణాసౌలభ్యము.

5

రెండవజట్టు ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పనులును సంభాషణను సురసేవను సాగించుచుండిరి.

"ఇరుల్లా, నీకీవేళ డబ్బెక్కడిదిరా, వారంరోజులనుండి పొలముమీఁదఁ బనిలేదుగదా! నామట్టుకు నాకుఁ దలప్రాణము తోఁకకువచ్చినది" అని కరుప్పన్ అడిగెను. కరుప్పన్ మొదలియారునొద్ద నెలజీతమునకుండెను.

ఇరుల్లన్‌గూడ మొదలియారునొద్ద జీతమునకుఁ బని జేసినవాఁడే కాని కలిసికట్టుపనిలో నాతనికిఁ జాకచక్యములేక పోయెను. అందఱికన్నఁ దానే యెక్కువగా పాటుపడియు మిగిలిపోయినపనికి బాధ్యత తనతలకుఁ జుట్టించుకొనుచుండెను. చివరకొకసారి యేదోంగతనములోనో, చేసినది తానైనను, లాభపడినది అమవశియగుటచేతఁ గలహాముువచ్చెను. అపుడు తలమనిషి వీనినిఁ బనినుండి తొలగించివైచెను.

"కరుప్పా, డబ్బెక్కడిదా? పెండ్లామును సాధించితిని. డబ్బువచ్చినది."

"ఏలాగురా!"

"ఏలాగా, యీలాగే" అని తనకుడిచేతిని గాలిలో విసరుచు, "తాను దాఁచుకొనియున్న వెండికడియము నిచ్చు వఱకు సాధించితిని."

"మొనమొన్న నేపోయిన కుఱ్ఱవానికడియముగదరా!"

"అవును. దానిఁజూచి యేడ్చుకొనవచ్చునని నాపెం డ్లాము దాచియుంచినది. ఇక దానితోసరి. కాని నీకెక్కడినుండి వచ్చినదిరా డబ్బు. కరుప్పా! నీకు రావలసినబత్తెముగూడ పదిహేనురోజులనుండి వెనుకబడియున్నదఁటగా. నీయజమానికి మోటారులో రావడంపోవడంతోనే సరిపోవుచున్నది."

"అవునురా, ఇరుల్లా. ఈపాలములోఁ బనిచేయుట కంటెఁ గడుపుగొట్టుకొనిచచ్చుట మేలురా. ఇక్కడ పశువుల కంటె నన్యాయము మనుష్యులకు. అమవశి నల్లనులవంటి దొంగల కిది స్థలముగాని మనకుఁగాదురా. నాకు నిన్నరాత్రి యంతయు నిద్రలేదు. కాలువప్రక్కనున్న నల్లతుమ్మచెట్టు నీకుఁదెలియునుగద. వఱదలవలన విఱుచుకొని పడియుండినది. ఎందఱో దానిమీఁదఁ గన్ను వేసియుండిరి. నేను గొడ్డలితోఁ రాత్రిఁబోయి, దానిని చీలవేసి,అయిదుమోపులుగట్టి,పెండ్లాము నెత్తినొకటి, పిల్లవానినెత్తినొకటిపెట్టి, మిగిలినవి నేను తల

కెత్తుకొని, అర్ధరాత్రమున మాయవరమునకు బయలు దేరితిని. దారిలో ముండ్లు, బురద, గాఢాంధకారము. ఉదయమునకు మాయవరము చేరి, సగముఖరీదున కావోపులనమ్మి, సొమ్ముచేసి నాము. పొట్టజీల్చినచెల్లె నప్పటికిని, దొంగ చూపుపోదురా వాటికి. ఐదింటికిఁగలిసి ఒక్కరూపాయవచ్చినది. ఇదిగో రూపాయ, భద్రముగాతెచ్చినా” అని కరుప్పన్ సంతోష ముతోఁ బొంగిపోవుచు, రూపాయఁజూపఁగా, ఇరుల్లన్ దానిపై దృష్టినిలగించి తనమందభాగ్యతను లోనదూలుచుండెను.

ఈవెండినాణెము నందలును పడిపడి చూచుచుండఁగా, కరుప్పన్ తనకథసాగించెను. “రూపాయను పూర్తిగాదెచ్చి తిని. నాపెండ్లము గాజుల కొక్కణా యడిగినది. కాని గాజులు వద్దనువలుకుఁ జేయి మెలివేసితిని. చివరకొకదవడపెట్టుపెట్టితిని. ముండ్లను బురదను ద్రొక్కుకొనుచు రాత్రివచ్చిన కుఱ్ఱవెధవ రెండుఇడ్లీలకని ఒక్కణా యడిగెను. వానికి నోటిమీఁద నొక తాపుతాపి, ముందటి కొకత్రోపుత్రోసివచ్చితిని. ఇట్లు సంరక్షిం చిన రూపాయ యిది. ఎంతత్రాఁగినను మూఁడురోజులకుఁ జాల దట్రా, ఇరుల్లా?”

“ఒరే కరుప్పా, నిన్ను దొంగతనమునకుఁ బట్టుకొని కొఱతవేసిన నెట్లురా? ఇక్కడనేయున్నాఁడు. తలమనిషి. అమ వశి. నల్లన్ గూడా!”

“వాడనిన నాకు భయమా? కల్లంగడిలో నందలును సమానమే. వాఁడు తలమనిషియైన నాకేమి? ఒకముంతకల్లిప్పిం

చిన నంతయు సరిపోవును. అమవశీ, యెట్లున్నదీవేళ నీయదృష్టము?"

"సోమరివెధవల్లారా, మీపని మీరుచూచుకొండి. కరుప్పా, యెక్కడ దొంగిలించినావురా, రూపాయను?"

"లేదులే అన్నా, నేను దొంగిలించినాననే అనుకో, నీకు భాగంలేదేం?"

"అట్లయితేసరే."

"అమవశీ నీవు చాలమంచివాఁడవు. ఎప్పటికి నీవే తల మనిషిగానుండవలె. కుప్పలు, యెలుకబొక్కలు, మన అమవశి చిరస్థాయిగానుండవలె" నని ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పనులు ఒక్కగొంతుకతో నఱచిరి.

ఈసందడిలోఁ దనకు డబ్బెట్లువచ్చినదో యడుగలేదు గదా యని ఇరుల్లప్పన్ సంతోషించెను. నెలరోజుల క్రిందట మొదలియారింటి కొకపెద్దమనిషివచ్చి తోఁటయింటిలో విడిసి యుండఁగా వీఁడు వారిబంగారుగొలుసు నొకదాని నపహరించి, కల్లంగడివానివద్దనే తాకట్టుపెట్టి, ఒకనెలవఱకు నిశ్చింతగా మద్యపానమును ఖరారుసేయించుకొనెను.

6

మూఁడవజట్టు గోవిందన్, పవడాయి, నల్లనులు, కల్లంగడి సమాజములోఁ బెద్దలు. వారును మాటలోను, ముంతలోను

దీసిపోకుండిరి. నల్లన్ వీరినాయకుఁడు. ఇతఁడు చొక్కలింగ మొదలియారు సేద్యమున కంతటికిని మేస్త్రీ.

"నల్లా, ఇటీవల మొదలియారువ్యవహారము లేమియు నీకు సరిపడుట లేదుగదా. మన మీకుప్పదొంగతనములు మానుకొని యేదో క్రమమైనపనిలోనికిఁ దిగఁగూడదా?" అని గోవిందన్ హెచ్చరించెను. గోవిందను నల్లనునకు దగ్గఱబంధువు. మొదలియారునకు నతనికి నెడముగల్పించు నవకాశమును వృథాపోనీయఁడు. "మనము పగలు రాత్రి కష్టించుచున్నాము. మొదలియారుమాత్రము పట్నవాసములనుండి క్రొత్తక్రొత్త మనుష్యులనుఁదెచ్చి మహారాజులలాగున మేపుచున్నాఁడు. భూమికిగాని పేరునకుగాని పూర్వమున్న గౌరవ మిప్పుడుపోయి నది. ఉదారుఁడు కందన్ చెప్పినట్లు, ఇదంతయు నెప్పుడో కూలి పోక తప్పదు."

"అవును. గోవిందా, నీవు చెప్పునది నిజమే. నాకుఁ బదు నెనిమిదినెలలనుండి జీతము బత్తెములేదు. యజమాని ఊరిలో నుండఁడు. బదులు మనుష్యులకేమి యెవరియిష్టము వారిది. ఈయేడు సగంభూమి బీడుపడియున్నది. నేనెంతమందలించి నను, అమవశి యెంతకొరడాజాడించినను, రైతులందఱు నిపురు గప్పినినిప్పువలె నసంతృప్తులైయున్నారు. మొదలియారు కౌన్సిలు యెన్నికలలోఁ దగులొ్కనినాఁడు. ఆనాగపట్నంమనిషి నోడఁ గొట్టవలెనఁట. మనకీవలసినజీతము డబ్బులు అధికారులదండుగ తిండికి వ్యయమగుచున్నవి."

"కందర్ లాగే మాట్లాడుచున్నావే నీవు! మనము పండించు పంటలో మనకు భాగము లేదు. ఎందు కిట్లుండవలె? నల్లన్, నీవందఱినిఁ గట్టుకట్టి పాటుపడుము. మేమందఱము చావు కైనను సరే నిన్ననుసరించెదము. అమవశి తనమనుష్యులనందఱిని నీకు సహాయపెట్టును. ఈదొంగలను ధూర్తులను మనుష్యులను జేయుము. కందర్ చెప్పునదదేగదా. ఏదో మంచిపని చేసి మాకందఱకును దారిఁజూపుము. సారాయిసాక్షిగా చెప్పుచున్నాను. ఆమరణాంతము నిన్ను వదలను."

"కందర్ చెప్పునదియు నదే. అందఱిమేలునకై పాటుపడుమని. ఈత్రాగుడు మానవలెనని. సారాయి విషముతో సమానము."

"దేవుఁ డాదేశించినాఁడనుకొని, కందర్‌మాట ననుసరింతము." అని పవడాయి అందుకొనెను. "కందర్ మహానుభావుఁడు. ఋషికల్పుఁడు ఈదినమాతనియాశ్రమమునకుఁ బోయియుంటిని. బీదలకు బాధితులకు రాట్నములను ఖద్దరు బట్టను పంచుచుండెను. నేటాలూలో నీతఁడు చాలసంపన్నుఁడఁట. తంజావూరుకలెక్టరుదొరలాగే పరీక్షలిచ్చినాఁడఁట. కాని అట్లుండు టీతని కిష్టములేదు. అతఁడు నన్నెంతో ఆదరించెను." పవడాయి నల్లన్‌తమ్ముఁడు. పదునాఱేండ్లకుఱ్ఱవాఁడు.

"పవడాయి, అతఁ డందఱి నాదరించును. నీవనిన నాతనికిఁ జాలప్రీతి. మాలో నీకే కొంచెము చదువువచ్చును. నన్ను

బడికిఁ బంపలేదు. నిన్నేని హైస్కూలు జదివింపలేకపోతినని వగర్చు
చున్నాను. కుప్పలో బొక్కలు పెద్దవిజేసిరైన నాపనిఁ జేసి
యుండెడివాఁడనే. కాని అడ్డమువచ్చిన దీకల్లంగడి. అంతటితో
మనవ్యవహారమంతయు పాడైనది. ఈవిధముగా మొదలి
యారుగూడ చాలరోజులు నెగ్గఁజాలఁడు."

"ముసలివాఁడను నేను. వినను నాకు నట్లే తోఁచుచున్నది.
గ్రామజీవితము మాఱిపోవలెను. ఈకల్లంగడి పోవలెను. మన
కుటుంబము నన్యాయముచేసిన దిది. మనలను మనుష్యులఁ
జేయఁగలవాఁడు కందన్. అతనియుపదేశము ననుసరింతము.
ఎప్పుడో మొదలియారునుసైతం మాతఁడు మార్చగలఁడు.
అతనికన్నులలో నొకమహత్తు గలదు. ఆ తేజము దైవాంశము."

"మొదలియారును దేవతలు లేచివచ్చినను మార్పఁ
జాలరు. అతఁ డీవఱకే బురదలోఁ, గూరుకొనిపోయినాఁడు,
పెండ్లిగాని తనకుమారునిచేష్టల కాతనితల్లి విలపించుట చూచి
తీఱవలెను. గుండెల భేదించుశోక మామెది—అదిగో, కందన్
వచ్చుచున్నాఁడు. అతనిముఖ మెట్లు ప్రకాశించుచున్నదో
చూడుము. మన మాతని ననుసరింపలేకపోయినను, అతనికి
సాష్టాంగపడుదము."

ఇట్లనుటలో నల్లన్ మనగస్సూర్తిగానే పల్కుచుండెను.

రెండవప్రకరణము.

అడయారునందుఁ బ్రేయసులు.

1

అడయారునది సముద్రముం గలియుచోటికి దాపుగా నొక విశాలమైన వంతెనగలదు. ఇచట రాకపోకలు తక్కువయ్యును ప్రభుత్వనిర్మాణశాఖవారు తాము నొప్పుకట్టడములు నిర్మింపఁ గలమని తెలుపుటకుఁగాఁబోలు నింతవంతెనఁ గట్టిరి. నదీ జలము వర్షాకాలమునఁదప్ప, సముద్రముతో నితరవేళల సరసమాడదు. కాని పోటుపాటుంబట్టి సముద్రజలములే నిరంతర మీవంతెనక్రింద నీలిమ నెఱపుచుండును. కమానుమధ్యఁ జేపట్టు గోడనానుకొని నిలుచున్నచో వారాశియు, భూనీమయు, భానుమండలమును సంప్రీతి సంపాదకములై చెలువారుచుండును.

ఈవంతెనదాటినచో దివ్యజ్ఞానసమాజమువారి యుద్యానవనము గలదు. ఇచటియవస్థ, జీవితపరమప్రయోజన మరయు జిజ్ఞాసువుల మానసాంబరమువలె నిశ్చలము నిభృతమునై నెగడుచుండును. నవనవలాడు ప్రకృతిదృశ్యముల వర్ణశబలతయు పరిమళసంభారములును తన్మయతఁ గలుగఁజేయును. సాగర వీచీసంజనితమరుదంకురములును శాంతిసంవాహకములై మైసోఁకును.

ఇచటనే దివ్యజ్ఞానసామాజకులసమావేశముల కాటపట్టై జగద్విఖ్యాతమైన వటవృక్షముగలదు. దానిచెంతనే అతిథిగృహము. ప్రకృతిమానవుల యన్యోన్యతవలన నీప్రదేశమతిలోకరమణీయమైనది. నదిలోనికిసాఁగివచ్చి వెన్కకుమరలు సముద్రజలములమర్మరధ్వని తల్లింగూర్చి శిశువునోటవెడలు బిలిబిలిపలుకులచొక్కగల్గి, చిక్కనియక్కడివృక్షవాటి నామ్రేడితమగుచుండును. పలురంగుల చిన్నిపక్షులు లెక్కకుమించి కలకలనాదముం జెలఁగించును.

రోడ్డుపై రాళ్లు బగులఁగొట్టుచు చెమటనోడ్చు కూలివానిదుస్థితి నేమాత్రమును సరకుసేయక, తెల్లదొరతెప్పయొక్కటి చల్లగా, నీలాంబరమున శరన్మేఘమువలె నదిపై నడయాడుచు స్వైరవిహారవిభ్రమమున విదేశీయునివిజయభావమును వ్యక్తముసేయుచుండును.

అక్కారునఁ గల్లంగడికిఁ గూలిజనమును త్వరగొల్పుచు నెం 9 రు రైలు కూఁతవేసిన యానాటిసాయంకాలమే అడయారునందు నావిర్భావమయ్యెను. అతిథిగృహము, లతాశీతలచ్ఛాయనుండి వాహ్యాళివెడలుటకై వెలుపలి కడుఁగిడినకన్యకామణివోలె సాయంసూర్యరశ్మికలనాసంశోభితంబై యొప్పారుచుండెను.

రాజేశ్వరీబాయిపసారలోఁ జీకాకుపడిన మనసుగలదియుంబోలె నడయాడుచుండెను. అతిథిగృహమున కధిదేవ

తయో యననొప్పు నామగువ యొక్క_ర్తయే ఆదినమున కతిథి. రాజేశ్వరి యొకమహాపురుషునికిని,ఒకమహానారికినిఁగూడశిష్య. ఆమహాపురుషుఁడే గాంధి.ఆమహానారియే ఆనిబిసెంటు.రాజేశ్వరి దృష్టి యెదురుగనున్నబాటపై నటునిటు సంచరించుచుండెను. ఆబాటకును రహదారికిని రెండుఫర్లాంగులుండుటచే నచటఁ బరువులెత్తుమోటారులకేకలు మాటిమాటికిని వటచ్ఛాయ నలమియున్న శాంతిని సంచరింపఁజేయుచుండెను. అట్టినినాదము లకు రాజేశ్వరియు నెందులకో పులకరించుచుండెను. డాబా నుండి ఆడయారువంతెన రమణీయముగాఁ జూపట్టెను. దగ్గఱఁ జూచిన నతిస్థూలమైనయావంతెన, ఆపాటిదూరమునకు బలిష్ఠ కాయుఁడగు నొకవీరశేఖరుని సామ్యముం బొరసెను.

ఏటిగట్టు కాలినడకదారిని, రంగస్వామి యరుదెంచెను. నిశ్శబ్దముగా నతఁడు మెట్లనుదాటుకొని, నిరీక్షణభావనలచే సగము మైమఱచినరాజేశ్వరి భుజసీమను వెనుకమల్లుగా తన కరము నునిచెను. ఆశీతలమృదుస్పర్శ కామె యులికిపడెను. కాని వెంటనే భావమును చక్కదిద్దుకొని యిట్లనెను—"దడ దడగొట్టుకొనుహృదయమునకు వీవుదట్టిన నుపశాంతిగలుగదు. రంగా! మానవుగదా నీతమాషాలు. ఈవత్సర మెందఱినో మార్చివైచినది. నీవు మాత్ర మెప్పటివాఁడవేసుమా!"

రాజేశ్వరిపలుకులందుఁ బ్రేమయు కోపమును సమ్మిళితమై యుండెను.

"రాజీ! నీకు సంభ్రమముగల్గించి, సంతోషపడుటకే యిట్లు జేసితిని."

"మంచిఅధికారులే!"

"అబ్బా, యెందుకీపెడమాట! ఒక్కసంవత్సర మెడఁబాసియుంటిమిగదా! నాల్గుఛలోక్తులైనఁ బ్రయోజనముగా రాదా? నీవు నన్ను విక్టోరియాటెర్మినసుస్టేషనువద్ద వీడ్కొని నప్పుడనినమాటలు జ్ఞాపకమున్నవా? ఆనీసూటివాక్కులేసుమా పనికిమాలిన యధికారపదవులంబడి పరితపించు నాచిత్తమున కుల్లాసముం గొల్పుచు నన్నింతవట్టునకుం దెచ్చినవి."

"అప్పుడే అధికారముతో నసంతృప్తియా! నెలకైదు వందలును జిల్లాయధికారిహోదాయును తృప్తిగొల్పవా? లండనులో నీవు ప్రజల ఆయవ్యయములగుణించుట జ్ఞప్తికిఁదెచ్చికొమ్ము. భారతదేశమున సామాన్యమానవునకు దినమున కాదాయ మొక్కయణామాత్రమే."

"ఇప్పు డప్పటికన్న నెక్కువ దెలియును. అప్పుడు లెక్కలంబట్టిమాట్లాడితిని. ఇప్పు డనుభవముంబట్టి చెప్పఁగలను. మనదేశములో జను లతిదరిద్రులనియు, అజ్ఞానాంధకారపరీవృతులనియు, ప్రపంచమునందెల్ల నధఃపతితులనియు నెఱుంగుదును. కాని దీనికిఁ బ్రతిక్రియ వారిచేతిలోనే గలదు. ప్రభుత్వమేమియుఁ జేయఁజాలదు."

"అప్పుడే ప్రభుత్వాధికారులధోరణి పట్టువడినదే!"

"రాజీ! నేనిచటికి బీదజనముంగూర్చి మాట్లాడరాలేదు. అంతకన్న నాహ్లాదకరమగువిషయములు లేవా?"

"ఉన్నవా?"

"తప్పకుండ, రాజీ!"

రాజేశ్వరిముఖ మించుక యెఱ్ఱవడెను. కాని ప్రేమభావమునకన్నఁ గోపమే యందుఁ బ్రస్ఫుటమాయెను.

"నీవు లేక, రాజీ! నాకు నెలకు రెండువేలున్నను నేమి ప్రయోజనము. ఇప్పటికైన నను నిశ్చయింపవా? ఆకస్ఫర్డునందు మనము మనదేశముంగూర్చి మూడున్నరవత్సరములు దలపోసినదంతయు మనమిర్వురముంగలిసినచోఁ గార్యముఖమొనర్పవచ్చును. పనిగదా ప్రధానము. మాట లెంత తెలివితోఁ గూడుకొన్నను ఉపయోగము పనికిరావు. దేశశ్రేయమునకుఁ బునాదులైన గ్రామాదులలోఁ బ్రత్యక్షచర్యలకుఁ గడంగవలయును."

"నేనును అట్లే తలంతును. కాని నిజమైనపని ప్రభుత్వమునకు వెలుపల జరుగవలెను. ప్రభుత్వమున కిప్పు డొకటేపని దేశభక్తులను జైళ్లలో వేయుట."

"ఎందుకీమాటలు! ప్రభుత్వసహాయములేనిదే యేమియుం గొనసాగదు. పూర్వము నేనును నీవలెనే యనుకొంటిని. కాని అనుభవము నాయభిప్రాయమును మార్చినది. వ్యక్తుల

పరిశ్రమము నిష్ఫలము. ప్రభుత్వమే పట్టుగొమ్మ. ఏదిచేసి నను మనమిర్వురముంగలిసి చేయుదము. మన వివాహామునూట యేమి?"

రాజేశ్వరి పెదవివిఱిచెను. అపుడావిడ మఱింతమనో హారముగా జూపట్టెను. రంగస్వామి అనెను.

"రాజీ! నీవిపుడే నిశ్చయింపవలయును. ప్రజ్ఞాఢ్యవైన నిన్నొంటరిపాటునకు విధాత సృజింపలేదు. అతిమనోహరమైన నౌక అసాధ్యమైన వజ్రభారమునకై యెదురుసూచుచు నెన్నాళ్లు రేవున నిష్ప్రయోజనముగాఁ బడియుండవలయును?"

"ఆనౌకను బొగ్గుమోయుమందువా?" రాజేశ్వరి యీ మాట రంగస్వామిని బాణమువలె గ్రుచ్చుకొనెను.

రంగస్వామి నల్లనివాఁడు. కాని యీపొడుపుమాట నాతఁడు నవ్వుచునే గ్రహించెను. కొంచెము తామసించి, యిట్లతఁడు బదులువల్కెను—"అవును, అందువలన లోకము నకు వేడియు వెలుంగును గలుగునుగదా యని." ఈమాత్రము చాతురి రంగస్వామికి లేకపోలేదు. లేనియెడ నిరాశ్రయుఁ డగు నొకబాలుఁడు ఐ. సి. యస్. పరీక్షయిచ్చి, ఇరువదియైదవ యేటనే గుంటూరు అసిస్టాంటుకలెక్టరు యెట్లగును?

క్షణముసేపు రంగన్ పరిసరదృశ్య మవలోకించెను. "ఆంగ్ల భూమి నావిర్భవించి విలసిల్లిన యామనప్రేమను పెంపొందిం చుట కీవసారా తగినచోటుగాదు. రాజీ! అదిగో వటవృక్షము

నీలలితపాదాబ్జమును చుంబింపఁగోరి, శాఖాబాహువుల నేల కానించి సమాహ్వానించుచున్నది. ఆశీతలచ్ఛాయ కరుదేరు దము. వత్సరపర్యంతము దాచియుంచిన హర్షవారుణి నొకరి కొకరందిచ్చి క్రోలినఁగదా జీవనసాఫల్యము."

2

"రంగా! జీవితము కేవలము శృంగారముగాదు. అక్స్ఫర్డు ఆలోచన లిపుడు నాకు మాఱినవి. సుఖముగాఁ బెంగ్లాడి మేడలందు భోగనిరతి నుండవలెనని నేను గోరుటలేదు. దేశమాతపిలుపు ప్రేమవంక నామనసును పాలువోనీయదు."

రాజేశ్వరి యిట్లు పలుకఁగా రంగన్ ఆమెను తేఱిపాఱఁ జూచెను. ఆవిడకంఠమున నిశ్చయభావము వింతగొల్పెను. కన్నులందు దేశాభిమానము తొల్కాడుచుండెను. ఎందఱనో దేశభక్తుల ననుదినము జైలుకంపుచుండిన అసిస్టాంటుకలెక్టరు ఒక్కచూపులోనే సర్వమును గ్రహించెను.

రాజేశ్వరి తనమెడను ముందుకు సాఁచి యింకను యిట్లు వల్కెను.—"నీవు చూచుటలేదు. కాని ప్రపంచమంతయు నుడికిపోవుచున్నది. ప్రాచీనవిధానము ఛిన్నభిన్నమగుచున్నది. అంతకన్న నున్నతమైన జీవితసౌధమును నిర్మించుటకే మన ముద్యమించుచున్నాము. అక్స్ఫర్డులో గ్రంథపఠనమునను, క్రీడాపరవశతను దీనిని గ్రహింపమైతిమి. నీవు అధికారివై మఱింత వ్రాస్వదృష్టివైతివని యీఅయిదునిమిషముల సంభాష

ణమే వ్యక్తముచేసెను. నూత్న భారతనిర్మాణావసరమున లోకో త్తరపురుషునినాయకత్వము సిద్ధించియుండ, భారతీయుఁ డెవఁడు గాని మేజాదగ్గఱఁ బాడుపడియుండుట పాపకార్యము. మనము వ్యర్థులమయ్యెదమా?"

"రాజీ! నేను లోపలినుండియే దేశముకొఱకు పాటు పడుచున్నాను. దాని నెఱింగించుటకే నిన్నిచటికిఁ బిలిపించితిని. ప్రభుత్వములోఁజేరి పోరాడుటయు నొకపద్ధతి. అంతకన్న భిన్న మైన కఠినవిధానమునకు వెనుదీసిగాదు. కాని భగవంతుఁడు నన్నీదారి వట్టించినాఁడు. దేశభక్తి మనోధైర్యములు పదవి పదవులంబట్టి తేలికగా మాఱిపోవు. ఒడలిరంగువలెనే పుట్టు కతోవచ్చును. నేను కలెక్టరుగా నేమిచేసితినో వినెదవా? గుంటూరు కాంగ్రెసుఉద్యమమునకుఁ బట్టుగొమ్మయని నీవెఱుం గుదువు. పైయధికారులు నాల్గులాఠీదెబ్బలతోను తుపాకీగుండ్ల తోను జాతీయోద్యమమును సమయింపవచ్చునని తలఁచు చున్నారు. నేనీవిషయమై యెన్నోమారులు ప్రభుత్వసభ్యునకు దీర్ఘముగా వ్రాసితిని. అతని కింగ్లీషు సరిగా నర్థమగుచో నిజ స్థితి నీపఱకు గ్రహించియుండవలసినది. మొదటినుండియు నే నీయుద్యమమువిషయమున నాభావముల కనుగుణముగనే వర్తించితిని. కాని పోలీసుఉద్యోగులు సర్వదా మనముచెప్పి నట్లు నడచుకొనరు. ఈదినం ప్రభుత్వసభ్యునితో మాట్లాడితిని. పరిస్థితులేమో శుభమునకు మాఱనున్నవఁట. తొందరలోఁ బ్రభుత్వపద్ధతి మాఱఁగలదు. నన్నేమో తంజావూరునకు బదలా

యుంచిరి. గుంటూరులో నే నొకింత జాతీయోద్యమమునకు సానుభూతిచూపితినని ప్రతిఫలము. తంజావూరులో రాజకీయాందోళన తక్కువ. ఈబదలాయింపును నేను లెక్కసేయను. ఏమి, రాజీ, ఇదంతయు దేశసేవగాదా?"

రాజేశ్వరి యేమియు బదులువల్కక ఆలోచనానిమగ్నయై యుండెను. రంగఁడు సాగించెను. "నాపనిని నేను స్వతంత్రబుద్ధితో నిర్వహించితిని. అందువలననే బదలాయింపు. కాని తంజావూరు నాజన్మస్థలము. ఇంకను నేనచటికిఁబోయి పనిలోఁ జేరుటకు వారమురోజులు గడవుగలదు. అందువలననే నీకు తంతెగొట్టితిని. ఈసమయమున నీరాక నాకు మహోపకారి. ఏమిచేయుదువు మనవిషయము? ఇయ్యవా నీసమ్మతి? నీవు నన్నుఁ బరీక్షసేసెదవని యెఱుంగుదును. నీవు బొంబాయిలో జాతీయోద్యమమునఁ జేరి సాహసముతోఁ బనిసేయుచుంటివనియు నాకుఁ దెలియును. ఇండియా ప్రభుత్వము నీపైఁ గన్నువేసియున్నది. ఈరాష్ట్రమున నీవు శాంతికి భంగముగల్గింతువేమో గమనించవలసినదిగా తంతెమీద నుత్తరువులు వచ్చియున్నవి."

"అవును, రంగా నీయెడ నాకుఁగలప్రేమయే నన్ను దక్షిణదేశమునకుఁ గొనితెచ్చినది. ఇచట నీతోఁగలిసిగాని, నీకెదురుగాగాని పనిసేయవచ్చితిని. అంతయు దైవాధీనము. ఈ విషయము నీవనునంతసులభముగాఁ దీఱిపోదు. నీవు యుక్తివాదము జరిపితివి. దాని నేనంగీకరింపను. దేశభక్తుఁ డిపుడు

ప్రభుత్వమునకు బయటనే పనిసేయవలెను. ఆకార్యమును ప్రభుత్వమే యేబదేండ్లక్రిందటఁ జేసియుండవలసినది. అప్పు డదిసేయలేదు. ఇపు డెంతమంచియుద్యోగులుకూడ దానికిఁ బనికిరారు. సంఘస్థితి మాఱిపోవు నవసరము వచ్చినది. మాఱక తప్పదు. ఏశక్తియు దాని నడ్డఁజాలదు."

రాజేశ్వరి హృదయావేగమున గాలిలోనికిఁ జేయివిసరెను. వటవృక్షమునఁ బ్రేమోన్మత్తులగు పిచ్చుకదంపతు లులికిపడి యెగిరిపోయెను. "ఇపుడు ప్రభుత్వముతోఁ బ్రయోజనము లేదు. నీనెలకైదువందలు వదలుకొని నాతోడి రణరంగమున మఱికితివా, యిప్పటికిని నేను నీదాననే." ఇంచుక అలసట దేఱి మఱియు నిట్లనెను.

"ఈమూఁడు నెలలో బొంబాయి కొన్ని అద్భుత కార్యము లొనర్చినది. కాని యింకను మనము ప్రథమాంకముననే యున్నాము. మఱి నాలుగంకములనాటక మున్నది. నేను వేయిమైళ్లు దాటివచ్చుట నిన్నుఁ బెండ్లాడి సుఖముండు టకుఁగాదు. దేశాభిమానమును నీలోఁ బ్రజ్వరిల్లఁజేయుటకు. నీవు ఐ. సి. యస్. వదలుకుందువేని, నేనును, దేశమును నీకు దక్కెదము. నీ యధికారపదవినిఁ ద్యజించి కాంగ్రెసులోఁ జేరుము. బీదజనులకొఱకు పాటుపడుము. వారికన్నీళ్లను నీవు చూచి యెఱుఁగవు. జైలుకుఁబొమ్ము. లాఠీదెబ్బలు తినుము. జాతీయపతాకను మహోన్నతస్థానములకుం గొంపొమ్ము. అట్లు

చేయుదువా యీనాపాణి స్థిరముగా నీయది అవునుసుమా.
మనసంతానము స్వతంత్ర దేశమున నుదయమగును.”

“రాజీ! లక్షాధికారి కేకపుత్త్రివి. ప్రఖ్యాతవంశోద్భవవు. ఇట్టిమూఢా వేశమువలన నీహృదయమును తపింపఁజేయనగునా? కన్నీటివాహినియేని బీదజనులను శుభ్రపఱుపఁజాలదు. వారి ప్రయాసము, వారి యాత్మవిశ్వాసముమీఁదనే వారియభ్యుదయ మాధారపడియున్నది. నీ యీలావణ్యము సౌధ సంవాసార్హ్యముగాని జైలుకొట్టునఁ జీకువడఁదగదు. ఈ దేశమున దేశారాధకున కెట్టి విపత్తులుగలవో నాయధికారానుభవము వలన నాకుఁ దెలియును. ఈ బ్రిటిషుసింహము జూలును మెలివేయుట చెల్లాటముగాదు.” రంగన్ కొంచెము నిదానించి మాటల సర్దుకొని వెండియు నిట్లనెను.

“రాజీ వినుము. ఒక్కదినమున నొక్కకలముపోటుతో దేశము మాఱిపోఁజాలదు. కాంగ్రెసువాదుల వెఱ్ఱియది. నేనీ విధముగా వాదించుట నీ కిపుడు రుచింపదు. నీ భావములను నేను మరల్పఁ జూచుట అడయారునదిలోనికి సాఁగివచ్చు ఉప్పు నీళ్లను వెన్కకుఁ బొమ్మనుటవలె నిష్ప్రయోజనము. దేశముం గూర్చి యుద్రేక ముప్పొంగినది. అందు స్త్రీజనమును తగులొన్నది. వారితో వాదించి ఫలములేదు” రంగన్ ధోరణికి రాజేశ్వరి యచ్చెరువందెను. “నీసోషలిస్టు సిద్ధాంతము లేమైనవి? లండనువేదికలపై బీదజనుల కష్టములంగూర్చి అట్లు గర్జించి యిప్పు డిట్లాడఁదగునా? నెల కైదువందలమాహాత్మ్యమా?

మిది. అప్పటి నీయా యుదారభావములు గంభీరవాక్కులే నాకు నీయెడ మోహముంగొల్పెను. ఎంత తొందరలో మాఱితివి!"

"ప్రియా నేనుమారలేదు. బీదలయెడ నిప్పటికిని నాకు జాలి గలదు. నాయధికారపదవి నన్ను స్తిమితచిత్తునిఁ జేసియుండ వచ్చును. అంతియ. జీవితమున నెగుడుదిగుడులు గలవని యిప్పు డెఱుంగుదును. ఒక్కరి నుద్ధరించుటకుఁ గొనుచర్య మఱొక్కరిఁ గూలఁద్రోయుచుండును. సంఘమును చక్కదిద్దుటయన యుగములపని. రాతిని మెఱుఁగువెట్టుటకు వర్షజలముల కెన్నియో యేండ్లు పట్టునుగదా. భిన్న మొనర్చుట నిమిషమాత్రము. ఇప్పుడు నేను జీవితము నలువంకలఁ గనుచున్నాను. అప్పటి భావముల నిప్పటికిని సఫలీకృత మొనర్పఁగలను. రాజీ! ఒక్క వారమురోజులు నాతో నుండుము. నన్ను నీవే యింతకఠినముగా విమర్శింపవు."

రాజేశ్వరి ఆలోచనానిమగ్నయై యుండెను. రంగన్ కన్నులు జేవురించి యిట్లనెను. నీవులేక నాజీవితము వ్యర్థము. నాహృదయము శూన్యగృహము. నాసర్వమునకు నీవే ప్రాణము పోయఁగలవు. నేనొక మృత్పిండమును మాత్రమే. నీప్రేమను నాకు నిశ్చయ మొనర్పుము. మనము తిరిగి ఆస్పష్టరోజులను ఆభావములను సఫలీకరింతము. బీదజనులకు జీవనాభిరుచిఁ గల్గింపఁగలము. వారికుండుటకు చోటు చెప్పుకొనుటకు నోరు నొసంగఁగలము. ఇదంతయు కలెక్టరు చేయఁగలఁడు. అతనికున్న

అవకాశము మఱొకనికి లేదు. రాజీ నామాట వినుము. నేను తప్పక యీమహాత్కార్యమును చేయఁగలను. కలెక్టరు జిల్లాకు రాజన్నమాట. పోనీ చూడుము నన్ను వారమురోజులు. నిజము నీవే కన్గొనెదవు."

రాజేశ్వరి సమ్మతి దెలుపునట్లు శిరము పంకించెను. "పనిలోఁజేరుటకు నాకింకను వారమురోజులు గడవుగలదు."

రాజేశ్వరి అతనిమాట కడ్డమువచ్చెను. "స్వరాజ్యము వచ్చినవెనుక నీపద్ధతి సరిగావచ్చును. ఇప్పుడు వీలుగాదు. ప్రభుత్వవిధానము మాఱనిదే బీదలకు నీవు మేలుగూర్పఁ జాలవు. ఇకాలమునఁ ద్యాగయుతమగుసేవ సైతము ధనికులకే లాభకారియగుచున్నది. జీవన మిట్లు చిన్నకాలువలుగా చెఱిగివేయవడినది. వెండియు నది సర్వజనులకు సౌఖ్య మొసఁగు మహారాశి గావలెను. ప్రకృతాందోళన కదియే పరమార్థము. నవయుగమున కదియే పరమాశయము. రంగా! నీకు నాప్రేమ వలయునేని, నీవు నీ కలెక్టరీత్యజించి, సాధకుఁడవు గావలెను. నీవు కలెక్టరుగాఁ బోవు జిల్లాలోనే నేను నాపని నారంభించెద. మంగళసూత్రమును గట్టవలసినచేయి కైదుశిక్ష విధించునేమో చూచెద. అదియు నాకు సంతోషమే. కాని నీవు కోరినట్లు వారమురోజులు నీతోనుండుట కభ్యంతరము చెప్పను."

"రాజీ, కృతజ్ఞుఁడను. ఈవారమురోజులు ప్రశాంతమైన ట్రాంక్విబారున గడవుదము."

రాజేశ్వరి సమ్మతించుచు తలనూఁచెను.

"రాజీ, ఎగ్మూరు రైలుస్టేషనులో రాత్రి 8 గంటలకుఁ గలిసికొందము. బోటుమెయిలు 8—30 కు బయలుదేరును. నేను స్టేషను గడపలదగ్గఱ 7—45 నుండియే నిన్నెదురు సూచుచుందును.

"సరి, నేను 8 గంటలకు సరిగా వచ్చెదను."

రంగని ప్రేమపూరితవీక్షణము నొకదానిని రాజేశ్వరి ముఖసీమపైఁ బొలయించెను. రాజేశ్వరిచూడ్కులును రంగస్వామిముఖమున నించుక తామసించెను. ఇరువురముఖముల నేదోవేదన ప్రత్యక్షమగుచుండెను. కాని తత్క్షణ ముత్పన్నమైన నయనజలములుమాత్రము శాంతిస్థైర్యములఁ జాటుచు, తామరమొగ్గలపై మంచుబొట్లవలె విలసిల్లెను.

———

మూఁడవ ప్రకరణము.

అక్కూరులోని కల్లంగడి.

"కందా! ఎందుకీవేళ నింత ఆలస్యము?" అని ఒక్కుమ్మారుగా నందన్, మూఖన్, కాటేరి, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పనులు కేకవేసిరి. దీనినే, త్రాఁగి తడఁబడుచున్న మఱియొకపాతిక మంది అందుకొనిరి. కందన్ రాక వారికి సారాయికన్న హర్షదాయకముగా నుండెను. ఆచుట్టుపట్లకెల్ల నతఁడే ఉత్తమపురుషుఁడు. వారినుద్ధరించుటకై సముద్రములు దాఁటివచ్చిన మహానుభావుఁడు. అందఱికిని అతనియెడ నపారమైనగౌరవము. తప్ప త్రాఁగువానికి సైతము త్రాఁగుడులేనివానిమీఁదఁ బ్రీతి గౌరవములు మెండు.

ఆనాఁడు కందన్ ఆలోచనాపరవశుఁడై అంగడిలోనికిఁ బ్రవేశించెను. అతని ప్రశాంతగాంభీర్యముం గనుటతోడనే, చుట్టుపట్లసందడి డిందువడెను.

"ఏమికందా! ఏమైనది? ఎప్పుడూనవ్వుచు, త్రేలుచుండువాఁడవు. ఎక్కడ నేమి పెడదారిఁబట్టినది?" అని నల్లన్ కొంత సాహసించి ప్రశ్న వేసెను. అప్పటికే మూఁడుముంతలను ఖాళీచేసిన నల్లన్ కన్నులు సుడిదిరుగుచుండెను. వెఱ్ఱినవ్వులో వాని

మాటలు లీనమైపోవుచుండెను. వాఁడు నాల్గవమంతనుఁ జేతి కందుకొని, యించుక చవిచూచి, కందర్ గౌరవార్థము గాఁబోలు నేలపై విసరివేసెను. అది మెల్లఁగా నిసుకలో దొర్లి దొర్లి టెంకాయప్రోదిలో వ్రేళ్లకుఁ దగులొ్కని నిలిచెను.

"నల్లన్, వినలేదా మీాయజమానింగూర్చిన క్రొత్త వార్త? అబ్బా! మీాకుఁ గన్నులు సెవులు నున్నవిగాని యీా అంగడికిఁ జేరుకొనుటకుఁదప్ప నవి వేతెందునకు నుపయోగ పడవుగదా! మీాకై నేఁజేయునదెల్ల బూడిదలో హోమము."

ఈమాటల కచటివారు కొంతభయభక్తులు సూపఁ దొడఁగిరి. కందర్ సాగించెను. "వినండి, మీా మొదలియారు తనమనుష్యులతో నన్నణఁచివేయుట సాధ్యముగాదని తెలిసి కొన్నవాఁడై, యిపుడు సర్కారును బ్రతిమాలుకొనుచున్నాఁ డఁట. నాపై లేనిపోనికథలల్లి పోలీసులకు కలెక్టరునకు నివే దించుచున్నాఁడు. తెలియఁడుగాఁబోలు నాగప్పన్ కొడుకును కూలఁద్రోయుట తేలికపనిగాదని. నవయుగములో స్వాతంత్ర్యే చ్ఛనుఁజంపుట వానికి సాధ్యమా? ఈదినం నేను రైలుస్టేషను నకుఁ బోయియుంటిని. అక్కడఁ గన్బడినాఁడు మీా మొదలి యారు. నెం 9 రు రైలుకొఅకు కనిపెట్టుకొని, స్టేషనుమాష్ట రుతో సంభాషించుచుండెను. స్టేషనుమాష్టరు క్రొత్తవాఁడు. బక్కచిక్కియెండిపోయినశరీరం. కాని వానిభార్యమాత్రము అద్భుతమైనరూపరి. స్త్రీలోకములో అట్టినారీమణిని నేఁ గని యుండలేదు. ఆమెముఖమున దివ్యజ్యోతి గలదు. అట్టి

సుమము నందనవనమునుండి బలవంతముగా భూమికిఁ దేఁబడి నది గావలయు."

ఇందు కందన్ స్వగతమే యెక్కువ. నిజముగా స్టేషను మాస్టరుభార్యనుఁ గనినప్పు డతని కుదయమైనఆనందము స్వార్థ పరమైనదిగాదు. హిమాలయశిఖరములపై హిమపాతమువలె, ప్రావృడ్వేళ మేఘోదయమువలె, మంద ప్రవాహపరిణామోద్దిష్ట మయ్యును, యౌవనోత్సాహముతోఁ బర్వతవిహార మొనర్చు నిర్ఝరిణివలె నాయువతీలలామ మతని నాకర్షించెను.

"నేను చూచితిని మీ మొదలియారు అదరుచు బెదరుచు మెల్లగా స్టేషనుమాస్టరుయింటిపైఁ జూడ్కుల నిగిడించుట. నన్నుమాత్రము మొదలియారు తీక్ష్ణముగాఁ జూచెను. నేను మందహాసముతో నతనికి బదులువల్కితిని. నల్లన్, నాకును దర్బానులోఁ దోఁటలుగలవు. ఎప్పుడు తలఁచుకొన్న నప్పు డక్కడి కేఁగఁగలను. మీకొఱకుగదా నేనిక్కడికివచ్చి సంవత్స రమునుండియుఁ బాటుపడుట. ఇచట మీజీవన మతితుచ్ఛ ముగానున్నది. నేనెంత చెప్పినను, చేసినను, మీరు బాగుపడు నట్లులేదు. ప్రతిసాయంత్రము 'ఇది కడసారి, రేపటినుండి సారాయి ముట్టుకొనము.' అని మీరు చెప్పుటేగాని ఆరేపు వచ్చుటలేదు. దినములుమాత్రము గడచిపోవుచున్నవి."

నందన్, మూక్కన్, కాటేరి, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్ల ప్పనులు మెల్లగా కందన్ చుట్టును గుమిగూడిరి. కందన్ నిట్టూర్పువిడిచి, గొంతుసవరించుకొని యిట్లుపల్కెను.

"నందా, ఇరుల్లా, నల్లా, యిదే మీకు శుభసమయము వచ్చినది. మనుష్యులుగా నుండవలెనన్న, నీకల్లును విసర్జింపుడు. అంగడి దానంతట నిలిచిపోవును. అస్పృశ్యు లప్పుడు తిరిగి బాగుపడును. సరియైనకూలికిఁ బని వెదకికొనుఁడు. మానవ మాత్రులుగండు. నేను మీకొఱకిచ్చిన డబ్బంతయు నెత్తిన నీకల్లంగడికేగదా మీరు ధారవోయుచుంటిరి. నల్లా నీవు ధైర్యస్థుఁడవు. వీరందఱు నీమాట వినుకొందురు. అస్పృశ్యు లకు నీవుగదా మొనగాఁడవు. విశుద్ధజీవనమున నీవు వీరికి దారిఁజూపుము. కల్లువలన నీవును వారిలో నొకఁడవై నిష్ప్రయోజకుఁడ వగుచున్నావు."

కందన్ లేచి నిలుచుకొని, గాలిలోఁ జేయివిసరుచు నిట్లనెను.

"నల్లా, నూత్నజీవనగానమును నావీనుల నీగాలి రణిత మొనరించుచున్నది. మీకేమియు వినఁబడుటలేదా? లెండు, మేల్కొనుఁడు. ఇదే సమయము."

కందన్ అత్యుత్సాహముతో నిట్లు బల్కుచున్నప్పు డాతని నయనములు ప్రత్యక్షపరిసరముల నవలోకింపలేదు. భావప్రపంచ మున భిన్నజీవనదృశ్యమును లక్షించియుండెను.

నల్లన్ హృదయము చలించిపోయెను. వెంటనే అతఁడు లేచి, మఱునాటిఉదయమునుండి తాను కల్లు ముట్టుకొనననిప్రమాణము జేసెను.

"కాని, కందా, నీవు నేటాలులో నెంతధనికుఁడవైనను, ఇక్కడ మొదలియారు అడ్డులేనివాఁడు. వానికి స్థానబలిమి గలదు. ఈతాలూకాలో వానిది ప్రభుత్వము." అని నల్లన్ మాఱినగొంతుతో తనసంశయమును వెల్లడించెను.

"నల్లన్ నీవు నాయుద్దేశ్యమును సరిగా గ్రహింపలేదు. మొదలియారు చేష్టలతో మనకేమిపని? మనయిల్లు మనము చక్కఁబెట్టుకొందము. త్యాగము ధైర్యము సోదరమానవుల కెంతయైన మేలొనగూర్పఁగలవు. ఇతరులకు చెఱుపుచేయుట మనపనిగాదు. ఒక్కసంవత్సరములో మనచుట్టునున్న తుచ్ఛ జీవనము మాఱిపోవలెను. మాఱిపోదా, నేను విఫలమనోరథుఁడను, యేదేని ద్వీపాంతరమును సమాశ్రయించెదను."

కందన్ విశాలహృదయమును నల్లన్ గుర్తించెను. "సన్నగాళ్లము, పెద్దలు దారిజూపనిదే మేమేమియుం జేయఁజాలము. ఇక్కడకు మాకు పెద్ద మొదలియా రేవిధముగా నడచుకొనుచున్నదియును మీారెఱుంగుదురు. ఇరువదిమూడేండ్లు, పెండ్లిగాలేదు, అప్పుడే అతఁడు జీవితమును పాడుసేసినాఁడు. అతనితల్లి ఊరక దుఃఖించును. నేద్యగాండ్రకు కొన్నినెలలుగా కూలిడబ్బులు ముట్టలేదు. మంచిపనికి మాడ రాదు. చెడ్డసలహాలకు మాన్యములువచ్చును. జవాను మొదలు కలెక్టరువఱకును అతనివలన నేదో యొకటి పరిగ్రహించువారే. అందఱు నతని భూషించువారే. ఇప్పటికే యీమనుష్యులందఱు అసంతృప్తులై యున్నారు. ఇక వీరు నేరములకుదిగిన

నాశ్చర్యముండదు. గడ్డివాములు, పంటకుప్పలు తగులఁబడఁ గలవు" దోచుకొనవచ్చునుగదా యని నందన్, మూఖన్, కాటేరి, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పను లొక్కపెట్టుగా "భేష్" అనిరి. కాటేరి ఒక్కమాఱు తనదండలు విఱుచు కొనెను

దీనినంతను కందన్ విని శాంతముగా నిట్లు బదులు చెప్పెను. "నల్లా, అదితప్పుత్రోవ. ఎవరికిని లాభకరముగాదు. పంటను తగులఁబెట్టినయెడల ప్రజలకుఁ గూడుండునా?"

"కాని, మాకు తెలిసిన దదొకటే. బీదలము. అజ్ఞానులము. అడగండి వీరినిఁగూడా."

అందఱును "భేష్, భేష్, ఈదినమే పనిగావింతము. యజమాని ఊఁరిలో లేఁడు." అని కేకలిడిరి.

"నల్లా, యిదితప్పు. వీరిని రేపి ముప్పువాలుసేయుట తగదు. శాంతివలన శాంతి, కలహమువలన కలహము కలిసి వచ్చును."

"అదుగో కరియన్ వచ్చుచున్నాఁడు. మామిడిచెట్టు క్రింద వాఁడే. మిమ్ము నాశముసేయుటకు మొదలియా రేర్పఱచినవాఁరుఁడు."

కరియన్ మెల్లఁగా కాళ్లీడ్చుకొనుచు అంగడిఁజొచ్చెను. వానికన్నులలో నధికసంతోష ముండెను. కందన్ చేతులు సాఁచి వానిస్వాగత మడిగెను.

"కరియా, నీకు నూతేండ్లాయుస్సు" అని ఇరుల్లప్పన్ ఆశీర్వదించెను. కందన్ కరియనులమధ్యఁ గలహాము పొసగించుటకన్న ఇరుల్లప్పన్‌కుఁ బ్రియము లేదు.

"ఏదో నామీద ననుకొనుచున్నారుకదూ? అవును, ఉన్నాఁడుగా కందన్ ప్రక్కనే. ఎండినఆకులమీద నిప్పురవ లాగున మామీద నేదో ప్రయోగించుచేగదా అతనిపని. త్రాఁగుడులేనివారందఱు నట్లే. అందులకే ఒక్కముంతకల్లును చవిచూచి, మఱి లోకమెట్లగపడునో చూచి అనుభవింపుమని నేనతనికి బోధసేయుచుండుట." ఈమాటతో కరియన్ నురుగు వచ్చుచున్న కల్లుముంతను చేతికెత్తుకొనెను.

"ఏమి, కరియా, నీధోరణిఁజూచిన నీకేదో లాటుపడిన ట్లున్నదే!" అని నల్లన్ ప్రశ్నించెను. కరియన్ చేయిఁజాపి, అయిదురూపాయిలు చూపెట్టెను. వారందఱు నిర్ఘాంత పోయిరి. కరియన్ సగర్వముగా కందన్‌వైపు తిరిగెను.

కందన్, కరియనులు దాయాదులు. వారితండ్రు లేక కుటుంబముగానుండిరి. వీరిగ్రామము తిల్లాయడి. కరియన్‌తండ్రి పెద్దవాఁడగుటవలన సంసారములో నధికారమంతయు నతనిదిగా నుండెను. దేనులీప్రాంతములనుఁ బరిపాలించుచుండి నపుడు అతఁడేదో యొకపోరాటములోఁ జాలాధైర్యముతోఁ బ్రవర్తించినందువలన ట్రాంక్విబారునందలి డేనిషుగవర్నరు ప్రధానన్యాయాధికారిగా నాతని నియమించెను. జేష్టుని

నిరంకుశాధికారమున కాగ్రహించి, కందర్ తండ్రి నాగప్పర్ ఇరువదినాల్గవయేట నేటాలునకుఁ బాఱిపోయెను. ఆవంశములో వారికి ఇరువదినాల్గవయేడు ముఖ్యమైనది. అప్పుడే వారి అదృష్ట దేవత యిటో అటో ఆకుఁదిరుగవేయును. నాగప్పర్ నేటాలులోఁ బైకివచ్చెను. గాంధీమహాత్మునకక్కడ నితఁడు చేదోడు వాదోడుగా నుండెను. ఆబుద్ధికల్పుఁడు రాజకీయవేత్తగాఁ బరిణమించుట కితఁడు కారణభూతమాట ప్రశస్తము. ఈవిధముగా కందనునకుఁ బ్రజాసేవాసక్తి తండ్రినుండియే లభ్యపడెను.

కందర్ జీవితమునను ఇరువదినాల్గవయేడు విషమావస్థ యయ్యెను. ఆక్స్ఫర్డున విద్యనభ్యసించి, ఆయేట నితఁడు ఐ. సి. యస్. పరీక్షలోఁ గృతార్థుఁడయ్యెను. కాని ప్రేమోదంత మొకటి నిష్కారణముగాఁ బరిణమించుటచే, స్వార్థప్రేమ పరార్థముగాఁ బుటముతీఱి యితనిజీవితమును వేఱుమార్గముం ద్రొక్కించెను. కందర్ ఉద్యోగము వదలుకొనెను. నేటాలులో స్థిరపడిపోవుట కిచ్చగింపక స్వదేశమునకువచ్చెను. తనతిల్లాయడి గ్రామమునే చేరుకొని చుట్టుపట్లజనులజీవితమును నిర్మలము, ఉన్నతము, ఫలవంతము సేయవలెనని సంకల్పించెను. అతఁ డీప్రాంతములకు వచ్చునప్పటికి, ట్రాంక్విబారునకు రైలుపడుట గూడ తటస్థించెను. తనవంశమువారిలో కరియర్ ఒక్కఁడే మిగిలియుండెనని అతఁ డెఱింగికొనెను. కరియర్వృత్తాంత మేమన, డేనిషుప్రభుత్వముమాఱి బ్రిటిషుప్రభుత్వ మేర్పడుటతో కరియర్ తండ్రికిఁ బ్రతిష్ఠయు, పలుకుబడియు తీసి

కట్లాయెను. ఆ స్త్రీయు క్షీణించెను. చివరకు చనిపోవునప్పటికి కరియనునకు గొన్నియెకరముల యిసుకదిబ్బలుమాత్రమే మిగిలెను.

కరియన్ నిర్వాహకమునకురాగానే, ఆమూడుయెకరముల యిసుకదిబ్బలను అమ్మివేసి, మాయవరం ట్రాంక్వెబారు రైలువేయుసందర్భమున మట్టిపని మస్త్రాకుఁ దీసికొనెను. పనినితఁడు నమ్మకముతోఁజేసెనుగాని, తేనెతుట్టెకు కంతిరీగలవలె ముసరుకొన్న ఉద్యోగస్థులను సంతృప్తిపఱుపఁజాలకపోయెను. అందువలన నాపని ఊడిపోయెను.

కరియన్ ధైర్యము విడనాడలేదు. తిల్లాయడిలోఁ దన కులదేవత బృహన్నాయకి ముందును, ఒలుగుమంగళములో మరియమ్మన్ ముందును, రైలువారినుండియే తిరిగి తనడబ్బునెల్లను రాఁబట్టుకొందునని శపథముసేసెను. రైలును రాత్రి పూటనాపి నాలుగుసొమ్ములుదోచికొని నాలుగుపెట్టెలు పాడుచేయగలమాత్రపు అల్లరిమూఁక అతనివెంట లేకపోలేదు. కాని యీకాలములోఁగూడ నట్టికృత్యములు జరుపుట కతనికే సాహసముచాలలేదు. చివరకు కరియన్ అక్కూరుస్టేషనులో చెక్కవాల్చువాఁడుగాఁ గుదురుకొనెను. సామానులుమోయుట, తూచుటగూడ యితనిదే. ఇది కేవలము నీచమని మొదటమొదట కరియన్ భీష్మించెను. పినతండ్రివలెనే తాను గూడ నేటాలునకుఁ బాఱిపోవలెననిగూడ తలఁచెను. కాని చేతికబ్బినది వదలుకొనుట మంచిదిగాదని యెంతనీచమైనను

ఆపనిలోనే ప్రవేశించెను. దీనిలోఁగూడ నవకాశములుండవా యని అతనియాశ. తగినట్లే యెవ రేమాత్రము పెట్టిబట్టుకొని వచ్చినను కరియప్ప తూకము వేసి, పావునొమ్ము రాబట్టుకొనుచుండెను. తూకము వేయుటలో కరియప్ప చాలా నేర్పరి. రైతులెక్కవచ్చిన గ్రామస్థులు ఆపెద్దదిమ్మెత్రాసును చూచుటకే భయపడువారు.

కందప్ప కరియప్పతో సుహృద్భావముగలిగి మెలంగవలెననియే కోరెను. దేశోద్ధరణ కితఁడును ఉపయోగపడఁగలఁడని కందప్ప నమ్మకము. కాని కరియప్ప యేమాత్రము సుముఖత చూపలేదు. తాను నీచవృత్తినుండుటయు, కందప్ప ఐశ్వర్యవంతుఁడగుటయు నాతనిచిత్తము నుడికింపఁజేసెను. ఎట్లైనను దాయాదిబుద్ధిగదా! కందప్పమాత్ర మవకాశముదొరకినప్పుడెల్ల నతనిపైఁ దనప్రేమను ప్రకటించుచుండెను. తనసర్వస్వము నాతనితోఁ బంచుకొన నిచ్ఛగించెను. కాని యిద్దరు సమాధానపడుటకు కరియప్ప పేదఱికమును గర్వమును తీఱనిఅంతరాయములుగా నుండెను.

ఈదినంమాత్రము కరియప్ప ఐదురూపాయలసంపదవలనఁ బొంగిపోయినవాఁడై కందప్పనెడ సౌమనస్యముం జూపెను. కందప్పచేయి నందుకొని "కందా మనమిద్దఱ మిఁక నొకటే. ఇదుగో శుభవేళ, కొంచెము కల్లుచవి చూడుము. తరువాత నీపెడవాదము లెక్కడనుండునో నేఁజూచెదగా. అపుడు మనమిద్దఱమును అన్నదమ్ములముగా నుండవచ్చును."

కందన్ ముఖమున హాసము వికసిల్లెను. అం దవజ్ఞ యించుకయు లేదు. పూర్ణ మైనశాంతి,సుహృద్భావమే తోఁచెను. మాటలు కలహ కారణమగు నేమోనని యితఁడు పెదవి విప్ప లేదు.

కరియన్ చేతిరూపాయలు కల్లంగడికిఁ గాంతి దెచ్చెను. అందఱికిఁ దనడబ్బుతోఁ గల్లుపోయవలసినదని కరియన్ ఆజ్ఞాపించెను. ఒక్కగంటసేపు కోలాహలము ప్రబలెను.

కందన్ మాత్రము భోజనమునకు వేళయైనదనియు ట్రాంక్విబారునుండి నెం 13 రు రైలు రాకకు సిద్ధపడవలసిన దనియు కరియనును హెచ్చరించెను.

చివరకు కందన్ కరియను లొకరినొకరు కౌఁగిలించుకొని వీడ్కొనిరి.

కందన్ పోగానే, అంగడిలో మఱింతకోలాహలమయ్యెను. కరియన్ డబ్బుతో నొక్కొక్క డెంతెంతఁ ద్రాఁగినది వారి పాటలు, కేకలు,చప్పట్లు చాటింపు వేయుచుండెను. ఆ రాత్రియే, యేమేమో చేయవలయునని కాలేరీ గట్టిగా హెచ్చరించుచుండెను. నందన్, మూఖన్, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పన్ లు సరే యని చప్పట్లు జఱచుచుండిరి.

ఈనేద్యగాండ్రకు నయిదురూపాయలకల్లు దొరకిన దనఁగా నెంతటియదృష్టమో! వారికోలాహలమునఁ గల్లంగడి ఇంద్రసభను మించియుండెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

ఎగ్మూరుస్టేషను

1

రంగస్వామిమాట ప్రకారము ఎగ్మూరుస్టేషనునకు మంచి టాక్సీలో నేతెంచెను. ఉదయమే ట్రాంక్వెబారునకు మొదటి తరగతి టిక్కెటుగొని బండిని రిజర్వుచేసికొనెను. కాని ఆ చీటీలోఁ గేవలము "ఆర్. యస్. రంగస్వామి" అనిమాత్రమే వ్రాసి, తన ఐ. సి. యస్. హోదాను మఱుఁగుపఱచెను. రాజేశ్వరీ సేవాలోలుఁడై ఈప్రయాణమున కతఁ డొంటరిగా, అజ్ఞాతముగా బయలుదేరెను.

రంగఁడు రూపరికాదుగాని ధిషణాప్రభావంబున నాతని ముఖమున నొకవర్చస్సు గలదు. రంగు నలుపైనను, ఇంచుక పొట్టివాఁడైనను అతనితో సంభాషించువారికవి గోచరముగాకుండునట్లు బుద్ధిచాతుర్యము ప్రయోజనకారియగును. ఆంగ్లదేశముననుండినపు డీతఁడు సోషలిస్టుసిద్ధాంతములను బాగుగా బరిశీలించినవాఁడై, బహిరంగసభలం దద్భుతముగా నుపన్యసింపుచుఁ బలువురహృదయముల సంచలింపఁజేసెను. అట్లాకర్షింపబడిన కన్యయే రాజేశ్వరి. రంగఁడు దారిద్ర్యగాథను చక్కఁగా

నెఱిఁగినవాఁడు. మంచివక్త. మిణుగురుబురుఁగులకు చివర నుండువెలుఁగువలె, వక్తలకు జిహ్వాగ్రమున మహాత్తుగలదు. రంగని వాక్కులో రవగలదు. ఎదుటివారిని మోహింపఁజేయున దదియే.

రంగస్వామి స్టేషనుమెట్లదగ్గఱ దిగఁగానే, చింపిరిగుడ్డలతో పోర్టర్లగుంపు ప్రత్యక్షమాయెను. ఇతనికి బరువులుగూడ అధికముగానేయుండెను. పూర్వము తాను చదువుకొనుదినములలో నిదేస్టేషనునకుఁ గట్టుగుడ్డతో ప్రయాణమునకు సిద్ధమగువాఁడు. అప్పు డతనికున్న దంతయే. మూడవతరగతి ప్రయాణీకుల శాల పూర్వదృశ్యముల నతనికి స్మరణకుఁదెచ్చెను. కాని యిప్పు డారంగమునుండి రంగస్వామిముఖము ద్రిప్పుకొనియెను.

పోర్టర్లబాధమాత్రము అనివార్యము. వారిసంఘముతరఫున వాదించుటకుఁ దెలివిగలయినాతఁడు, వారితోనే తన సామానుకూలిని సరిగా కుదుర్చుకొనగల చాకచక్యముఁ గలవాఁడుగాఁడు. వీరితో జరుపవలసిన రాయబారమునకు రంగస్వామితెలివి పనికిరాదు. చుట్టును, పోర్టర్లుమూఁగిరి. ఒక్కొక్కఁడు ఒక్కొక్కపెట్టెను తలకెక్కించుకొనుచుండెను. ఎంతచిన్నవస్తువునకును ఒక్కొక్కపోర్టరు వేలుగా తయారయ్యెను. ఇఁక వారిలో వారికి తగవులు, గలభా 'అయ్యవారు నాకు సంజ్ఞచేసినాఁ' డని యొకఁడు, 'ముందఱవారినడిగినది నే' నని యింకొకఁడు, 'నన్ను పేరుపెట్టి పిలిచినాఁ' డని యింకొకఁడు

పరిపరివిధములఁ దమతమహక్కులను వారు స్థిరీకరింపఁజూచు చుండిరి. అందఱును అష్టదరిద్రులే. ఒక్కరిముఖమునను జీవ కళ లేదు.

రంగఁడు వీరి యల్లరినాపుట సాధ్యముగాదని తెలిసికొని, అందఱికిని బరువులు మోయుట కవకాశమిచ్చెను. పోనీ, మఱొక్కరూపాయిగదా యీదరిద్రులకు!

పోర్టర్లు చాలా తెలివితేటలుగలవాండ్రు. రైలుస్టేషను వారికి పాఠశాల. అనుభవమే వారికి గుణపాఠము. మనుష్యుల యౌదార్యము, కృత్రిమము, దాంభికము, దర్పము, స్టేషనులో సుప్రత్యక్షమగుచుండును. పోర్టర్లకీయనుభవము పుట్టినప్పటి నుండి గలదు. ఒకమనిషి రాగానే అతఁడేమాత్రపువాఁడో, వాని సామానును తూచుయంత్రముకన్నఁ జక్కఁగా తూనికవేయఁ గలరు. ప్రొద్దుననే రంగస్వామి పేరు తరగతి, పీరుకన్గొని, పుట్టుపూర్వోత్తరములు చాలవఱకు నిర్దేశించుకొనిరి. ఐ. సి. యస్. అనిమాత్రము వారికిఁ దెలియదు. తెలిసినచో ఆవైఖరియే వేఱు. ఎట్లైననేమి రంగస్వామిసామాను జాగ్రత్తగా మొదటి తరగతి పెట్టెలోఁ జేర్పఁబడెను. రంగఁడుమాత్ర మింకను బండిఁ జేరలేదు.

2

రంగస్వామి కొకచిక్కుదోచెను. తనపెట్టెలోనే రాజేశ్వరి కిని స్థానము కుదురవలసియుండెను. ఉదయమున ఐ. సి. యస్.

అక్షరము లుపయోగింపకపోతినిగదా యని చింతించెను. ఇప్పుడుపోయి, దీనికొఱకుగా, తాను ఐ. సి. యస్. అని చెప్పుకొనుట తనకుఁ దనసాటిఉద్యోగులకు నవమానకరము. కావున అజ్ఞాతవేషమున నే, అసిస్టాంటుకలెక్టరు టిక్కెటుకలెక్టరును సమీపించెను. అతఁడు ప్లాటుఫారంగేటునొద్ద రైల్వేఉద్యోగుల కుండవలసినవిరసత్వమంతయు నుట్టిపడునట్లు నిల్చియుండెను.

"నేను స్టేషనుమాస్టరును చూడవచ్చునా?" యని రంగస్వామి అడిగెను.

"వీలుగాదు." కస్సుమని జవాబువచ్చెను.

"వీలుగాదా?"

"కాదు. చెప్పుచున్నానుగాదూ. అతఁడు చాలాపనిగానున్నాఁడు."

"నేను లోపలికిఁ బోవచ్చునా?"

"వాహో, ప్లాటుఫారం టిక్కెటుఉంటే—అదుగో అక్కడ అణావేసి లాగి టిక్కెటుతీసికొని రండి" అని యంత్రమువైపు వ్రేలుజూపెను. టిక్కెటుకలెక్టరు అసిస్టాంటు కలెక్టరునకు టిక్కెటుగొనువిధమును బోధించుట! రంగస్వామి జేబుదడవుకొనెను. అణారూక లేదు. పావలారూకయుండెను. "కలెక్టరుగారు, అణాలేదు. పావలాఉన్నది. పుచ్చుకొండి" అనుచు, దానిని టిక్కెటుకలెక్టరు చేతిలోనికి జార్చెను.

టికెట్టుకలెక్టరు ఇటునటుచూచి దానిని గ్రహించెను. ఆ చూపులోనున్నది దుర్భరమైనగాథ. పాపము, టికెట్టుకలెక్టర్లది పాడుజీవనము. గంటకు నలువదిమైళ్లి జగద్వ్యాహారము సలుపుధన్యుల కీరుదాసులు. దాస్యమువలన దారిద్ర్యము. దారిద్ర్యమువలన నీచత.

టికెట్టుకలెక్టరు వెంటనే సౌమ్యుఁడాయెను. "అయ్యా రండి లోపలికి. మీదాసుఁడను. స్టేషనుమాస్టరు బడామనిషి. తేలికగా నతనిచూడ వలనుపడదు. నేను చేయఁదగినసహాయముఁ జేసెదను. కలెక్టరుచేయలేనిది కరణముసేయఁగలఁ డను సామెత మీరెఱుఁగనిదా!"

"మంచిదండీ, మీ పేరేమి? మీకు జీతమెంత?"

"నాపేరు రంగస్వామి. అందఱు నన్ను రంగన్ అనెదరు. జీతము ఇరువదియైదురూపాయలండీ. నేను బహుకుటుంబీకుఁడను. ఐదుగురుకుమార్తెలు. ముగ్గురుకొడుకులు. ఇక్కడ చావుపని మీకు తెలియనిదండీ."

"అవునవును. నాకు మీరు కొంచెముసహాయము జేయవలె. నేను బోటుమెయిలులో ట్రాంక్విబారునకు మొదటితరగతి టికెట్టుఁ బుచ్చుకొన్నాను."

"ట్రాంక్విబారునకు మొదటితరగతిటికెట్టా? అయితే ప్లాటుఫారంటికెట్టు అక్కఱలేదండి. నేను తప్పుజేసితిని. క్షమిం—"

"ఫరవాలేదు. నాల్గణాలకేమి లెండి. అదే పెట్టెలో నా కింకొకమనిషికిఁగూడ చోటు కావలెను. నాతో నొకస్త్రీ ప్రయాణముసేయుచున్నది. ఆమెకునుఁ జోటుగావలె. మీరా మాత్రము సహాయముచేసిపెట్టదరా?"

"మీరు తొందరగాగూడ వచ్చినారు. తప్పకుండా నాకు వీలైనసహాయమును చేసెదను. ఐదునిమిషములలో మీకు తెలిపెదను."

రంగన్ టిక్కెటుకలెక్టరు చేతిలోనికి మఱొక్కరూపాయి జార్చెను. వెంటనే అతఁడు డేఁగవలెఁ బరుగెత్తెను. బోటు మెయిలునకు ప్రయాణీకులసమ్మర్ద మెప్పుడు నెక్కువగానుండును. ఆదినం, రంగన్ నిశ్చయించుకొనిన మొదటితరగతి బండిలో ఖాళీలులేకపోయెను. కాని ఒకచెట్టి, షాహుకారు అదేబండిలోఁ జోటుతీసికొనియుండెను. అతని కుద్వాసనఁ జేయుటకు రైల్వేదొరలు నిశ్చయించిరి. షాహుకార్లు డబ్బుగాఁ బరిణమించువిషయములందుదప్ప, ఆత్మగౌరవమనిగాని నా హక్కు అనిగాని భేషజము పెట్టుకొనరు. వీటి కెంతవఱకైనను వారు సర్దుకొందురు. చెట్టియారు తనకు మూడుదేశములలో ముప్పదిజిల్లాలలో రావలసినవడ్డీని లెక్కవేసికొనుచు ప్రయాణపు టసౌకర్యములను లెక్కసేయలేదు. దస్తావేజు దావాల విషయమున షాహుకార్లు సాహసముచూపుదురేగాని, మిగిలిన అన్నివిషయములలోను చాలా అణకువ. వడ్డీవ్యాపారంవలన నొంటిలో రక్తము చచ్చిపోవును. మాంసముపెరిగి గుండె

నణచివేయును. షాహుకారికి తేలికగా ధనమువచ్చును. కాని తేలికగా ధైర్యముచచ్చును. ఉపాధినిల్చును. గుణము ఖర్చగును.

చెట్టియారు రంగస్వామికన్న నరగంటముందుగావచ్చి యుండెను. ఐనను రైల్వే ఉద్యోగులుపోయి, చెట్టిని లేవఁ గొట్టి, ఎవరో దొర ఆడమనిషితోఁగూడ నాపెట్టెలోఁ బ్రయాణముఁ సేయనున్నాఁడనియు, చెట్టిగారు ఆబండిలోఁ బ్రయాణముసేయ వీలులేదనియు, వలయుచో బోటుమెయిలులో రెండవతరగతిబండిలోఁ బోవచ్చుననియు, లేదా, తర్వాత మఱొకగంటలోఁ బోనున్నరైలులో మొదటితరగతిఁ బోవచ్చుననియుఁ జెప్పిరి. చెట్టిగా రాక్షేపింపలేదు. సరే కానిమ్మనిరి. "అయ్యా, మొదటితరగతియైనను, రెండవతరగతియైన నొకటే. నేను కేవలము ప్రతిష్ఠకోసరమే మొదటితరగతిలోఁ బోవుట. బోటుమెయిలులో నేమూల నాకుఁ జోటిచ్చిననుఁ జాలును. రేపు నామనుమరాలిపెండ్లి. తరువాత బండిలోఁ బోయినచో ముహూర్తవేళ దాటిపోవును. కావున నాకీరైలులోనే యెక్కడనో యొకచోట సర్దండి, దయయుంటుంది."

3

తానిచ్చినరూపాయకుఁ గార్యము ఫలించినదిగదా! యని రంగన్ సంతోషించెను. రాజేశ్వరిబాయికొఱ కెదురు సూచుచు మెట్లబడి నిల్చుకొని మెడను ముందుకువంచి

చూడ్కులు నిగిడ్చెను. అప్పుడే తాను మొదటితరగతి బండిలో రాజేశ్వరిప్రక్కన గంటకు నలువదిమైళ్లవేగముతోఁ బ్రయాణముసేయుచున్న ట్లాతనిహృదయము మురియుచుండెను. స్టేషనుముందు బుర్రుమన్న కారెల్ల వాని కాళఁగొల్పుచుండు. నిమిషములు పర్వెత్తుచుండెను. కాని రాజేశ్వరిరాలేదు. ఇఁకఁ బదునేనునిమిషములే మిగిలియున్నది. రాజీ మాటఁదప్పునా ? అట్టి మనిషిగాదు.

చివరకు మూడవతరగతి ప్రయాణీకులశాలవైపున మెట్ల దగ్గఱ నాతనికి రాజేశ్వరిస్వరము వినఁబడెను. అచ్చట జనము క్రిక్కిఱిసి, కందకములో యుద్ధముసేయుచున్నంత భీభత్సముగా నుండెను. చప్పున నతఁ డక్కడికిఁబోయెను.

అవును, రాజేశ్వరియే.

రాజేశ్వరి బస్సులో బయలుదేరెను. మధ్య రాయపేట ఆసుపత్రియొద్ద దానిటైరు పగిలెను. మెల్లగా మనుష్యులవెంటఁ బడి లాగుకొనివచ్చి, బండినింపుకొని బస్సువాఁడు అమితమైన ఆలస్యముచేసెను. స్టేషనుదగ్గఱ దిగఁగానే పోర్టర్లు గుంపుగా చుట్టుముట్టి, ఆవిడదగ్గఱనున్న దొక్కచిన్నసంచి, పడకయైనప్పటికిని వాటినిఁబట్టుకొని, నేను ముందంటే నేను ముందని తగవులాడుకొనుచుండిరి. ఇందులో నెవరు ముందుసామాను ముట్టుకొన్నది జెనివాలో ప్రపంచన్యాయస్థానముగూడ తీర్మానించలేదు సుమండీ. ఆకలిఁగొన్న వారివేగ మంతయు నొకటే. ఎచ్చుతక్కువలుండవు.

రాజీనిఁ జూడఁగానే, రంగక్ సంతోషభరితుఁడాయెను "అట్లుగాదు రాజీ, అది మూఁడవతరగతివారిదారి. ఈ దేశములో నరకస్వరూపము. మనది మొదటితరగతి. ఇదిగో త్రోవ. ఇద్దఱికి మొదటితరగతిబండి ఖరారు చేసినాను."

అసిస్టాంటుకలెక్టరొక్కమాఱు తీక్ష్ణముగా పోర్టర్ల వైపు దిరిగి, "పాండి, వెధవల్లారా, ఒకటేగుంపు. ఒరే, నీవు దీసుకో" అని అప్పుడేవచ్చినిల్చిన దిట్టమైనపోర్టరున కొకనికి సామాను నొప్పఁజెప్పెను.

"వలదు రంగా, నాసామాను నేఁబట్టుకొని రాఁగలను ఇదెంతబరువు! మఱి నేను మూఁడవతరగతిలోనేగాని యెక్కను." ఆమె గొంతులో దృఢసంకల్పముండెను. రంగక్ నిర్ఘాంత పోయెను. "అదేమిటి రాజీ, ఇది ఇంగ్లాండు అనుకొంటివా ? ఇచ్చట మూఁడవతరగతిబండి నరకం, ఆఁడమ్మి, పెంట, గలీజు తలఁచుకొనిననే జలదరించును. అప్పుడు స్టీమరులో మొదటి తరగతి నిండుకు నీసామానుతో వైభవముగా రాణిలాగునఁ బ్రయాణముచేసినదానవు. ఇదేమిటి! మతిపోయినదా? ఊపిరి ఆడ దక్కడ. ఇద్దఱికొకే మొదటితరగతిబండి నే నేర్పాటుజేసి తిని. కనిపెట్టుకొనియున్నది మనకొఱకు"

రంగక్ బ్రతిమాలుకొని ప్రయోజనము లేకపోయెను. "నేను మూఁడవతరగతిలోనే ప్రయాణముచేసెదను. ఇది తప్పదు. నీవు నావెంట రావలెననునట్లయితే, వెంటనేపోయి యిద్దఱికి మూఁడవతరగతిటిక్కెట్లు రెండు పట్టుకొనిరా."

రాజేశ్వరి నిశ్చలముగా మబ్బు సందులగుండా ప్రకాశించుశశిపలె భాసిల్లుచుండెను.

4

కాని మూఁడవతరగతి టిక్కెట్టుకొనుట యనఁగా సామాన్యమైనపనిగాదు. అదొకసాహసకృత్యము. ఏకంపెనీ యైనను దానిని సినిమాదీసినచో చాలా లాభపడఁగలరు. రంగస్వామి కీకష్టము తెలియును. పూర్వము జనములో దూఱిపోయి టిక్కెట్లుకొనుక్కొనివచ్చినకుఱ్ఱవాఁడే.

మూఁడవతరగతి టిక్కెట్లిచ్చుకిటికీకి ముందుగా నొక ఇనుపకమ్ములబోను ఉన్నది. దీనికి నాలుగుపక్షములు. దీనిగుండా పోయిననేగాని టిక్కెటు లభ్యపడదు.

ఇప్పటికే అచ్చట జనము కిటకిటమనియుండెను. ఇక వారియొత్తిడి, తిట్లు, అఱపులు——వాటికి మితిలేదు. ముందుకు నెట్టుకొనిపోయిననేగాని స్వర్గమునకు టిక్కెట్టుదొరకదు. కిటికీకి అవలివైపున టిక్కెట్లిచ్చువాఁడు నిర్లక్ష్యముగాఁ గూర్చొనియుండెను. అతఁడు టిక్కెట్లకు ప్రభువు. అవి దొరకుట అతని అనుగ్రహము. అతనికిముందు అణాలు, బేడలు, కానీలు, సరే రూపాయిలు పెద్దకుప్పబడియుండెను. టిక్కెట్లిచ్చుమనిషి బాగుగా డెబ్బదియేండ్లు చెల్లినవాఁడు. మొగముమీఁద నామము చెమటకు కరఁగి కొంచెముకొంచెము కన్పడుచుండెను. చెమట

నదీప్రవాహమువలె నిరంతరము కారుచుండుటచే నాతఁడు దానిని తుడుచుకొనుట మానివేసెను. ఎదురుగా త్రొక్కిడి వడుచున్న జనముపై నాతనికి నిరసనభావము. అతనిగోడవ లత నివి. కుటుంబికుఁడు. మొనమొన్న నే కూతురునకుఁ దలచెడెను. సెలవుకోరుకొనఁగా, నింత పెద్దస్టేషనునకుఁ దగినభర్తీమనిషి లేఁడని సెలవీయలేదు. ముందురోజున బోటుమెయిలుటికెట్లు అమ్ముటలోనే ఒక్కరూపాయ ఎనిమిదిఅణాల మూడుదమ్మిడీలు మోసమువచ్చెను. ఆనష్ట మాతని నింకను వేధించుచుండెను. తనసంసారమును మూడురోజులు వెళ్లఁబుచ్చఁగలమొత్తము!

బోనులో గుంపు పెద్దదై పోయెను. సమ్మర్దమున కది తిరుగుటఁగూడ మానెను. టికెట్లిచ్చుముసలాయన లోపల నెవరితోనో మాటలుపెట్టుకొని కూర్చొనెను. ఎన్నాళ్లకో తనయూరిమనిషి యొకఁడు వానికిఁ దటస్థించెను. చూడుము నాప్రభావమునునట్లుగా నాపూర్వపరిచితుఁ డిప్పుఁడు టికెట్లగది లోనే ప్రవేశించి టికెట్టు గైకొనుచుండెను. టికెట్లిచ్చియిచ్చి విసుఁగెత్తిపోయియున్నగుమస్తాయును వానితో నేవేవో మాట్లాడ నారంభించెను. ఊరిలో వర్షము, పంటలు, ఎక్కడెక్కడివారి క్షేమం, మఱెన్నో గృహచ్ఛిద్రములు—వారిసంభాషణకు తెఱపిలేకుండెను.

ఇఁక రైలుకదలుట కైదునిమిషములుండెను. మొదటిగంటవాగెను. ఆబోనులోనున్న జనమున కది చావుగంటయే! టికెట్లకు మఱి వారియఱపులు పట్టరానివయ్యెను. మెల్లగా

టికెట్టుల్లదొర, తాంబూలమునమలుచు, పండ్లమధ్యనిఱుక్కొనిన వక్కపలుకులను కుట్టుకొనుచు, మిత్రునితోఁ గొంత మాట విసరుచుండెను.

రంగన్ అప్పుడే బోనులోఁ బ్రవేశించెను. అతనిగోడవకు, ఈ ఆలస్యమునకుఁ జీకాకుగానుండెను. "ఏమి, టికెట్టిచ్చేమనిషి నిద్రపోవుచున్నాఁడా?"

"అబ్బో, దొరగారువచ్చినారా? ఇప్పుడే లండనునుండి దిగి? ఇంతవఱకేమిసేయుచుండినారు? గంటకుతక్కువగా నెడతెంపి లేక టికెట్టిచ్చుచున్నాను. అవును మాకు నిద్ర!"

తత్క్షణమేగాకపోయినను రంగన్ మాటలకు ఫలితము లేకపోలేదు. గుమస్తా టికెట్లనులాగి టకటక తేదిగొట్టుట ప్రారంభించెను. రంగన్ హృదయమునకుఁ గొంచె మూఱట గల్గెను.

కాని బోనులో జన మత్యధికమగుటవలన నది తిరుగ లేదు. చివరమనుష్యులు బయటికివచ్చి దాని నాడనిచ్చిన వారైనఁగారు. ఒక్కొక్కఁడు టికెట్టుకొనుకొని, కమ్ము లెక్కి దుమికిపోవుటయే యుపాయముగా తలంచి, అంతసాహసముసేయుచుండెను. రంగస్వామివంతువచ్చెను. అతని శ్రమ దైవమునకెఱుక. ఒక్కమాఱు తనకులదైవము ఏడుకొండలవానిఁదలంచుకొని కమ్ము లెక్కిగెంతెను. మణికట్టుకొంచెము

బెడిసెను. కాలిబొటనవ్రేలు కొంచెము నలిగెను. మెడ ఒక వైపునొప్పిపట్టుకొనెను. అంతకుమించి ప్రమాదము జరుగలేదు.

రాజేశ్వరి కొంచెముదూరముగా నాలోచనలో మునింగి నిల్చుకొనియుండెను. రంగన్ ఆవిడదగ్గఱకుం బరుగెత్తి "రాజీ, చూడు మీశోభ. ఇంకెప్పటికైన స్వరాజ్యము నడుగంగలమా? ఏసభ్య దేశముననైన నిట్టిదుండునా? రైళ్ల కిన్నేండ్లలవాటువడినను, వరుసగా, నొకరివెంబడి నొకరుపోయి టిక్కెట్లు తెచ్చుకొను తెలివి మనవారికి లేదే! ఎందుకు మనము! ఏమైననేమి, ఆ టిక్కెట్లిచ్చుగుమస్తా యేమాత్రము బాధ్యతగలమనిషిగా లేఁడు. తంజావూరులో దిగంగానే ఏజెంటుతో రిపోర్టుచేయవలెను. నా కీఅనుభవ మీ రాత్రి కలుగు టొకందుకు మంచిదే. కాని యేమిశ్రమ!" అని యొకేధోరణిగా మాట్లాడెను. రాజేశ్వరి అడ్డమువచ్చి "సరే, ముందు రైలు కందుకొనెదము. తరువాత వేదాంతము, ప్రతిక్రియ లాలోచించుటయు. కావలసినంతసేపు మాట్లాడవచ్చు. రండి."

బోసుకుచేరువనే ఒకపోలీసువాఁడు కాకీచొక్కా, ఎఱ్ఱ టోపీతో నిర్లక్ష్యముగా, కారాకిల్లీ నములుచు, పచారుసేయుచు, ఎప్పుడైన సుందరు లావంకఁబోయినపుడు వారిపై దృష్టినెఱపుచుండెను. రంగన్ వానిని సమీపించి, టిక్కెట్ల అవస్థ చెప్పెను.

"అవునయ్యా, ఈజనమును బారులుతీర్చుట మాపని గాదు. ఈకష్టము ప్రతినిత్యముండునదే. ఎవ్వాఁడావిషయ

మనుకోఁడే! మీ రీపట్న మునకుఁ గ్రొత్తవారుగా నున్నారు. దొంగలనుఁబట్టుకొనుమని నాకుత్తరువుగాని, వీరినందఱిని బారలుదీర్చుమనిగాదు." అని పోలీసువాఁడు జవాబిచ్చెను.

"రాజీ, చూచినావా? ఈదేశస్థితి యంతయు మాఱవలెను. చిన్న చిన్న సర్దుబాట్లవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. ఏ ముసోలినియో, నెపోలియనో రావలసినదే దీనిని బాగుపఱచుటకు! ఉపవాసములవలన నీజాడ్యము కుదురదు. శస్త్రపెట్టవలసినదే! దయాదాక్షిణ్యము పనికిరాదు. సంస్కరణములతోఁ గాలమువ్యర్థపుచ్చరాదు. ఒక్కమారు మొదలంట ఛేదముచేసి శుభ్రపఱుపవలసినదే!"

"సరే, సరే. ఇక్కడగాదు ఉపన్యాసము. తొందరగా పద. రైలెక్కుటకు నిమిషముంది. రైలే అందితే, తర్వాత సావకాశముగా మాట్లాడుకొనవచ్చును"

రంగడా జనము నిరువంకల నెట్టుకొనుచు, నితరులకష్టములంగూర్చి తన ఉపన్యాసము నంతలోనే మఱచిపోయి, పెద్దలను, పిల్లలను మోచేతితోఁ బొడుచుచు దారిచేసెను. రాజేశ్వరి మెల్లఁగా పడక, సంచి, తానే మోసికొనుచు వానివెంట నడిచెను.

అయిదవ ప్రకరణము.

బోటు మెయిలు

రంగస్వామి టిక్కెట్టుకై అవస్థపడుచున్న సమయమున, సిలోనుబోటు మెయిలు మొదటిప్లాటుఫారమునకువచ్చి నిలిచి యుండెను. దానియొప్పుం దిలకించిన, వల్లభురాకకై కేళిగృహమున నెదురుసూచు రాణివలె నుండెను. ఇంజను యేబదిగజములు ముందునకుఁబోయి నీళ్లుత్రాగుచు, నరణ్యమృగమువలె మధ్యమధ్య గుఱువెట్టుచు, నక్షత్రఖచితమగు నాకాశమునకుఁ దనగర్భమునను నట్టిసంపదగలదని తెలుపుటకుఁగాఁబోలు నిప్పురవల నప్పుడప్పు డెగఁజిమ్ముచుండెను.

సిలోనుబోటుమెయిలు చాలాసుందరమైనది. తిరుచినాపల్లిలోనున్న రైల్వేశాఖాధి దేవతల కత్యంతము ప్రియమైనది. ఆరెండువేలమైళ్లు యినుపదారి పై నడచు నితరబండ్లయెడ వారికి నిర్లక్ష్యము. కాని దీనిపై మాత్రము మమకారము. ఆనాఁడు బోటుమెయిలున కొకక్రొత్తకళవచ్చియుండెను. మొదటి రెండుతరగతులబండ్లు క్రొత్తమాదిరి నూత్నముగా తయారైనవి. వాటికి రంగుగూడ మాయలేదు. అట్టి గొప్ప సందర్భములలో మూఁడవతరగతిబండ్లకుఁగూడ నించుకరంగుఁ

బట్టించెదరు. ఏమైననేమి, ఆనాటిబోటుమెయిలునకు రాణికళ పూర్ణముగానుండెను. రంగస్వామికి టిక్కెట్లసంక్షోభము లేకుండినట్లయిన నాతఁడు దీనిలావణ్యమును వర్ణించి, బ్రిటిషు రాజ్యమున నెంతమహత్తుగలదో నిరూపించియుండును.

ఆదినము రంగూనుస్టీమరు మదరాసుచేరినరోజగుటచే సుమారు రెండువేలమంది పిల్లలు పెద్దలు స్త్రీలు పురుషులు తమతమయిండ్లకుఁబోవు నాతురతతో బోటుమెయిలుకు వచ్చిపడిరి. కావున మామూలుకన్న నిబ్బడి మనుష్యభారమును బండి లాగవలసినదయ్యెను. ప్రతిబండిలోను పెట్టెలు, మూటలు, పిల్లలు, స్త్రీలు. మెదలుటకు సందులేదు. ఒకటే బందెలదొడ్డి.

రైలు కదలుట కింక నైదునిమిషములుండెను. స్టేషను మాస్టరు తనయేకాంతవాసమును వీడి ప్లాటుఫారమున కేతెంచెను. దర్జాయైనమనిషి. నోటిలో సిగరెటు గప్‌గప్ మనుచుండెను. ప్రయాణీకులమధ్య కతఁడువచ్చుటే ఒకగొప్ప. ఒక్కమారు మూడవతరగతిబండ్లవైపు చూచెను. ఈనల్లవారి గతి యింతే. అందఱు నొకేబండిలో నెక్కవలె. ఇంకొక గంటలో మఱొకరైలు పోవునుగదా. అది ఖాళిగాఁబోవలసినదే. దీనికి ద్రొక్కిడి ఇటువంటిమనుష్యులనుఁబెట్టుకొని దక్షిణదేశములోఁ బ్రయాణసౌకర్యము లొడఁగూర్చుమనిన నెట్లు? గొఱ్ఱెలలాగున నంద ఱొకటేగుంపుగా నొకేరైలు, ఒకే బండిలో నెక్కి, త్రొక్కి చిక్కులుపడుట!

స్టేషనుమాస్టరు ప్లాటుఫారంమీద నడచుట మనుష్యుల మధ్యకు దేవుఁడు దిగివచ్చినట్లే. రైల్వేఉద్యోగులందఱును భయభక్తులతో సందడి చప్పిడిలేకయుండిరి. ఎవరితోఁగూడ నతఁ డొక్కమాట మాట్లాడలేదు. చివరకు పోలీసు ఛీఫ్ ఇన్‌స్పెక్టరు కనఁబడఁగా హెచ్చరించుకొనెను. "ఏమండోయి, అపూర్వం తమదర్శనము. ఈగుంపులో నేదోపనిమీదఁగాని తామున్నడరు. నావలన నేమైన సాయముకూడునా?"

"అవునండీ. పోలీసుకమీషనరు టెలిఫోనులో సందేశ మంపినాఁడు, ఈరైలులోఁ బోవుచున్నవారి నిర్వురిని గమనించుమని."

రంగన్ టిక్కెట్లుకుఁబోయి బోనులోఁజిక్కి తంటాలు పడుచున్నసమయమున ఎగ్మూరుస్టేషను రైల్వేపోలీసుగది కీ క్రింది టెలిఫోనువార్తవచ్చెను. "హల్లో, ఇన్‌స్పెక్టరేనా, నేను మదరాసు పోలీసుకమీషనరును. గుంటూరు అసిస్టాంటుకలెక్టరు ఆర్. యస్. రంగస్వామి బదలాయింపై తంజావూరునకుఁ బోవుచున్నాఁడు. అతనితోఁగూడ రాజేశ్వరిబాయి అనునావిడ ఈ దినం ఉదయమే మదరాసువచ్చియుండినది. ఇరువురిని గమనించి వెంటఁబెట్టవలసినదని పైనుండి అవసరముగ నుత్తరువులు వచ్చినవి. వెంటనే స్పెషలు సి. ఐ. డి. వాని నొకనిఁ బంపించుచున్నాను. వాఁడెప్పుడువచ్చినను కష్టములేకుండుటకై ముందుగానే మీరు ఆయిద్దు రెక్కడేబండిలో నెక్కునది గుర్తించవలసినది."

ఛీఫ్ఇన్‌స్పెక్టరు ఇంక నాలుగునెలలలో పింఛనుపుచ్చు కొనును. తన ఆశలకు ఫలముగాంచినాఁడు. ఏదో గదిలోఁ గూర్చొనుటే అతనికి సుఖము. కాని పోలీసుకమీషనరంతటి వాఁడు సందేశమంపినాఁడుగదా యని బయటికివచ్చి ప్లాటు ఫారంమీఁద మెల్లగా సామానులకుఁ దట్టుకొనిపడకుండా నతఁడు వీరికై వెదకుచుండెను. చివరకు మొదటితరగతిబండిలో వీరిసామానుగుర్తుచిక్కెను. అక్కడ నిలుచుకొనియుండఁగానే స్టేషనుమాస్టరు పలుకరించెను. అంతటితోనే స్టేషనుమాస్టరు ఇన్‌స్పెక్టరునువదలిపెట్టి ఇంజను డ్రైవరుదగ్గఱకుఁబోయెను.

రంగన్‌సామానులు మోసినపోర్టర్లును కూలిడబ్బులకై కనిపెట్టుకొనియుండిరి. "ఏడిరా మీామనిషి? ఇంతసామాను బండిలోకెక్కించి రాకుండఁడుగదా?" అని ఇన్‌స్పెక్టరు వారిని దర్పముతో నడిగెను. "అయ్యా, మాకండ్లతో వారిని మేము చూచినాము. సన్నగా పొడుగుగా మామూలుమనిషియేనండి. టిక్కెట్టుకలెక్టరు నడగండి. వివరము లేమైనజెప్పును." "ఛీ, సోమరిపోతులారా, అతఁడుగానుండఁడురా. గుంటూరు అసి స్టాంటుకలెక్టరయితే! మీారుచూచినమనిషి వారిజవానైయుం డును. ఇంకను బయట వారికోసరం కాచుకొనియున్నాఁడేమో. వినను, రైలుకదలుట కిఁక మూఁడునిమిషములేయున్నవి!"

పెద్దగడియారమువంకఁ జూచెను. సరిగా పింఛనుపుచ్చు కొనుసమయమునకు దురదృష్టమువల్లనే పొరబాటువచ్చి తనకుఁ గళంకమువచ్చునో యని అతని భయము.

ఎవ్వరును రాలేదు. కాని చివరనిమిషములో నొక యువకుఁడు ఛీఫ్ఇన్‌స్పెక్టరుదగ్గఱకుఁ దొందరతొందరగావచ్చి చెవిలో నిట్లు చెప్పెను. "అయ్యా, అంతయు సరిగనేయున్నది. భయంలేదు. వారు మూఁడవతరగతిబండిలోనున్నారు. తొవ్రనకు వారు తంటాలుపడుచుండగా మెల్లఁగా నొకబండిలోని కిటికీకించినాను. సామాను మొదటితరగతిబండిలో! మనుష్యులు మూఁడవతరగతిలో! విచిత్రమే! కాని ముస్ముందు విడఁదీయవచ్చు నీసమస్య. రాజకీయము లెప్పుడును దుర్ఘటమే. బహు విచిత్రము! సెలవు, మీకు నన్ను జ్ఞప్తిలేదుగాఁబోలు. నావేరు పొన్నన్. మీదగ్గఱనే, హెడ్‌కనిష్టేబుగా విల్లుపురములోఁ జేరితిని. అది ఆఱేండ్లక్రిందట. ఇపుడు పైకివచ్చినాను, సి. ఐ. డి. లోఁ జేరి. వందనములు సెలవు."

పొన్నన్ తలనాడించి, పసిపట్టినవేటకుక్కవలె చెంగున రంగన్ రాజేశ్వరులెక్కినబండివైపు పరువెత్తెను.

ఈచారుల చాకచక్యమునకు వృద్ధుఁడైనపోలీసు ఛీఫ్ ఇన్‌స్పెక్టరు ముగ్ధుఁడాయెను. తనకును ఎర్రటోపీగలదు, ముప్పదియేండ్లుగా చెమటకుతడిసి. కాని మొదటితరగతి మనుష్యులు మూఁడవతరగతిలో నెక్కినరహస్యమును తాను గుర్తించలేదు. తానీస్వగతమునుండి మేల్కొని, అపూర్వపుకనిష్టేబు నభినందించులోపలనే, బోటుమెయిలు కూఁతవేసి నక్షత్రమండలమున మబ్బువలెఁ గదలిపోయెను.

ఆ ఱ వ ప్ర క ర ణ ము.

గృహచ్ఛిద్రము.

అక్కూరు రైల్వేస్టేషను చిన్నదైనను సుందరమైనది. ఇనుపదారి వంకదిరుగుచోట నొకమిట్టప్రదేశమున చల్లనిచెట్ల మధ్య, గుబురుకొనిన మామిడికొమ్మ నధివసించిన శకుంతము వలె, చూపట్టును.

ఇచ్చట భూమి సారవంతమైనది. సముద్రతీరమైనను చెట్లు చేమలు దండిగాఁ బెరుగును. కొబ్బరిచెట్లు ఆకసముఁ జూచుచున్నవి. మఱ్ఱినీడల వైశాల్యమునకు దరిదాపులేదు. మామిడిచెట్లు నేలపై నీడఁబఱచి బాటసారుల నిరీక్షించును. అక్కూరు ఊహాప్రపంచమున నొకరంగముగా నుండదగినది. రైల్వే దానికొక వింతసొబగు నొడఁగూర్చును. పలువంకల యినుపదారి నాగకన్యను స్ఫురింపఁజేయును.

రైల్వే ఆవరణమున రాతికట్టడములు నాల్గును ఆశ్రమమునఁ బర్ణశాలలవలెనున్నవి. స్టేషను సైతము సమాధికి స్థానము. సంచారముయొక్క సందడి చాలతక్కువ. రైళ్లుగూడ సముద్రపుగాలికి సొమ్మసిల్లుచు, నిద్రలో నడచినట్లు మెల్లఁగా కదలిపోవును

ఆకసమున చంద్రరేఖ చిఱుమబ్బులతో దోబూచు లాడుచుండెను. సముద్రపుగాలి తిన్నఁగా వీచుచుండెను. అప్పుడే నెం 10 రు రైలు ట్రాంక్విబారునకు సాగిపోవుచుండెను.

2

గడియారము ఎనిమిదిగొట్టెను. సుందరమున కప్పటికి విశ్రాంతిగలిగెను. పగలంతను పొలముమీఁద కష్టించి మేతకు దారివట్టుదుక్కియెద్దువలె నతఁడు ప్రక్కనున్న గృహమునకు బయలుదేరెను.

గడపదగ్గఱ, సరస్వతి యెదురుపడెను. "అవును, నా పెండ్లినాఁడే నాకిట్టిగతి విధింపఁబడునని నాకుఁ దెలియును." సరస్వతికంఠము రోషకషాయితమైనను మార్దవము, మధురిమ సువ్యక్తమగుచుండెను. స్టేషనుమాస్టరు తనకేదో యొసరు పెట్టినదని అప్పుడే గ్రహించెను.

రాత్రి శాంతికేమి భంగముకలుగునో ? సంఘర్షణ దప్పించుకొనుటెట్లు?

సరస్వతి కింటివద్ద నన్నియు నవకతవకలుగానుండెను. చీపురకట్ట మొదలు చేఁద్రాడువఱకు నంతయు విపర్యాసమే. చీపురుకట్ట యెవరినైన దండించుటకుఁ బరికరముగా నుండెను గాని ఇల్లుతుడుచుట కనువుగాకుండెను. బావిని రైల్వేవారు

విసరివేసినట్లు దూరముగాఁ గట్టిపెట్టిరి. దానిచుట్టును నల్లకంకర. సరస్వతి లేబాదముల రాళ్లమైన లతితీవ్రముగా బాధించెను. అంతకన్న స్త్రీలకుఁ గోపకారణ మేమికావలె?

"ఏమివచ్చిందికష్టము, మొదటిదినమే ప్రారంభించినావు నస" అని సుందరము బుజ్జగింపనారంభించెను. "చుట్టుపట్లఁ జూడు; ఎంతరమణీయమైనదో యీ ప్రదేశము. స్టేషనుచూడు యెత్తుగా..."

"చాలులెండి వర్ణన. ఏమిటి నాకష్టము! బాగుగానే విచారించినారు! నన్నుఁ దీసికొనివచ్చి అడవిలోఁ ద్రోసివేయుటే గాబోలు సుఖపెట్టుట. ఇక్కడ మృగములుండవలసినదేగాని మానవులుండ లేరు. గుడ్లగూబలఘోష, కప్పలసంగీతము, పాములు బుసగొట్టుట, మీకేమోగాని నాకుఁ బ్రియము గావు. ఇక్కడ నేనొకగంటయైన నుండఁజాలను. ఈరాత్రికే మీరు తంతేఁగొట్టి బదలాయించుకొనుడు. దినమంతయు నితరులకొఱకై తంతెగొట్టుచుండెదరు. ఒక్కరాత్రి మీకోసర మాపనిచేయరాదూ? లేదా నన్ను రాత్రిబండిలో బోటుమెయిలుకు అందించండి. నేను గుంటూరుబోయెదను. చాలు ఇక్క డింతమట్టుకు సంసారము."

సరస్వతి నిష్కర్షగా మాట్లాడెను. చివరకు వెండి లోటాను మగనిదగ్గఱకు విసరివేసెను. సుందరము, తనవలెనే ఆవిడతర్జనభర్జనములకుఁ బాత్రమైన యాపాత్రను క్రిందఁబడ

కుండ నందుకొనెను. అతనికి వస్తుసంచలనము నతివేగముగా పనిపట్టుశక్తి గలదు. గంటకు నలువదిమైళ్లువేగమునఁ బరువు లెత్తురైలు మొదలు, ఇంటిలోఁ బరిపరివిధముల ఫల్టీలుగొట్టు పాత్రసామగ్రి వఱకు నాతని మెలకువకు మించిపోవు వస్తువు లేదు.

ఆ వెండిపాత్ర సుందరముగారిసంధ్యావందనార్థము విసరఁ బడినది. రైల్వేమూలచాకిరి కిది కొంతపరిహారమని సరస్వతి నమ్మకము. కాని రైలు వేళలు, సంధ్యావందనమును సకాలమున జరుగనీయవు. మగవారివిషయమున విధికృత్యము లెప్పుడో యొకప్పుడైనను మే లేనని సరస్వతి భావించెను.

సుందరము చేతిలోఁ బాత్రను క్రిందుమీఁదు చేసెను. నీళ్లు లేవని నోరువిప్పి చెప్పుటకు ధైర్యముచాలదు. సరస్వతి యొడమకంటి కొసచూపుములికి నొకదానిఁ బ్రయోగించి, దూరముననున్న బావికిఁ బొమ్మని సంజ్ఞ చేసెను. కాని మరల నించుక మెత్తవడి నిర్లక్ష్యముగా ప్రక్కనున్న గంగాళమువైపు వ్రేలుసూపెను.

సుందరము పిల్లివలెఁబోయి నీళ్లు ముంచుకొనెను. కాని మొదటిదినమే పరిస్థితు లింతవిషమించుట బాగు లేదని, సాహసించి ప్రత్యుత్తర మారంభించెను.

"సరే, ఇది అడవి, మృగము లుండఁదగినచోటు. కాని రైల్వేఉద్యోగులందఱు దీనిపై నెంతగా కన్ను వేయుదురో నీ కేమి తెలియును? రైళ్లు తక్కువ. పని స్వల్పము. ఒక్కస్టేషను

డాటినచో, దివ్యమైనప్రదేశము ట్రాంక్విబారు కలదు. మనము ఒద్దికగానున్న యెడల నిది స్వర్గతుల్యము. జంక్షనులలో రాత్రింబగళ్లు చచ్చి చెడి పనిజేసినాను. నాకు తెలియు నాకష్టము. ఇక్కడఁ, గాలుమీఁదఁ గాలువేసుకొని, పింఛనుబుచ్చుకొని నట్లు జీతముఁ బుచ్చుకొనుచుండవచ్చును."

"అవును లెండి, పింఛనులాగేయున్నది మీజీతము. నెల కిరువదిరూపాయలుముష్టి. మా అన్న వినిన నవ్విపోవును. మీకు నెలకువచ్చునది, ఆయన కొకదినములోవచ్చును. మీరు జెండా చేతఁబట్టుకొనెదరు. ఆయన జెండానిలుపువిధముమాత్రము వేత." స్టేషనుమాస్టరు అధికారలాంఛనము నామె నిష్కారణముగాఁ బ్రస్తావించెను.

"అవునవును, మీఅన్నది అదృష్టము. రంగఁడు ఐ సి. యస్ అగునని యెవరనుకొనిరి! ఇపుడు గుంటూరు అసిస్టాంటు కలెక్టరుగదూ? కాని అందఱు కలెక్టర్లుగాఁజాలరు. రైళ్లునడపించువారుగూడ కొందఱుండవలెనా!"

సరస్వతిముఖపద్మము నలముచున్న రోషచ్ఛాయలఁ దొలంచుటకు సుందరము వాక్చతురుఁడాయెను.

"కాని, నీకిటీవల జాబువ్రాసినట్లులేదే? ఎప్పుడతనికి పెండ్లి? యస్. ఐ. ఆర్. లైనుమీఁద నేస్టేషనుకైనను మనము ఛార్జిలేకపోవచ్చును. శుభలేఖనైన వ్రాయఁడూ?"

సరస్వతి, యీ ప్రశ్నలకు జవాబు నిచ్చుటకుమాఱుగా, ప్రస్తుతమైన మఱొక ప్రశ్న వేసెను. "ఏమి, యీవేళ నిమంత్రణ బ్రాహ్మణునికివలె విస్తరిఁబఱచుకొన్నారు? చిన్నది చాలదా!"

భోజనమువలన నేమైన భార్యామణి కోపముతగ్గు నేమో, తనకు రాత్రియంతయు నామె ననునయించునవస్థ తప్పు నేమోనని, సుందరము త్వరత్వరగా వెండిగిన్నెలో నీరు వ్రేళ్ల సందునఁ బొఱఁబోసి, సంధ్యను ముగించుకొనెను. ఇఁక నా మహాదేవికి కష్టమెందుకని తానే, మంచి అరఁటియాకును దీసి, ముందఱ వేసుకొని, నాలుగైదుమార్లు నీరుప్రోక్షించి, కడిగి, ముడుతలు లేకుండునట్లు పఱచుకొని, పొడిదగ్గుదగ్గి, తలనాడిం చుచు, సిద్ధముగానున్నానని తెలియఁజేసెను.

ఆసమయములోనే సరస్వతి నిమంత్రణ బ్రాహ్మణప్రశ్న వేసినది.

ఈసారి సుందరము సరిగా జవాబిచ్చెను. "ఎందు కింత విస్తరి యనియా నీనస? మనదొడ్డిలో నరఁటియాకులు విస్తార ముగా నున్నవని పెద్దవిస్తరినే వేసుకొన్నాను. ఇంత మంచి భూమి యీచుట్టుప్రక్కలమెల్ల తరబడి వెదకినను లేదు."

"మఱి తినండి ఆకులనే; ఇక్కడ బియ్యపుబస్తాలంతవిస్తార ముగా పండవుగదా. ఇరువదిరూపాయ లిరువురినిఁ బోషించ లేవుగూడా."

"ఎందు కంతనిరాశ? తొందరలోనే బియ్యపుబస్తాలకుఁ గూడ మనకు లోటుండదు. నీవుమాత్రము కొంచెమోపికఁ దెచ్చుకొనవలె. దైవమున్నాఁడుపైన."

"రైల్వేఉద్యోగులుగూడ నున్నారుమీాపైననే! వారినిఁ బోయి ప్రార్థించండి ముందఱ."

"దైవమనుకూలముగానున్న నదియు నొడఁగూడును. సరసూ, ఎందుకింత? తొందరలో గూడ్సుబండ్ల నీరైలుమీాద నడిపించెదరు. అపుడు నీవు కోరినవస్తువు గోరినట్లు తెచ్చి పెట్టెదను. బియ్యము, పప్పులు, పండ్లు—యేమియును కొదువయుండదు. తక్కువజీతమువారికి దేవుఁ డేదో దారిచూాపనే చూపియున్నాఁడు."

3

సుందరము విస్తరిముందుకూర్చొని, యింకను నీళ్లు ప్రోక్షించుచు, నిటునటు నానీటిబొట్టులఁ గదలించుచుండెను. సరస్వతిమాత్రము రోషస్ఫురన్మూర్తియై ముందునిలిచియుండెను. సరసమో, విరసమో యింకను నిశ్చితముకాలేదు. చివరకు సరసమే సంప్రాప్తమయ్యెను.

సరస్వతి ప్రసీదయై, వంటయింటిలో నడుగుపెట్టి, అన్నపుస్తాంబాళముఁ దెచ్చి, సుందరమువిస్తరిలోఁ జిందరవంద

రగా మెతుకులఁ గ్రుమ్మరించెను. అలిగినఆఁడవారికే తెలియును ఆపద్దైనయొప్పిదము.

విస్తట్లో నన్నమునుఁజూడఁగానే, సుందరము కోపము నేసికొనునుద్యమము మానుకొని, సంధిప్రయత్నమునే కొనసాగించెను. తనరాణిని వశపఱచుకొనుటకు మఱొకఅధ్యాయము నారంభించెను.

"ఇచ్చటి మిరాశీదారు నాకుఁ దెలియును. చాలాసంపన్నుఁడు. రెండువేలయెకరములు క్షేమైనమాగాణి. అతని ధాన్యపుకుప్పలు స్టేషనునుండి చూచినఁ గన్పట్టును. వాని ధాన్యరాసులఁజూచిన దేవతలకన్నులునుం గోరగించును."

ఐశ్వర్యోద్ఘాటనము స్త్రీలకుఁ బ్రియమని కథలం దతఁడు చదివియుండెను. సరస్వతిరోషము ననునయించుట కిచ్చటి శ్రీమంతునికథ యొందుల కుపకరింపరాదు!

"నేనప్పుడే మొదలియారుస్నేహమును సంపాదించితిని. ఈరైల్వేలైను కేవల మతనికొఱకే వేయఁబడినది. ఆకూ్కరు స్టేషను ఆతనిసృష్టి. ఇతరుల కిది నిష్ప్రయోజనము. అతఁడడుగఁగానే యీస్టేషను వేయఁబడినది. మొదలియారు తాలూకా బోర్డు, జిల్లాబోర్డులందు సభ్యుఁడు. అఱవములోఁ దాను చేవ్రాలుచేసి, యింగ్లీషనిపించుకొనఁగలనని సగర్వముగా నతఁడు నాతోఁజెప్పెను. శాసనసభకుఁగూడ నిలువవలెనని ఆశ

వడుచున్నాఁడు. ప్రపంచములో భాగ్యవంతుఁడు సేయలేని దేమిగలదు?"

సరస్వతి సుముఖరై వినుచుండెను. సుందరము సంతోషించెను. నవలలఁ జదివినందువలన నిపుణముగా కష్టముల గట్టెక్కించుచున్నానని తన్నుఁదా నభినందించుకొనెను.

"మొదలియారిదినం మధ్యాహ్నము నెం 9 రు రైలు కొలకు, సీడన్ మోటారుకారులో వచ్చెను. పలువన్నెలదుస్తులు, మెఱుఁగు పెట్టినయుక్కువంటిశరీరము, స్థూలకాయుఁడు. ఇంకను అవివాహితుఁడు."

వ్యాఖ్యానమువదలి తొందరగా కథగానిమ్మని సరస్వతి తలయూఁచెను.

"నెం 9 రు రైలు అర్ధగంట ఆలస్యముగా వచ్చెను. డ్రైవరు ట్రాంక్విబారులో తనసరసురాలితో మఱికొంతజాగు సేయుటె కారణము. నేనొక్కఁడనే మొదలియారుతో ముచ్చటించితిని. స్టేషనులోనున్న కుర్చీలలోకెల్ల మేలైన దానిక మర్చితిమి. పోర్టరువాఁడు కరియన్ విఱిగినకాలు ప్రాతకుర్చీని జోడించి తయారుచేసి వడ్రంగి కూలిబుచ్చుకొన్న కుర్చీ అది. మొదలియారు నాపైఁ జాల యభిమానముచూపెను. తాను తిరిగిరాఁగానే, రెండుబస్తాలు మేలైనబియ్యము మనకుఁ బంపించెదననెను. స్టేషనుమాస్టరు నతఁడు స్వజనముతో సమానముగాఁ జూచుకొనునఁట."

సుందరము చెప్పినదానిలో సగము నిజము, సగము కల్పన. కల్పనయును తానాశపడుచున్న దాని కనుగుణమైనదే. ఏమిచేయును? పెండ్లాము ననునయించవలెనా? సత్యముతో నామాత్రము స్వాతంత్ర్యము చెల్లదా! సరస్వతీస్మితమున కెట్టి కల్పనలకైనఁ బాల్పడవలసినదే. ఆవిడ మెల్లగా కటాక్షించెను. చిఱునవ్వొకటి పెదవులపైఁ దొల్కాడెను.

సుందరమునకుఁ బట్టరానిసంతోషమయ్యెను. రెండవచేయి విస్తట్లో నన్నమును ప్రోగుసేయుచుండెనుగాని లేకున్నఁ జప్పట్లు చఱచియుండును.

"గూడ్సులైను సమ్మతింపఁబడినట్లే. కొన్నిరోజులలో ఖరారు. అపుడు నీవు కోరినదెల్ల నీకు లభించును. కూరగాయలలో తోఁటగూర మొదలు కోసుగడ్డవఱకుఁ గొదువలేదు. బియ్యము, పప్పులు, మేలైనసరకు—అంతయు నుచితమే. మొదలియారే ప్రతిసంవత్సరము కొలంబో కిరువదివేలబియ్యపుబస్తాల నెగుమతిసేయును. ఇక కాశ్మీరము మొదలు కన్యాకుమారివఱకు దొరకుఫలపుష్పములు, నాగరికవస్తుసముదాయము దిగుమతిసేయును. ప్రతిది మనచేతిగుండా పోవలయును."

"ఇరువదివేలబియ్యపుబస్తాలా? ఆశ్చర్యము! అతఁడు చాలాభాగ్యవంతుఁడై యుండవలెను. అంతధనముతో నాతఁడేమిసేయును?" సరస్వతికంఠము చాల మృదువై యుండెను.

శాంతముగా సంభాషించునప్పటి మధురిమ పునరుద్భావ మయ్యెను. చుట్టుముట్టు మేఘపటలములజయించి వెలుఁగొందు నుదయభానునివలె నామెముఖమండల మింపుగొలిపెను.

సుందరము తనచాతుర్యము ఫలించెఁగదా యని పొంగి పోయెను. "అవును, వీరు చాలాభాగ్యవంతులు, కాని నిర్వ్యా పారులు, దుశ్శీలురు. మూఁడుతరములుగా కూడఁబెట్టినధనరాశి క్షణములోఁ గరఁగుచున్నది. మొదలియారు యువకుఁడు. అత నికి సలహాలిచ్చువా రనేకులు. అక్కూరుస్టేషనుమాస్టరునకును వారిలో సర్వస్థానము గలదు. మొదలియారు తాతలనాటి రొక్కము నంతటిని వెచ్చించినాఁడఁట. సాయంత్ర మతఁడు తీవిగా బయలుదేరిపోయినది మాయవరములో నొక మార్వారీ వానికడకని వినికిడి. నేను పెషావరునుండి రామేశ్వరము వఱకు సంచరించినాను. పనిలేనిభాగ్యవంతులీతమిళదేశములో నున్నంతనీచులు, స్వార్థపరులు మఱెక్కడనుఁ గానరారు. ఈ మిషనరీయమ్ములు ఋణపడ్డారు మనగుణములును క్షయించినవిగావలయు. చింతపండుతిని చెడినాము."

సరస్వతి కథలోఁ బూర్తిగా నిమగ్నయయ్యెను. తన నాథునియందును కవిత్వగుణముండుట కచ్చెరువందెను. ఏకాంత వాసము, సాగరసమీరము నిరంతరజీవనపరిశ్రమమున మోడు లైనవారింగూడ చిగిరింపఁజేయునా!

ఈసుముఖత్వమును బురస్కరించుకొని సుందరము తన విన్నపముఁజేయ సాహసించెను. ఇంతవఱకు భోజనముసాగ

లేదు. అన్నము వడ్డించిన దేగాని సాధకము రా లేదు. సాంబారు కొఱ కతఁడు కని పెట్టుకొనియుండెను. సరస్వతి సౌందర్యరాశి వలె ముందఱఁగూర్చొని యుండెను.

"అన్నము చల్లగాఁబోవుచున్నది. ఇక్కడ నీలగిరులంత చలి. కొంచెము సాంబారు తేఁగూడదా?"

సరస్వతి ఒక్కమాఱు స్వర్గమునుండి దిగెను. "సాంబారా? ఈవేళ నిందుభోజనమనుకొన్నారా? ఎందు కాసాంబారు మీఁద అంతప్రేమ? సాంబారులోఁ జింతపండువలననే మీరు చెడినారు. ఇక్కడదిగిన దీవేళనేగదా. ఇంకను నేను వస్తువులను సర్దుకొననైన లేదు. ముఖముగడిగికొనుటకే తడవు లేదు. క్రొత్త యింటిలో నాల్గు మెతుకులు వండి పెట్టినందుకు సంతోషించండి. మగవారిదంతయు విపరీతమే. ఏమి మేము బరువుమోయుపశువులమా, ఆటబొమ్మలమా?"

సరస్వతి ప్రసంగమునకు సుందరము నిర్ఘాంతపోయెను. ఆవిడ రోషముఁగనినఁ గేవలము సాంబారువలననే ప్రత్యక్షమైనట్లు లేదు. గృహాజీవనమే ఆమెను అడుగడుగున బాధించుచున్నట్లుండెను.

నిమిషములు గడచిపోయెను. ఎవ్వరును మాట్లాడ లేదు.

4

సరస్వతి నిండుజవ్వని. ఇంచుక లావయ్యును మృదువైన శరీరము, అపరంజిబంగారువంటివర్ణము, గుండ్రనిముఖము,

పొచ్ఛేము లేనిపూర్ణ సుందరి, ఉన్నతమైనలలాటము, తిన్నని ముక్కు, విశాలమైన నేత్రములుగలిగి ఆగర్భశ్రీమంతులయింటం బుట్టినదివోలె విరాజిల్లెను. నిజమునకు సరస్వతి పేదవంశము ననే ప్రభవించెను. సౌందర్యప్రాప్తి దైవికము.

ఈమెతండ్రి తంజావూరులో సంపన్నులైన యొకానొకమహారాష్ట్ర బ్రాహ్మణవంశమునఁ గొలువుండెను. జీతము నెలకు పదితూములధాన్యము, ఐదురూపాయలయ్యెను, ఇంటి పెత్తనమంతయు నీతఁడే నిర్వహించుచుండెను. అట్టిసంపన్నుల గృహాంగణమునఁ బెరిగినదగుటవలననే సరస్వతికిఁ గళాకాంతులు నిజవంశమున కన్న నెక్కుడుగా సమకూడెను.

ఆసంపన్నులకుఁ దటాలునఁ బతనముగల్గెను. రాచఱికపు మర్యాదలుగల్గి, సముచితాచారముల నడిపించుటకు రాచఱికపుసంపత్తి వలయుఁగదా. మూడుకేసులు హైకోర్టులో వీరికి విరుద్ధముగా తీర్మానమాయెను. దివాలా తీవలసివచ్చెను. సరస్వతి తండ్రియు, తనయజమానునివలెనే భగ్నహృదయుఁడై మరణించెను. సరస్వతి కపుడు పదేండ్లవయసు. తల్లియు మఱినాలుగేండ్లకే పరమపదించెను. సుందరము సరస్వతికి దూరబంధువు. పెండ్లియగునప్పటి కాతఁడు కాలేజీలో చుఱుకుగా చదువుకొనుచుండెను. కాని, పెండ్లియైనకొన్నాళ్లకే అతనికి మతిచలించెను. దేశద్రిమ్మరియాయెను. చేతిలో రాగిదమ్మిడిలేకపోయినను, ఒడలినిండుకు విభూతిఁబూసికొని, సన్యాసివేషమున భారతదేశమంతటనుఁ దిరుగాడ నారంభించెను. రైలువారు,

పాపము, సన్యాసివేషధారుల నట్లే పీడించరు. బూడిదబూసి కొన్నచో టిక్కెటుపట్టింపు తక్కువ. చేత రుద్రాక్షమాల యుండెనా, టిక్కెట్టుకలెక్టరు ల్లావంకయే తిరిగిచూడరు. అథవా, అడిగినను విసుగుతప్ప వేఱుఫలములేదు.

సుందరముదేశాటనము మథురలో దైవికముగాసమాప్తి నొందెను. క్రొత్తగా నుద్యోగములోఁజేరిన అసిస్టాంటు ట్రాఫిక్ సూపర్నెంటొకఁడచ్చట యీడంభసన్యాసినిగుర్తించి, యితనికథనాలకించి, దయగొని, భార్యనుదెచ్చుకొని గృహజీవన మారంభించునియమముతో నాతనికి మాయవరమున టిక్కెట్టుకలెక్టరుపని నిప్పించెను.

సుందరము టిక్కెట్టుకలెక్టరుగా మంచిపనివాఁడాయెను. సంసారముఁదెచ్చిపెట్టుకొనెను. కాని మొదటినాఁడే సరస్వతికిఁ దనకుఁ గలయంతర మెఱింగెను. సరస్వతిరూపముసను, గుణమునను, తేజమునను తనకన్న నెంతో యుత్తమమైనది. ఆమహా ప్రవాహముచెంతఁ దానొకచిన్నకాలువ. ఉన్నతదరుల నధిగమించి తనప్రేమోపహారము నాప్రవాహమున నైక్యపఱుప ధైర్యముచాలలేదు. ఆవిడవైఖరి ననుగమించుటే యితనిజీవన విధానమయ్యెను. కాని మాయవరములో నితని శోకశుభము చేకూఱెను. తిరిగి, బాల్యమందువలెనే గ్రంథపఠనాసక్తి కల్గెను. సరస్వతియు తనవలెనే గ్రంథపఠనమునఁ గుతూహలినియగుట సంతోషదాయకమయ్యెను. స్టేషనులో హిగిన్ బాథమ్సుకంపెనీ వారి పుస్తకములదుకాణ మతనికి శరణ్యము. అచటిగుమా

స్త్రీతో స్నేహముసెఱపెను. ఆగుమాస్త్రాయును చదువుట ప్రధానము, చదువఁబోనిధనికులకు విక్రయించుట తరువాతి విషయమనియుఁ దలంచువాఁడు.

మాయవరములో మూఁడేండ్లు రాత్రింబగళ్లు పనిచేయుటతో సుందరమునకు విసుఁగెత్తెను. మాయవరం, ట్రాంక్విబారు చిన్నలైనుపడఁగానే, ఇతఁడు అక్కూరుమీఁదఁ గన్ను వేసెను. పట్టణముల కలవాటుపడిన తనసహధర్మచారిణి కావిజన ప్రదేశము సరిపడదని శంకించెను. కాని మొదటిదినమే యింత భీభత్స మగుననుకొనలేదు.

సుందరము కొంతవఱకు జీవితములో జయించుకొనిరాఁగలవాఁడే. కాని అతనివర్తన వంకరటింకరపద్ధతి. ముఖాముఖ నవిచ్ఛిన్నముగా వర్తించు టెఱుఁగఁడు. ఎన్నో వంకలు దిరిగి విషయమునకువచ్చును. ఇఁక సరస్వతియుం దీలక్షణము మఱింత రూఢియగును. ఇది గొప్పలోపము. స్త్రీల కీపరిభ్రమణము నచ్చదు. తానుచదివిన నవలలవలనఁగూడ నీవిషయమాతఁడు గ్రహించియుండెను. కాని నిత్యజీవనమున నాతడు తనసహజలక్షణముల మార్చుకొనఁజాలకపోయెను. అతనిబుద్ధి కీవక్రత నాపాదించురహస్యకోశముల నరికట్టఁజాలఁడు. ఇట్టి దానికి ఫలమే, యీనాఁడు సరస్వతి శివిగా ముందుకూర్చొనియుండ, నీతఁడు సాంబారునకై కనిపెట్టుకొనియుండుట.

కాలము కష్టముతో సాగుచుండెను. కాని, మంజులపైన యీసందిగ్ధదశ యట్లే యుండెను.

నెం 10 రు రైలు ట్రాంక్విబారునకుపోయి నెం 13 రుగా తిరిగి అక్కూరునకువచ్చి మొదటిచెక్కదగ్గఱ నిలిచియుండెను. మాటిమాటికి రైలుకూత గింగురుమనుచుండెను. సుందరమింకను సాంబారునకై వేచియుండెను. ఇంకను అన్నమును ప్రోగుసేయుచుండెను. రైలుకూత వినఁబడఁగానే, ఇతడు అన్నమును విస్తరిమీఁద చెల్లాచెదరుగా విసరికొట్టి రైలును రప్పించుటకు లేచెను "అబ్బబ్బా! ఈచిన్నలైనువారికిఁ గాలజ్ఞానమేమాత్రమును లేదు. వారియిష్టమువచ్చినట్లు ముందఱగానో, ఆలస్యముగానో వచ్చుట, మమ్మిట్లువేధించుట. ఇఁక నిట్లు జరుగఁజాలదు. ఏడీ, ఆదొంగవెధవ కరియన్?"

ఏడవ ప్రకరణము

కరియన్ కడగండ్లు.

సుందరం గృహచ్ఛిద్ర మిట్లుండఁగా, కరియన్ మాత్ర మూరకుండలేదు. కల్లంగడిలో నతిరభసముసేయుచుండెను. కరియన్ అక్కూరులో చాలాచౌరవగలవాఁడు. స్టేషను మాస్టర్లు వచ్చుచుందురు, పోవుచుందురు; కాని కరియనులు మాఱరు. అక్కడిరైలుకమ్ములవలెనే స్థిరముగా నాటుకొని యుందురు. రైళ్లునడచుట కాకమ్ములవలెనే వీరును అత్యవసరము. స్టేషనునకు బహిఃప్రపంచమునకును కరియన్ లంకె. అందఱుపోర్టర్లకన్న నొక్కయాకు నెక్కువచదివినవాఁడు.

అక్కూరుస్టేషను ఆవరణములో కరియనునకును రైల్వేవా రొసఁగినవసతిగృహము గలదు. ఇదొక నలుచదరపురాతి కట్టడము. ఇల్లనుటకన్నను పెట్టెయనుట మేలు. గాలి, వెలుతురువచ్చుటకుగా పైన నొకరంధ్రముతప్ప వేఱుసదుపాయము లేదు. ఇట్టిచోట వసించుట తననౌకరినీచత్వమును మఱింత సార్థకపఱచుటయని కరియన్ భావించెను. రైలునెక్కువారు, దిగువారు తనరాణివాసముపైఁ గన్నువేయుటగూడ గొప్ప యిబ్బంది. జగద్వ్యాపారమునకు సమర్థుఁడైన తాను రైలువారు కట్టిపెట్టినబోనులో నుండుట తగదు.

రై లుదిగుచుండఁగాఁ జూచెను. ఆపిల్లనవ్వు ఇంకను యితని చెవులరణితమగుచుండెను. ఇప్పుడు రైలుధ్వనిగూడ దాని ముందు హీనముగా శ్రవణగోచరము.

కరియప్ప అప్పుడప్పు డిట్లు స్వగతము పచించువాఁడు. "ఇంతచక్కనిచిన్నదానిని, ఒకదినమైనఁ బంజరములోఁబడక యిటునటు చరించు నీ రామచిలుకను నేనూరకపోనీయను. అవసరమేవచ్చుచో, రెండవపెండ్లాముగాఁ బెండ్లాడెదను." రెండవపెండ్లి కరియప్ప ముందఱనే నిశ్చయముసేసికొనెను. చక్కనిపిల్లకొఱకుమాత్రమే వేచియుండెను. తాను తప్పద్రాఁగి యున్నప్పుడుసైతము కామాక్షీ యతనికి మఱపురాదు.

కల్లంగడిలో కందప్పతో సమాధానపడిన వెన్వెంటనే, కరియప్ప పూర్తిగా సారాయిమత్తుతో నింటిదారిపట్టెను. కాని, త్రోవలోఁ దలవనితలంపుగా కామాక్షీ ప్రత్యక్షమయ్యెను. ఆవిడ అరటియాకులకట్ట, యేవో పండ్లు, వేముపెట్టెయొకటి, చిన్నపడక మోసికొనిపోవుచుండెను. చూడఁగా రైల్వేస్టేషనున కేవో ప్రయాణమై పోవునట్లుండెను.

ఇదేమి, ఒక్కసారియైన ముట్టుకొనకముందే, ఒక్కపాట యైనఁ బాడకముందే తనముద్దులపిట్ట యెగిరిపోవుచున్నదా? త్రాఁగియున్నను కరియప్ప ఈమాత్రము గ్రహించెను. దైహిక విషయములఁ గొన్నింటఁ ద్రాఁగుడువలన సూక్ష్మతహెచ్చును. కామాక్షీ తేటఁదనము కరియప్ప నూఁగించెను.

"చక్కనిదానవు, యెక్కడి కీరాత్రి చీఁకటిలో నొక్క-తైవే పోవుచున్నావు?" కరియప్ప నిర్భయముగా ముందుపడెను.

"స్టేషనునకు, అక్కడనుండి మాయవరమునకు. ఇల్లు లేనిదానను. ఇక్కడనుండి అక్కడకు, అక్కడనుండి యిక్క-డకు,ఇంతే మాబోంట్లగతి. కరియప్పా, నీకు రైలుకు వేళగాలేదా? ఇంకను యిక్కడనున్నావే?" "ఇంకను చాలాసేపున్నది. భయపడవద్దు. ఈరాత్రి ఒంటరిగా నెందుకు? నేనువచ్చి నీకు టిక్కెట్టుఁదీసియిచ్చి రైలెక్కించెదను. నాతో నింటికిరమ్ము. రెండుముద్దలు నోట్లోవేసికొనివచ్చెదను. ఇద్దఱముఁగలిసి స్టేషనునకుఁ బోవచ్చును."

కరియప్ప గొంతు, చూపులు మోహము వెలువరించెను. కామాక్షి చుఱుకుగలపిల్ల. అందులో మానసంరక్షణమున స్త్రీలందఱికిని చాలా మెలకువ. కరియప్ప ఉద్దేశ్యముఁ గనిపెట్టి యిట్లనెను.

"నాకు భయములేదు. నేను స్టేషనునకుఁ బోఁగలను. నీ వింటికిఁ దర్వరగా వెళ్లి వచ్చివేయుము. నీకును వేళయైనది, వెళ్లుము."

ఇట్లనుచు నాపిడ, అతఁడు నిర్బంధించునేమోనని వేగముగా ముందుకునడచెను. ఇట్టిసమయమున నొకముద్దునైనఁ గొనవలెనని కరియునున కుత్సాహముపుట్టెను. చుఱుకుపిల్లలు

కామాక్షీవంటివా రూరక మాటలకు లొంగరు. సాహసము సేయనిదే ప్రయోజనములేదు. సరిగా నిదే సమయమునకు దాపుననే బండ్లధ్వని, లాంతరులవెలుతురు కరియన్ ఉద్యమము నకు భంగకారులయ్యెను. త్రాఁగియున్నను, ఇంచుక తెలివిఁ దెచ్చుకొని, భార్యపై మఱింతరోషముతో నింటివైపు పరు వెత్తెను.

2

కరియన్ నెలరోజులుగా నింటికొక్కదమ్మిడినైన నిచ్చినవాఁడుగాఁడు. భార్యయే పైతృకధనముతో నెట్లో వెళ్ళఁ బుచ్చుచుండెను. పరాయివారిని ఉప్పునడుగు టెఱుఁగదు. ఇంటి లో బియ్యము లేవు. పొరుగువారి నడుగుదమనుకొనెనుగాని ధైర్యముచాలలేదు. అందువలన భర్తరాక నిరీక్షించుచు గూర్చొనెను.

ఎవరిదో కాలిచప్పుడు విని తలుపు దెఱచెను. వచ్చినది కరియన్ గాదు, కందన్. వెంటనే వెన్కకుమరలి, ఆవిడ వంటింటి మఱుఁగుఁజొచ్చెను.

“అమ్మా, భయపడవలదు. నేనును కరియన్ యీదినం తిరిగి స్నేహితులమైతిమి. ఇక్కడి కతఁ డింకనురాలేదా? వచ్చి యుండుననుకొంటిని. పోనీ, మీకందఱికిఁ గుశలమా? బిడ్డలు

కులాసాగానున్నారా? ఏమి యింటిలో వంటప్రయత్నము లేదే? అరమరలులేక నాతోఁ జెప్పుడు."

ఈలోపుగా, బిడ్డలునల్గురు కందర్ దగ్గఱకువచ్చి తినుబండారముల కాసపడిరి. కందర్ పరిస్థితులను గ్రహించెను. "కరియర్ డబ్బంతయును కల్లునకు ధారవోయుచున్నాఁడు. ఇదిగో ఈరూపాయ గైకొనుఁడు."

కందర్ తిన్నగా రూపాయను నేలపై దొర్లించెను. అది మట్టిలో దొర్లిపడి నిలువఁగానే, కరియర్ లోనికివచ్చెను. అతఁడేమియవస్థలోనున్నదియుఁ జెప్పనక్కఱలేదు.

"కందా, యిక్కడేమిసేయుచున్నావు? నా పెండ్లాముతో నీ కేమిపని? ఇందుకా నాతో సాయంత్రము స్నేహము నటించితివి? ఈరూపాయ యెక్కడిది. దానికి లంచమా? ఛీ" అని కరియర్ కోపావేశముతో గద్దరించెను.

కందర్ అతని శాంతింపఁజేయ దొరకొనెను. "కరియర్, ఎందుకు కోపము? విషయమంతయు వినుము. నీవింటికివచ్చియుందువని వచ్చితిని. మనస్నేహమును పెంపొందించుటకే నారాక. వదినెకు నానమస్కృతు లందఁజేయఁగల్గితిని. త్వరపడి లేనిపోనినిందలు వేయకుము."

కరియర్ జవాబుపలుకలేదు కందర్ కరియనునకు హితోపదేశముసేయ నెంచెను.

6

"ఇదిగో, నీవు భార్యాబిడ్డలయెడ నిష్కారణముగా నున్నావు. ఈపదునేనురోజులలో నొక్కదమ్మిడీ వారి కీవైతివి. అందఱును మాడుచున్నారు. నేనిది గ్రహించితిని. బిడ్డలనైన రక్షింపవలెనని ఒక్కరూపాయనిచ్చితిని. వారు నీముందేడ్చు చుండలేదా ? చూడుము." నిష్కర్షగా మాట్లాడకతప్పదని కందర్ యిట్లనెను. "నీకిష్టములేనిచో నేను రూపాయను మరల పుచ్చుకొనెదను. కరియా, నీబిడ్డలు నావారుగారా? నా కీప్రపంచమున నీవును నీసంతానమునుదప్ప మఱెవ్వరుగలరు?"

కరియర్ ఈమాటల వినిపించుకొనలేదు. అతనికోపము వేఱొకదరినుండెను. ఒక్కమారు కందర్‌ను నెట్టి, "పో, పో" అని విసరుగా తలనూఁచెను.

త్రాఁగినవాఁడింటికి రాఁగానే, పట్టెడన్నమిడవలెను. అది నాస్తియగుటచే, కరియర్ ఆగ్రహపరవశుఁడై పాఱకొడఁ గైకొని, భార్యపై విసరెను. తలకుఁదగిలి, నెత్తురుగాఱుచు నావిడ నేలవ్రాలెను.

కందర్ యింటికివెనుక నిలుచుకొనియుండెను. దెబ్బ వినఁగానే "ఖూనీ, ఖూనీ" యని కేకలువేసెను. ఊరిజనమంత యును ప్రోగైరి.

సరిగా, ఆదేసమయమున నెం 13 రు రైలు స్టేషను బయటిచెక్కవద్ద నిలిచి కూతవేసెను. సర్చిలైటు వెన్నెలవలె

కష్టములనెల్లఁ గాంతిమయము చేసెను. కరియర్ ఒక్కపెట్టున స్టేషనునకుఁ బరువెత్తెను. ఎంత త్వరగాఁగియున్నను, రెండవలైను మీఁద ఖాళీబండి యొకటియున్నదనియు, చెక్కలన్నియు సరిగా నుండకపోవచ్చుననియు నాతఁడు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొనెను.

ఎనిమిదవప్రకరణము.

రైలు సంభాషణ.

1

ఇక బోటుమెయిలు నెక్కిన రంగడు రాజేశ్వరులసంగతి. జనము క్రిక్కిరిసిన యాబండిలో నెట్లైనను రాజేశ్వరి కించుక చోటు చూపించుటకు రంగడు తననైపుణినెల్ల వినియోగించు చుండెను. కాని ప్రయాణీకులు తంటాలుపడి సంపాదించు కొనిన జేనెడుచోటును మాటలకు బేలుపోయి వదలుకొనరు. ఏదో కోటను బ్రద్దలుచేసివచ్చి విశ్రాంతిగైకొనుచున్న సైన్యమువలె నాబాటసారులు అలసటదీర్చుకొనుచు, శ్వాస విడుచుచుండిరి.

మూఁడవతరగతిరైలుబండి చేతనాచేతనవస్తుప్రదర్శన శాలనుబోలియుండెను. పెట్టెలు, పరుపులు, సంచులు, పలురక ములసామగ్రి గందరగోళముగా పడియుండెను. మేదరివాడు పేముతోనల్లిన బుట్టలుమొదలు, అతినాగరికము మొసలిచర్మ ముతోఁజేసిన నాజూకుసరకువఱకు, ప్రదర్శనములో సమస్త ముండెను. బాటసారులుగూడ చిత్రవిచిత్రముగా నుండిరి. ఒక వైపున నిరువురుబైరాగీలు యేబదేండ్లవిచ్ఛిన్నముగా బెరిగిన

గడ్డముతోఁ గూర్చొనియుండిరి. మఱొకవైపున నవనాగరికులు రంగరా, రాజేశ్వరులు. ఒకమూల నుపవసించువృద్ధబ్రాహ్మణుఁడు రుద్రాక్షమాలఁ ద్రిప్పుచు, జపముసేయుచుండెను. వానిప్రక్కనే ఖాకీసుస్తువేసి టోపీబెట్టుకొన్న నల్లదొర యొకఁడు త్రాగి, సగము మతిదప్పి, సిగరెట్టుకాల్చుచు, బ్రాహ్మణునిముఖము మీఁదికే పొగవిడుచుచుండెను. పాప మా బ్రాహ్మణుఁడు చేయునది లేక, జపముతోఁగలిపి శాపమును గొణుఁగుచుండెను.

కాని, ఖారమెట్టిదో సరకుసేయక, రైలుయింజను ఆత్మానుభవోత్కర్షనానందించునదివో లేఁ బరువెత్తుచుండెను.

రంగరా యెట్లో రాజేశ్వరికొక గ్రామీణునికిని బైరాగికినిమధ్య చోటుసంపాదించెను. గ్రామీణుఁ డొకగోచిపాతరాయుఁడు. బైరాగితొడిగిన నల్లచొక్కాలో రామేశ్వరము మొదలు హరిద్వారము, బదరీనారాయణమువఱకుఁ గలస్థలమాలిన్యవిశేషములు జీర్ణమైయుండెను.

ఈమూఁడవతరగతిబండి దృశ్యమును దారిద్ర్యసంపదైన్యపరిశ్వ్యవ్యవస్థలను రాజేశ్వరి శాంతచిత్తయై విస్మయముతోఁ దిలకించెను.

రంగరా తెలివితేట లాతనికిఁ జోటుసంపాదింపలేకపోయెను. ఏమియుందోచ కాతఁడు నిలువఁబడెను. అతని కాళ్లు ఒకమహమ్మదీయునిమోకాళ్లమధ్యఁ దగుల్కొనెను. ఆ మహమ్మదీయుఁడు రాజేశ్వరిసౌందర్యమును తిలకించుచు, ఇతని

స్పర్శ కాగ్రహింపలేదు. కాని యెప్పుడు వాఁడిటుతిరిగి మోకాళ్లమధ్య తనకాళ్లను గట్టిగా నొక్కునో యని రంగఁ ఉక్కిరిబిక్కిరి మనుచుండెను. ముందుగానే అనునయించు టకుఁగాబోలు, ప్రక్క నేమైనఁ జోటుదొరకునా యని పనికి మాలినప్రశ్న లారంభించెను. బోటుమెయిలులో నందఱును దూరముపోవువారేగాని దగ్గఱప్రయాణీకులుకారని తనకుఁ దెలియును. బహుశః తానుపోవుచోటే, అందఱికన్న దగ్గఱది గావలయు. ఈదుర్భరావస్థను మఱచిపోవుట కతఁడు రాజేశ్వ రితో సంభాషణకు దొరకొనెను.

"రాజీ, నీవలన నాకు మతిపోయి, ఆటిక్కెట్లకిటికీయొద్ద నట్లు తంటాలుపడితిని. కేవలము అనవసర మాశ్రమ"

"మతిపోయినందువలననే సామానుకు మొదటితరగతి మనుష్యులకు మూఁడవతరగతిటిక్కెట్లు కొన్నారు. ఇదేనా ఐ. సి. యస్. వారిపద్ధతి!"

"చింతించి యేమిప్రయోజనము! రాజీ నీవు నాయవ స్థలోనున్న నట్లే చేసియుందువు. మొదటితరగతిటిక్కెట్లతోనే మనము మూఁడవతరగతిబండిలో నెక్కియుండవచ్చును. కాని ఆపోర్టర్లగుంపాకతట్టు, రైలుకు గంటయిపోవుట, నీనిరంకు శత్వము నాకేమియుం దోఁచనిచ్చినదిగాదు."

"క్యాంపుక్లార్కు లేనిదోషమది!"

"చాలించు, రాజీ నీచాతుర్యము. బొంబాయి నిన్ను మార్చివేసినది. నీవు మొదటితరగతి రానవంగానే, నాకు మతి చలించెను. అల్లరిజనము నొక్క దెబ్బతో నణచినానుగాని నిన్ను నేను సాధింపలేకపోయితిని."

రంగన్ ముఖమునకు నవ్వు దెచ్చుకొన నుద్యమించెను. కాని యతనిశ్రమ భగవంతునికెఱుక. కాళ్లు పీకుచుండెను.

"ఇట్టి అనుభవము కలెక్టర్లకు, దేశసేవికలకుఁగూడ మంచిదే. నేనేమియుఁ జింతించుట లేదు—రంగన్, నీకిక్కడ కష్టముగానున్నదా?"

"లేదు, రాజీ." నిజమునకు రంగన్ముఖము చాలాదీనముగా నుండెను. అప్పుడే అతని కాలిబొటనవ్రేలిపై నింకొకరు కాలి నదుముటో సామాను వేయుటో జరిగెను. ఆనొప్పి మెదడు కెక్కెను. రంగన్ కష్టపడి దాని నోర్చుకొనెను. చివర కామహాష్మదీయునిపోరుగు దప్పించుకొని, రాజీప్రక్కకు చేరుకొనెను. ఇక్కడ కొంచెము తెఱపిగల్గి, యిట్లు మాట్లాడఁదొడంగెను.

"రాజీ, యీ ఒక్కగంటలో నాకు మనుష్యులపై రోత పుట్టినది. ఏమిటి మనదురవస్థ! మిగతప్రపంచములోఁ బ్రయాణ మెంతసుకరము, సుఖావహము! ఇది యమయాతన. ఏబదేండ్లుగా రైళ్లుకలవుగదా. మనకు వాటిలోఁ బ్రయాణము చేయవలసినవిధము పట్టువడలేదే. పూర్వపద్ధతులు మఱచి

పోము. క్రొత్తపద్ధతులు నేర్చుకొనము. ఇక బాగుపడున దెట్లు! మనబండిచూడుము. సామాను పెట్టెవలె నున్నది. దొంగలవలె మధ్యమధ్య నీమనుష్యులు. ఈసామగ్రినంతటిని పార్సెలుచేసి, పార్సెలుపెట్టెలో వేయఁగూడదా?"

"చాలు లేవయ్యా, మంచిమాటజెప్పినావు ! మన సామానునంతటిని గార్డున కొప్పజెప్పుటా ? మనము స్తిమితముగా ప్రయాణముసేయఁగలమా? బిడ్డ యేడ్చుచున్నది గాబట్టి, ఆబిడ్డనుగూడ పార్సెలుపెట్టెలోఁ ద్రోసివేయుదువు గాబోలు. మున్నూటయరువదిరాత్రులలో నొక్కరాత్రి నిద్రనష్టమైన నేమాయె ? టోపీపెట్టినవల్లవాఁడెల్ల, మొదటితరగతిలోఁ బ్రయాణముసేయుదొరనని మిట్టిపడును" అని మహామ్మదీయుఁడు తీవ్రముగా నధిక్షేపించెను.

రాజేశ్వరి, యీసంభాషణ విన నిచ్చగింపలేదు. బండిలో నొకమూల నొదిగియున్న నొకయువకునివైపు దృష్టిమరల్చెను. రంగనితో జనాంతిక మిట్లనెను.

"అదిగో, కిటికీప్రక్కన సగము నిద్రవోవుచున్నవానిఁ జూడుము."

"అతఁడే మనలను లోపలికిఁ బ్రవేశపెట్టినది."

"అతఁడే మనలను లోపలికిఁ ద్రోసినది!"

"అతనికిఁ గృతజ్ఞతఁ దెల్పుదము."

"నీయిచ్ఛవచ్చినట్లు. కాని, చూడుము, అతడు సి. ఐ. డి. వలెఁ దోఁచుచున్నాఁడు. నన్ను గమనింపుమని పంపిరిగాఁబోలు."

"అట్లుండదు"

"ఎందుకుండదు ? నన్ను ప్రభుత్వము లక్ష్యమందుంచుకొనియున్నదని నీవేగదా ఉదయము చెప్పితివి. ఉదయమున నతఁడు అడయారునొద్దఁ గనిపించెను. అప్పటిదుస్తు వేఱు. ఏటిలో నీదులాఁడి, తదనంతరము కొబ్బరిచెట్లమధ్య హాయిగా పాడుకొనుచుండెను. బాగుగా మేపఁబడు సి. ఐ. డీ. లకుఁదప్ప యితరుల కానిబ్బరముండదు"

"నిజమా!" రంగన్ ఆశ్చర్యపడెను. తనపైఁగూడ నీ చారుఁడు ప్రయోగింపఁబడెనేమో నని భయపడెను.

నిన్నుఁగూడ అతఁడు గమనించుచున్నాఁడు. అతని నిమీలితలోచనసంచారముఁ గనిపెట్టుము"

"నన్నుఁగూడనా? దుస్సాధ్యము."

"సుసాధ్యమే. ఎందుకుగాదు? నీవంటివారటు ప్రభుత్వమునకు, ఇటు ప్రజలకుఁగూడ యిష్టులుగారు. అతనిరిపోర్టుమీాద నాధారపడియున్నది నీభవిష్యత్తు. నెమన్ను అధికారముగల తంజావూరుకలెక్టరుగానుండుటో, లేక ఫలనికొండలలో సెటిల్మెంటుఆఫీసరుగా రాళ్లుగొలుచుచుండుటో."

"రాజీ, నీవేదో తెలిసిచెప్పుచున్నట్లున్నావు. నిజమగునేమో! కాని, నేను సెటిల్మెంటుఆఫీసరుగా చచ్చిపడియుండను.

దేశ మెట్టిస్థితిలోనున్నది! ఈమూఁడవతరగతివిషయము నన్నుఁ గలంచివైచినది. నాయాత్మ వేదనపడుచున్నది. బ్రిటిషురాజ్య మీారైల్వేవిధానమునకే నశింపవలయు నవసరముగలదు. ఈ ప్రయాణీకుల నిట్లు దొడ్డిలోనికి గొఱ్ఱెలనుబలెఁ ద్రోలునది ప్రభుత్వమా?"

రంగన్ నిజముగా అనుభవించి పల్కినమాటలవి. ఇతఁడు మేల్కొనుటను రాజీ కనిపెట్టి సంతోషించెను.

"రాజీ, నామాట నమ్ముము. ఒకొక్కప్పుడు చిన్నవిష యములును చాలా బాధించును. ఇదే, బొగ్గునలుసు కంటిలోఁ బడినట్లు."

"రంగా, పూర్వపుటుత్సాహ మింకను నీలోనున్నదని యోజిఁగి సంతోషించుచున్నాను. మరల దేశభక్తుఁడవయ్యె దవు. ఆమనిషినిఁ బిలిచి, కృతజ్ఞతఁ దెల్పుము. వానిసంభాషణఁ బట్టి వానిగుట్టు నరయుదము."

"ఆజ్ఞ చేసెదను."

"అతఁడు గూఢచారుఁడాయెనా, మనప్రక్కకువచ్చి మనల గమనింపఁగల్గుటకై కిటికీవద్ద తనస్థానమును వదలు కొనునుగూడ. ఆమాత్రముచేయఁడా, సుఖమైన తనకూటికి?"

"పాపపుకూటికనుము"

రంగన్ మెల్లగా మాటలుచుండెను. అతనికన్నులం గోప ముండెను. గొంతు గాద్గదముచుండెను. ముఖమునం జెమట గ్రమ్మెను.

బోటుమెయిలు అతివేగముగా గంట కరువదిమైళ్ల చొప్పునం బరువిడుచుండెను. ప్రేమోత్ప్రేరితయగుచిలువ చెలువుగట్టునందుఃబలె, రైలు కమ్ములపై నతిలాఘవముగా సంచ రించెను.

"ట్రాంక్విబారు అనుటతోడనే ఋషికల్పుండు కందన్ నాకు స్మరణకు వచ్చుచున్నాండు. కందన్ దేశాంతరమందు జనించినట్లు జ్ఞప్తి. ఐనను, ట్రాంక్విబారు అతని పూర్వికులజన్మ స్థానమని తలంచెద."

తలవనితలంపుగా రాజేశ్వరి కందన్ ప్రస్తావనం దెచ్చుట రంగస్వామిని చలింపంజేసెను. రాజేశ్వరియు నాయవస్థం గ్రహించెను.

"రంగా, కందన్ జీవిత మద్భుతముగదా. ఈ ప్రపంచ మున కనువైనమనిషిగాదు. ఎట్టిత్యాగము! నీవలె నతండును ఐ. సి. యస్. అయి రాజభోగము లనుభవింపందగియుండెను. కాని సర్వము నైచ్ఛికముగా త్యజించె. అట్టిత్యాగమున కెవరు సమర్థులు? ఆతం డిపు డిక్కడ నేమిసేయుచున్నాండో నీకుం దెలియునా?"

రంగన్ జవా బొసఁగలేదు అతనిమనస్సు బోటుమెయి లునకన్న వేగముగా పరిభ్రమించుచుండెను. రాజేశ్వరి యింకను జెప్పసాగెను. "అప్పుడు కందన్ నాకొకలేఖవ్రాసెను. ప్రేమ వలనఁ గృశించినవాఁడై చివరకు తనజీవితమునకు దేశసేవయే పరమప్రయోజనముగాఁ జేయ నెంచినట్లు తెలిపెను. శాంతి తొలాకాడు నతనిముఖము నాకా లేఖజదువఁగ నేకనులఁగట్టెను. ఇంద్రియముల మెల్లగా జయించుచున్న యాయాత్మ తేజము నాహృదయమును వెలిఁగించెను. తమిళదేశమునకువచ్చి, స్వదేశీ యుల కుపకృతిసేయుచు జీవితమును ధన్యమొనర్తునని నాకు వ్రాసెను. బొంబాయిలో నన్నుఁ గలిసికొను ననుకొంటిని. కాని అట్లతఁడు సేయలేదు. ఏమి రంగా, నీవు నన్ను వినునట్లులేదు. అవును, పాపము, మొదటితరగతిబండిలో నుండవలసినవాఁడవు. నిద్రవచ్చుచున్నదా?" "లేదు, రాజీ! కందన్ పేరువినఁగానే నా మనస్సు విస్మృతపథమున సంచరింపఁబోయెను. కందన్ నిజ ముగా గొప్పవాఁడు. అంపశీకుండ దట్టిత్యాగదీక్ష. నాకులేదు. కార్యవాది యాతఁడు. నవీనమార్గముల సంచరించి, లోకము నకుఁ ద్రోవసూపఁగలఁడు. వర్షాకాలపునీటిమబ్బువలె స్వాభా వికముగా పరహితవ్రతుఁడు."

"నీవు కందను ప్రశంససేయుట నాకెంతయు నాహ్లాద కరము. నిజముగా నిది హృదయపరివర్తనం జాటుచున్నది. నాకుఁ బ్రీతిఁగొల్పిన పూర్వపురంగస్వామి వేసుకూ, కలెక్టరు వయ్యెను!"

రంగళా హృదయమున వేడినెత్తురు ప్రవహించెను. రాజే శ్వరి విశాలనయనములు మఱింత విశాలములయ్యెను.

"రాజీ, నీవచన మమోఘము. నేను చరితార్థుఁడను. మఱి, కందళా గుఱించి నేనెఱింగిన దిఁకఁ గొంత కలదు. వినిన నీవును సంతసిల్లెదవు. కందళా యీజిల్లాలోనెల్ల శ్రీమంతుని యింటఁ బుట్టినవాఁడు. కాని యిప్పుడావంశీయులు నిరుపేదలై యున్నారు. దేనులపరిపాలనమున, వీరు గ్రామమునకుఁ బెద్దలై వృద్ధిగాంచిరి. భూమి బ్రిటిషువారికి మాఱుటతో క్షయించిరి. అవును, రాజీ, బ్రిటిషురాజ్యమున గ్రామములు క్షయించినవి. జిల్లాలోనెల్ల బాగుపడునది కలెక్టరొక్కఁడే. మిగిలినవారిక్షీణత వానియభివృద్ధికిఁ దోడ్పడును"

"కందళా కథ యేమి?"

"నాకుఁ దెలిసిన దింతయే"

"కందళా తండ్రి మహాత్మునకు బాసటయై దక్షిణాఫ్రికాలోఁ బనిచేసెను. అందువలననేగావలయు కందనున కట్టి దేశభక్తి."

"నిన్నుఁ దలచి నిరాశఁజెందుటవలన నని నాతలంపు. పూర్వము నీవాతని నిట్లుగ్గడించి యెఱుఁగవు. స్వార్థపరమగు ప్రేమ కవకాశముజాఱినందున స్వార్థమున కతీతమైనప్రేమ అతని కలవడినది. దేశమాతను ప్రేమించి, తదారాధనకుఁ

గడంగినాఁడు. నీవును నన్ను నిరాకరింతువేని నాకును దేశ భక్తునిచావు నిశ్చయమనుకొందును"

"దేశముకొఱకైన నిన్ను నిరాకరింపఁగలుగు ధైర్యము నాకుండిన బాగుండును."

రాజీచెక్కులు గగుర్పొడిచెను.

కొంచెము నిదానించి భావమును మరలించుకొని యి ట్లనెను.

"సేవాసక్తి వంశపారంపర్యముగాగూడ వచ్చును. గ్రామము నేలినవాని వంశీయుఁ డెన్నిమాఱుబొట్లుందినను, జన ముపై నభిమానమును పూర్తిగా విసర్జింపఁజాలఁడు."

రంగన్ చేతులు నలుపుకొనెను.

"దేశాంతరమున జన్మించినకందన్ ప్రకృతావస్థలో మాతృదేశమగు భారతభూమికి సేవసేయుట తగియున్నది."

"రాజీ, కందన్ దేశాంతరమున జన్మించినవాఁడు కాఁడు. ఇతనితండ్రిచరిత్ర అద్భుతమైనది. కందన్ తల్లి, బిడ్డ ఆఱునెలల వాఁడైనప్పుడే పరలోకమేఁగెను. కందన్ మూఁడేండ్లవాఁడుగా నుండగా, తండ్రి నేటాలునకుఁ బాఱిపోయెను. ఆవిధముగా కందన్ దేశాంతరమునఁ బెరిగెను."

"విచిత్రము విధివిలాసము. కాని నిగూఢ కారణ మేదో ప్రకృతియం దంతర్లీనమై యుండును. కందన్ నిజరూపును నేను ఆక్స్‌ఫర్డులో నెఱుఁగనైతిని."

రంగఁడు తత్తరపడసాగెను. అజ్ఞాతముగా పెదవిఁగొఱుకుకొనెను. "ఎందుకురంగా, కలవరపడుచున్నావు. పూర్వపుస్మరంతులవలనఁ బొంపిరిపోవుచున్నావా?" రాజేశ్వరి చూపుచేతనే అతనిహృదయమును పరిశీలించెను. మఱి దృఢచిత్తయై యిట్లు చెప్పెను. "రంగా, నన్నుఁగూర్చి బెగడొందకుము. నాజీవితము నన్యునిపాలుసేయు నవసరముతప్పినది. ప్రకృతము దేశమాతకధీనమైనది. విషయలౌల్యమును విడనాడినది. నాప్రేమ అఖిలప్రపంచగతమైనది. స్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకై బ్రహ్మచర్యదీక్ష వహించితిని. నాశక్తికిఁ బరమప్రయోజనముదొరకినది. స్వార్థనిరాకృతివలనఁ బరోపకారపారీణత—ఇదియే సుమా సన్యాసులమహనీయతకుఁ బునాది. భగవానుఁ డనుగ్రహించి నా కీరహస్యము నుపదేశించినాఁడు. నాహృదయమునకు నైర్మల్య మాపాదించినాఁడు. చరితార్థనైతిని."

ఈవచనధోరణికి రంగఁడు విస్మయమందెను. రాజేశ్వరి నైతికస్వరూప మాతనికి గోచరించెను. ఆమెముఖముం గని, తన్నుద్ధరింపఁగలమహత్తుగలదని గుర్తించెను. కాని తనఆశలన్నియు వమ్మయ్యెననికూడ నిశ్చయించుకొనెను.

3

రంగస్వామి యింకను నిల్చుకొనియే యుండెను. అరగంటలో నతనిసారమంతయు మాయమైనట్లుండెను. కాని

రాజేశ్వరికొఱ కెంతటికైన హృదయమును భద్రపఱచుకొనెను.

"రంగా, కిటికీమూల నామనిషి మనపై నింకను దృష్టి నిల్పియున్నాఁడు."

"రాజీ, నీసౌందర్యమును తిలకించుచున్నాఁడేమో! చక్కనిస్త్రీ నెందఱు చూడరు?"

"ఇతరులవెడగుచూపునకును, ఇతనితీక్ష్ణదృష్టికిని భేదము తెలియనిదానను గాను. లేనిపోని కారణములు కల్పింపఁబోకుము. మనలను రైలెక్కించిన యలవానికిఁ గృతజ్ఞత దెల్పుము. లేదా, నేనే అట్లుచేసెదను."

రాజేశ్వరి ఆజ్ఞ ననుసరించి వెంటనే రంగన్ ఆవంకకుఁ గదలెను.

"అయ్యా మేము చోటునకై అవస్థపడుచుండఁగా, మాకు సహాయపడినందుల కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడను. మీరును మాతోడి ప్రయాణముఁ జేయుట సంతోషకరము."

పొన్నన్ నిర్లక్ష్యముగా తలనాడించి సమ్మతిఁ దెలిపెను; కాని కూర్చున్న చోటును వలఁగ నిచ్చగింపలేదు. "మొదటి తరగతిలోఁ బోవలసినవారు మూఁడవతరగతికివచ్చినపుడా మాత్రముసేయుటొకగొప్పయా?"

ఇతనివిశేషజ్ఞానమునకు రంగన్ చకితుఁడాయెను.

పొన్నుక్ నెమ్మదిగా తనధోరణి సాగించెను.

"మూడవతరగతిబండ్లలో నెప్పుడును త్రోసి త్రొక్కు డే. ప్రభుత్వమువారి కిది స్వల్పవిషయము. మాకుఁ బ్రాణసంకటము. వారు పూనుకొనిన నిది చక్కఁబడఁగలదు. మొదలు, శాసనసభలలోఁ బ్రజలప్రతినిధుల మనువారు ప్రయత్నింపఁ గూడదా? కాని వారికేమి? ప్రజలఖర్చున మొదటితరగతిలోఁ బ్రయాణముసేయుదురు. తెలియనివిషయమునకై వారేమి ప్రయత్నింపఁగలరు?"

"అవునండీ, యీఘోర మెక్కడను లేదు. చూడుడు, రెండు మూఁడవతరగతిటిక్కెట్లు గొనితెచ్చుటకు నామెడ విఱిగినది. మణికట్టు బెణికినది. మీరు తోడ్పడనియెడల రైలు నెక్కుటయే దుర్లభమైయుండెడిది." "కాని మీవంటివారు స్త్రీలను వెంటఁబెట్టుకొని, మూఁడవతరగతి విలాసము ననుభవింపఁగోరునప్పుడు అరగంట ముందఱగానైన రావలసినది."

రంగన్ తనకథయావత్తుఁ జెప్ప నుత్సహించెను. కాని రాజేశ్వరి పక్షసంకోచ మాతని వారించెను.

"ఈవిధముగా నెన్నాళ్లు సాగఁగలదు? కాంగ్రెసుగోల వలనఁగాదుగాని, ప్రజల నిట్లు నిరాకృతిసేయుటవలననే బ్రిటిషు ప్రభుత్వము కూలిపోవును."

పొన్నుక్ అవసరమునుగ్రహించి ఉపన్యాస మారంభించెను.

"ఈరైలుక్షోభ అప్పటి కెంతదుర్భరమైనను తొందరలోఁ దీఱిపోవును. విస్మృతమగును. కాని, నిరంతర మింకొక క్షోభ గలదు. ప్రభుత్వనిరాదరణకు లక్ష్యము, ప్రజలదౌర్భాగ్యమున కుదాహరణము, వారిదారిద్ర్యము. రేపటికన్న మెట్లు వచ్చునని భార్యాబిడ్డలు ప్రతిదినమును పరితపించుచున్నారు. కష్టపడి పని చేయఁగలవారికి పనిలేదుగదా. సూర్యోదయము మొదలు సూర్యాస్తమయమువఱకుఁ గష్టించినను పొట్టనిండదాయె. పశువులు, చెట్లు మేలుగదా. భూమి వాటినిఁ బోషించును భారతజనమునకు జన్మసిద్ధము దారిద్ర్యము. ఆమరణాంతము కాయకష్టము. బిడ్డలపరిదేవనకుఁ దల్లుల నిస్సహాయతకుం గడగానరాదు. కోట్లప్రజల యీఘోషతగిలి, బ్రిటిషుప్రభుత్వము కూలిపోక తప్పదు."

పొన్నకా రంగస్వామికన్న రాజేశ్వరి నుద్దేశించియే యీయుపన్యాసముం గావించెను. ఇరువురును వీనిమాటలు విని విస్మయభరితులైరి. బీదజనమునెడ నితనిసానుభూతిం గని రాజేశ్వరిహృదయము కరఁగెను.

అపూర్వహర్షముతో "అయ్యా మీ పేరేమి? వయస్సునకు మించిన శేముషీమతులు. చక్కఁగాఁ జెప్పితిరి మనకడగండ్లను" అని అడిగెను.

"దారిద్ర్యముచే మట్టింపఁబడిన కోట్లకొలఁదిజనములో నేనొకండను."

"పేరండీ?"

"పొన్నుస్వామి. పెద్దలు 'పొన్ను' అని పిలిచెదరు. మాది తంజావూరుజిల్లా. పూర్వీకులు సంపన్నులట. ఇప్పుడు దరిద్రులము. నేను బాల్యముననే మదరాసునకుఁ బాఱిపోతిని. పట్టణపుపాట్లు కొన్నాళ్లుపడితిని. చివరకు మహాత్మునియుప దేశము నాలకించితిని. మదరాసు వదలితిని. ట్రాంక్విబారున కేఁగుచున్నాను."

"ట్రాంక్విబారునకా? రాజేశ్వరి రంగను లిర్వురు నొక్కటిగ నడిగిరి.

"అవును, ట్రాంక్విబారునకు. మఱి మదరాసుముఖము పెట్టను."

"అయ్యా, క్షమింపుడు. మిమ్మొకదినము ఉదయమున నడయారునది దగ్గఱఁ జూచినట్లున్నది."

"మీరక్కడుంటిరా? ఉదయమున నేను బహిఃప్రపంచమును మఱచియుంటిని. అడయారునుచూచి, కావేరీతీరమున నాబాల్యమును స్మరింపుచుంటిని.

ఈపదేండ్లుగా నాకప్పుడప్పు డూఱటగఱపుచుండిన అడయారునొద్ద వీడ్కోలుగైకొంటిని. అందువలననే కొబ్బరిచెట్ల మధ్యఁ బాడుకొనుచుంటిని."

"ఇపుడు మీరు ట్రాంక్విబారున కేఁగుచున్నారా?"

"అవును. మహాత్ముని ఆదేశమున ననుసరించితిని. నాకక్కడ బంధువొకఁడు కలఁడు. ఉత్కృష్టపురుషుఁడు. త్యాగధనుఁడు. కలెక్టరుపదవినిఁ గాలఁదన్ని దేశీయుల కాళ్లమడుగు లొత్తుచున్నాఁడు. గ్రామోద్ధరణ మతనికిఁ బ్రియము. ట్రాంక్విబారులో మధ్యపాననిషేధ ప్రచారము సేయుచున్నాఁడట. నే నాతనికడ కేఁగుచున్నాను."

"అతని పేరు?" రాజేశ్వరి యడిగెను.

"కందన్"

"అహో కందన్!"

"అమ్మా, మీ కాతని నెట్లు తెలియును? నే నాతని నింతవఱకు చూచియుండ లేదు. అంద ఱతనిఁ గొనియాడు దురు. మాబంధుత్వము గర్వకారణము"

"కందన్ మాకుఁ జిరపరిచితుఁడు. ఆక్స్ఫర్డునఁ గలిసి చదివితిమి. అతనికడకు మమ్ముఁ దీసికొనిపొమ్ము. మేమును ట్రాంక్విబారుపోవుచున్నాము."

"మీరును ట్రాంక్విబారునకా? అదృష్టము. రేపటినుండి నేను క్రొత్తదారిని ద్రొక్కెదను."

రాజేశ్వరి తనసంశయములు నిరాధారములని నిష్కర్ష జేసికొనెను. ఆరాత్రి యంతయు వారుముగ్వురు కనుమూయ లేదు. దేశసేవనుగూర్చి యెన్నియో సంగతులు ముచ్చటించు

కొనిరి. సి. ఐ. డి. స్మరంతియే లేదు. సివిలియను మెల్లఁగా మాఱు చుండెను.

బోటు మెయిలు అతివేగముగా పరువెత్తుచు, పొగ నెగఁజిమ్ముచుండెను. బొగ్గురేణు వొకటి గాలికివచ్చి రాజేశ్వరికంటఁబడియెను. అశ్రుబిందువులు ముత్తెములభాతి గండస్థలముల జాలువాఱెను. రంగఁడు, పొన్నసులు విభ్రాంతులైరి. రాజేశ్వరి మాటలుదక్కి మేనువ్రాల్చెను.

తొమ్మిదవ ప్రకరణము.

రైలుసంఘట్టనము.

అక్కూరుస్టేషనులో మొదటిచెక్క కివతల నెం 13 వ రైలు నిలిచి కూతవేయుచుండెను. సుందరము ఒక్కగెంతు వేసి ఆఫీసుగది చేరెను. ఇంజినుదీపపు వెలుతురుపడి కమ్ములు ధగధగ మెఱయుచుండెను. కాడవంచి, చెక్కవాల్చుటకు సుందరము తానే పరుగెత్తిపోఁబోఁగా, కరియణ్ణ తనవలెనే బిత్తఱపోయి పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. సుందరము మండిపోయెను. "ఏమిరా గాడిదెకొడుకా, ఇంతవఱ కెక్కడ నిద్రపోవు చున్నావు?"

"గాడిదెకొడుకును గావచ్చుగాని నిద్రమాత్రము పోలేదు. ఇంటిదగ్గఱ కొంచెము తిండినిఁగూర్చి తగవువచ్చెను. మగఁడు పెండ్లామనినఁ దగవురాకుండునా? తిండిఁబెట్టుమని దానిని నాలుగుతిట్టి కొట్టితిని. అందుకు కొంచెము తడవైనది. ఈలోపుగా నేమో మునిఁగిపోయినట్లు, గంటకాకపూర్వమే నెం 13 వ రైలు పరుగెత్తుకొనివచ్చినది. తప్పత్రాఁగినగాడిదె కొడుకు లీయింజినుడ్రైవర్లు, మసిబొగ్గుస్వరూపములు, గంట తెలియక గడబిడచేసెదరు. వీరికి బుద్ధిరావలె."

కరియన్ త్రాగియున్నందునను, ఇతరపోకడలవలన నుదుకెత్తియున్నందునను మాటలమజా చూపించెను.

సుందరమునకుమాత్ర మొకవిషయమునఁ గుతూహలము గల్గెను.

ఆప్రమాదావస్థలోసైత మీప్రశ్న అతనినోట వెలువడెను. "తిండిఁబెట్టుమని పెండ్లామునుకొట్టుటా? అది సాధ్యమేనా, కరియా!" రైలోకమూల చెవులు గింగురువోవునట్లు కూతవేయుచుండెను. అందువలన నన్నమును తొందరగా పెట్టించుకొనుటకు కరియన్ మంత్రమేమిటో కన్గొనుటకు పూర్ణావకాశము లేకపోయెను.

"కరియా, కాడవంచి, పాయింట్లు సరిగానున్నవో చూడు." రెండవలైనుమీద ఖాళీపెట్టెల మట్టిబండి యొకటి నిలిచియుండెను.

కరియన్ తూలుచు, వ్రాలుచు, కాడవంచుటకుఁ బోవుచుండెను. స్టేషనుమాస్టరిదిచూచి, "కరియా, కరియా, త్రాగినట్లున్నావు జాగ్రత్త, రైలుక్రిందపడి చచ్చేవు. ముందఱపోయి పాయింట్లు సరిగానున్నవో చూడు."

"త్రాగినదెవరు? కరియన్ గాఁడు. ఇంజినుడ్రైవరు. నిజము." అని కరియన్ గట్టిగా నఱచుచు చెక్కకాడల సమీపించెను. "పాయింట్లు—పాయింట్లకేమి, యీస్టేషనులో లోపములేదు" అనుచు, కాడను చేతఁబట్టెను. "రావే లంజా,

దానితలవిఱుగఁగొట్టినట్లే నీపండ్లూడఁగొట్టెదను. ఈరైలులో చావు చాకిరి, క్షణమైన నింటిసుఖములేదు."

చెక్కవ్రాలఁగానే, నెం 13 రు రైలు కీచుమని కూత వేసి సతసర రానారంభించెను.

సుందర మింకను గదితాళమైనఁ దీలేదు. ఇంకను తన కోటు, జెండా అందుకొననైన లేదు. ఢమ్మని ఇంజినులు కొట్టు కొన్నధ్వనియాయెను. నెం 13 రు రైలు రెండవలైనుమీఁద నున్న మట్టిబండిని ఢీకొట్టెను.

సుందరము నివ్వెఱబోయెను.

దైవవశాత్తునఁ, బ్రాణనష్టముగల్గలేదు. ఒక్కమాఱు, ఆచలివేళ నందఱికిఁ గదలికకల్గెను. నెం 13 రు రైలులో ప్రయాణీకు లట్టేలేరు. చొక్కలింగము మొదలియారు, అతని పరివారమే ప్రధానము. మొదలియారు కేవలము ప్రయాణీకుఁడేగాదు. తాను వేయించినలైనుగదా, రైలు నొకమాఱు నడపఁగూడదా యని, డ్రైవరును ప్రక్కన నిలువఁబెట్టి తానే ఇంజిను నడిపించెను. అంతటికిని పర్యవసానము ఈ ఢీకొట్టుకొనుట.

సరస్వతి ఆచారమును తొలఁగఁద్రోసి, వెంటనే స్టేషను నకు పరుగెత్తుకొనివచ్చెను. గృహమున నెన్నిసంఘర్షణలనైన నోర్చినదిగాని, యీరైళ్లసంఘర్షణ కడలిపోయెను. ప్లాటు

ఘారముమీదికివచ్చిన సరస్వతి ముఖమున చంద్రునందుకళం కమువలె ఐగులు ప్రత్యక్షమగుచుండెను.

సంఘర్షణ ఆసాయంత్రమంతంతర్లీనమైయుండెను. ఇంట బయలుదేరిన సుడిగాలి బయలు నెగఁజిమ్ముకొనిపోయినదిగదా యని సుందరము సమాశ్వసిల్లెను. జీవితమును భగ్నముసేయ వచ్చినసుడి ఉక్కుబండి నడలించిపోయినదిగదా యని హర్షించెను. అప్పుడప్పుడే రేకిడుచున్న యువజీవనములకుగాక పనికి మాలిన రైలుబండ్లకుమాత్రమే పాటుదప్పనది. అహో దైవానుగ్రహము!

సుందరము సరస్వతు లిర్వురు మొదటిసారి తమహృదయముల, నేకముఖమొనర్చిరి. ప్రమాదముఁ దప్పించిన భగవానునకు భక్తిపూర్వకముగా మ్రొక్కులిడిరి.

2

క్రొత్తరైలుమీద రైళ్లు డీకొనుట కిదియే మొదటిసారి. సుందరమునకును మొదటి అనుభవమే. దీనినిజూచిన సరస్వతి కొక్కమాఱుగా భయభక్తు లుప్పతిల్లెను.

నూతనజీవనమున కిది శుభోదయావసరముగా గన్పట్టెను. పరిపరావస్థలం దామె శాసక్తి పొడసూపెను. భూగర్భమును వీడి వెలికివచ్చునంత స్రోతసివలె నామె తనయేకాంతవాసము నుండి నిర్గమించెను. లోకానుభవమువలనఁ బ్రేమకుఁ బరిపూర్ణత్వము నాపాదింపఁగోరెను.

చొక్కలింగము మొదలియారు విస్మయపూరితుఁడై నక్షత్రసౌందర్య మవలోకించుచుండెను.

కరియన్ తానొక ప్రయాణీకుఁడై నటుల బిక్కమొగము వేసెను. ఈచెక్కవ్రాల్చు నిర్భాగ్యతకుతోడుగా, రైలు ప్రమాదమునకై తనపై కేసువచ్చునేమోనని అడలసాగెను. తన పినతండ్రివలెనే, తానును దేశమునుండి పాఱిపోదునా యని మొదట నాలోచించెను. అతనికిని విషమవయస్సు ఇరువది నాల్గవయేడు దఱియుచుండెను. రైలువిషయమై యేత్రిప్పులు వచ్చినను బాధ్యత తనదని యెవరో యితనికి బోధించియుండిరి.

కందన్ గూడ అచ్చటి కేతెంచెను. అతఁడు మామూలుగా ఆరుబయటనే యిసుకతిప్పలమీదఁ గొబ్బరిచెట్లనీడను శయనించువాఁడు. ప్రక్కన చిన్న కాలువ మర్మరధ్వనియు, నిరాతంకముగా వాయుసంచారమును అతనికి హాయినిద్ర నొడఁగూర్చును. పగలంతయు దేశమునకై పడుకష్టమునకిదియే స్వార్థమాపనమావధి.

కామాక్షియు, మార్గమధ్యమున కరియన్ వికారములఁ గని విక్షిప్తయై దారిపొడుగునఁ జెమర్చుచు, పరువెత్తుకొని వచ్చినదగుట స్టేషనునందు ప్రత్యక్షమాయెను. సరస్వతి ప్రక్కనఁ జేరి, రక్షితయైన ట్లుపశాంతిఁ గనుచుండెను. అందఱను రక్షించువాఁడువలె నుద్దండుఁడు చొక్కలింగ మక్కడ నేయుండెను.

ఈలోపల గ్రామమంతయు స్టేషనునకు లేచివచ్చెను. రైల్లు డీకొట్టినవన్న నావింతనుజూచుట కెల్లరును గుతూహాలులే. కరియన్ పెండ్లామును సగము స్మృతిదప్పినదానినిఁ గూడ నచ్చటికిఁ దెచ్చిరి. వెంటనే ప్రథమచికిత్సనేయవలసియుండెను. ఆపనికి సరస్వతి పూనుకొనెను.

ఈగగ్గోలునుండి వెలికిఁబడి తెలివిఁదెచ్చుకొనుటకు మొదటివాఁడు సుందరమే. మొదలియారు నెం 13 రు బండిలో వచ్చు టాతని కాశ్చర్యము గల్గించెను.

"ఏమండీ, మీరు నెం 9 రు రైలులో మాయవరం బోతిరిగదా, ఇపు డీరైలులో నెట్లువచ్చితిరి?"

"అవును, నేనుపోయినమనిషి అచ్చట లేకుండుటచే నతఁడున్న కారయికాలునకుఁ జిన్నగా కారులోఁబోతిని. నేను రైలులోఁ బ్రయాణముసేయుచున్నను, నాకారు ప్రక్కన రోడ్డుపై ననుసరించివచ్చుచుండును. కారయికాలులో నొక గంటవినోదించి, ట్రాంక్వెబారునకు కారు నడపితిని. నేనక్కడకు వచ్చుసరికి నెం 13 రు రైలు బయలుదేరఁబోవుచుండెను."

"మీరు రైలునడపితిరా?"

"అవును, కాని డ్రైవరు ప్రక్కనేయుండెను. ఐదు నిమిషములలో నైదుమైళ్లుదాఁటితిమి. ఆపరగుమజా యేమి చెప్పను! చివర కిట్లగునని ఊహింపలేదు. వెధవ కరియన్ లోప మిఁడి. మట్టిబుద్ధిగాఁడు. ఎప్పుడో వానిఁ జూపమోదెదను. ఈ

విషయమై మీ కేమి ప్రమాదముండదనుకొనెదను. ఇంజిను త్రుప్పుకొంత ఊరకే వదలినది. సుందరముగారూ, యెట్లో దీనిని సర్దివేయండి."

"మీరింత చెప్పవలెనా? మీ గొప్పబుద్ధి నింతస్వల్పవిషయములంగూర్చి శ్రమపెట్టనక్కఱలేదు. చక్రములున్న చోట సంఘర్షణలేకుండునా? ప్రకృతిసిద్ధమది." చొక్కలింగము చెవులలో సుందర మీ కలువాయివేదాంతమును సందడించెను.

మొదలియారు తనపరివారముచేతులందున్న రూపాయలసంచులవైపు వ్రేలుసూపెను. సుందరము కన్నులు గోరగించెను.

"మీ కెందుకుశ్రమ. నేను దీనిని భద్రపెట్టెదను. ఉదయమువఱకు ఫరవాలేదు."

సుందరము డబ్బుచూడఁగానే తనదైనట్లు పొంగిపోయి, సగర్వముగా సరస్వతివైపు మరలెను.

చొక్కలింగము సరస్వతింగూర్చి చకచకలాడుచుండెను. ఇంద్రియలోలుఁడు మనిషి. ఇంత చక్కనిస్త్రీ ఇహామందేయుండెనుగదా, దొరకకపోదని ఆశ. తప్పని లోలోపల సద్బుద్ధి గొణుఁగుచుండెను.

ఆపదలో సర్పము నిట్టనిలుచుకొనునట్లు సరస్వతి పూర్ణద్రాఘిష్ఠసౌందర్యశాలినియై చెలువారుచుండెను. పరియన్నము

దిపు మానవాంగన యనుటకన్న, పియూపాస్వాదిని దివ్యాంగనయో యనునట్లుండెను.

సుందరము పరిస్థితి గ్రహించెను మటలోకసంఘర్షణను మొదటనే మట్టువెట్టెను. స్టేషనుగదిలోనికి మొదలియారునకు దారిచూపెను "మొదలియారుగారూ, రండి లోపలికి. బయట చాల చలిగానున్నది. అందులో మీకు ప్రయాణపుబడలిక, ఈరైలు అఘోరము మనము గదిలో మాట్లాడవచ్చును. మీరు మేజామీఁదనే పరుండినసుసరే. నేను మాయవరమునకు టెలిఫోనుచేసి, సర్వము చక్కఁజేసెదను. కరియా సంచులు ఇనుపపెట్టెఁజేర్చు."

మొదలియారునకు నిజముగా నిద్రవచ్చుచుండెను. సాయంత్రపువినోదములమహిమ పూర్ణముగా తలకెక్కెను. కారయికాలు ఫ్రెంచిభూమి. అచ్చట మద్యములు చాలచవుక. తనసీడనుకారులో మొదలియారు వాయువేగమునఁ బరువెత్తుచున్నప్పుడే, అక్కడ కొంచెముసేవించవచ్చుననియు లోన భావమంకురించెను. బ్రిటిషుఇండియా గోడవలను విస్మరింపవచ్చును. నిజమునకు మొదలియారు ఒక్కగంటకాల మక్కడ హాయిగాంచెను. మార్వారీవాఁ డీతనికిఁ గోరిన మూఁడువేలకెక్కుడుగా నైదువేలు అప్పిచ్చెను. పానమత్తుఁడగు నితనిచేఁ బదివేలకు ప్రోనోటు వ్రాయించుకొనెను.

ఇంతకుఁ బక్క్యవసానము చొక్కలింగ మిప్పుడు అక్కూరుస్టేషనుగదిలో మేజాపై సుఖముగా శయనించెను.

వెంటనే నిద్రించి, గుఱకవెట్టనారంభించెను. అవును, ధనముచే మదించినవారును ఉక్కిరిబిక్కిరిమని నిద్రవోవుదురా? సుందరము గదికి బయటఁ దాళము వేసి మఱింతభద్రముసేసికొని సరస్వతినిఁ గలిసికొనెను. సరస్వతి కామాక్షిసాహాయ్యముతో కరియర్ పెండ్లామున కింకనుఁ జికిత్ససేయుచుండెను. స్టేషను ఆవరణములో గుమిగూడినజనమును తిన్నగా సుందరము బయటికిఁ బంపివేసి రైళ్లసంఘర్షణోదంతమునుఁ గడిగివైచునుపాయ మాలోచింపసాగెను.

పదియవ ప్రకరణము

పరశురామప్రీతి

1

సరస్వతి భర్తను సమీపించి, "మీరు భోజనముసేయ లేదనుసంగతి మఱచినారా?" యనెను.

"మఱువలేదు. మన కీరోజు ఉపవాసము. నేను దేశ దేశములుదిరిగితిని. కాని యింతచలి, యింతగగ్గోలు యే రాత్రియు ననుభవించియుండలేదు."

"ఈరోజున నేదో గొప్పమార్పు మనకుఁ గల్గనున్నదని నాకంతర్వాణి చెప్పుచున్నది."

సరస్వతికంఠమున నపూర్వమగుమధురిమ తొలుకుచుం డెను. ఆమెమూర్తి ఐహికసంసక్తత డిందువడిన దివ్యజ్యోతి వలె నొప్పారెను.

అచటి కనతిదూరమునఁ గొబ్బరిచెట్లమధ్య శయనించి యున్న కంపనునకు నిద్ర రాలేదు. స్టేషనునకువచ్చి కరియర్ భార్య కుపచారములొనర్చుచున్న యాతని సరస్వతి తిల కించెను.

"ఎవరండీ అతఁడు, కరియన్ పెండ్లామున కుపచరించు చున్నాఁడు. ఉన్నతవంశజుఁడుగా చూపట్టును. కరియన్ బంధువుగా తోఁపఁడు" అని సరస్వతి భర్త నడిగెను.

"అతఁడు కరియన్ దాయాది. పోర్టరైనను కరియన్ గొప్పవంశమువాఁడు. కందన్ జీవితము విచిత్రము. నవలలందును ఇట్టిది చదివియుండవు. అతఁడు నేటాలులో పుట్టెను బెలియోలులోఁ జదివెను."

"బెలియోలు! ఆక్స్ఫర్డులోనా?"

"అవును ఐ. సి. యస్. పరీక్షయిచ్చెను. కాని ఉద్యోగము నిరాకరించెను. మాతృదేశ మతని వేఁటాకందుకు త్వరగొల్పెను. నీకును ఆధోరణి కొంతకలదుగదా, వార్తాపత్రికల పుణ్యమున. అతఁ డిక్కడకువచ్చి యీమూర్ఖజనము నేదో గొప్పవారిఁజేయ నుద్యమించియున్నాఁడు. ఎంతతోమినను కుక్క గుఱ్ఱమగునా?"

"కాని కుక్కయైనను శుభ్రపడవచ్చునుగదా."

"ఏమిప్రయోజనము! తిరిగి పెంటకుప్పలోఁ దోఁకాడించుచు పరుంటకా?"

"అయినను కందన్ తలపెట్టినకార్యము మహోత్తరమైనది. అతనిముఖమును చూడుడు. ఔదార్యము మూర్తీభవించియున్నది."

"గ్రామజనులకొఱకు కాతఁడు డబ్బును నీటివలె వ్యయ మొనర్చుచున్నాఁడు. అకూ్కరులోఁ గల్లంగడి నెత్తివేయించ వలెనని అతనిసంకల్పము. ప్రచారమువలనను, పికెటింగువల నను నెలరోజులుగా బ్రయత్నించుచున్నాఁడు. తప్పద్రాగువారి కీహితోక్తులు నచ్చునా?"

సుందరము కొంచెము గొంతుక సవరించుకొని యింకను యిట్లనెను.—"మొదలియారు ఇతని ముక్కలుసేయ నిశ్చ యించినాఁడు. తనయేలుబడిలో శాంతికి భంగముకల్గించుద్రోహి యని అతనివాదన. మొదలియారు సామాన్యుఁడా? రెండు వేలయెకరములు గలభూస్వామి. నెలరోజులలో మనయెదుటనే చరిత్ర జరుగనున్నది. కందర్ చెఱకంపఁబడును. పాపము. మొదలియా రీసాయంత్రము మాయవరములో డిప్టీకలెక్ట రుతో మాట్లాడినాఁడఁట. అతనిమాట కీడబ్బుసంచులసాహా య్యముగూడ కలదుగదా. ఈరోజులలో డబ్బుకున్నఆత్మశక్తి మఱి దేనికున్నది?" మొదలియారు టిక్కెటుగదిలో గుఱక పెట్టుచు నిద్రపోవుచుండెను. ఆమంజుఘోష బయటికిని విన వచ్చుచుండెను. 300 పుట్ల ధాన్యస్వామి యని, సుందరము శ్రద్ధతో నాధ్వని నాలకించెను.

సరస్వతిమనసున కందర్ మహానుభావత తిరముగా పద మిడెను. ఆదేశభక్తుని, త్యాగరూపునిఁ బలుకరింపవలెనని బుద్ధి పుట్టెను.

"అతని నొక్కమాఱు పిలువండి. మీకుఁ దెలిసినవాఁడే గదా."

"కొద్దిగా తెలియును. ఈదినము ఉదయమే ఒకఖద్దరు పార్సెలు, డజను రాట్నములు రైలులోవచ్చియుండఁగా, గైకొనుటకు నాకడకువచ్చెను. బీదలకుఁ బంచిపెట్టుట కవి. ఈతప్పద్రాఁగుసోమరివెధవలను దొంగగాడిదెకొడుకులను మనుష్యులఁజేయవలెనని అతనియాశయము. వీరందఱు మొదలి యాఱుపనివాండ్రు. యుగములతరబడి బురదలోఁ గూరుకొని పోయియున్నారు."

"అవును, ఎవరో యొకరీపని నారంభింపవలదా? ఈ గ్రామజనము నుద్ధరించుట కేమహానుభావుఁడో సమకట్టినయెడ దీనికంతేది? మనకాలమున మనము చేయఁగలమహాకార్యమిదియనియే నాతలంపు. కందనుగారినిఁ బిలువుఁడు. ఈనాటి సంఘట్టనకు వారియెఱుకకన్న శుభమైనపర్యవసాన మొండు లేదు. నేనాతనికార్యములకుఁ దోడ్పడెద. ఇచట నాయస్వతంత్ర జీవనమును, కొలువుడుకత్తెతనమును మట్టగించెద. అయినను మీకు సాంబారునకుఁ గొదువయుండదు లెండి!" సరస్వతి చిఱునవ్వునవ్వెను.

సుందరము కందనును సమీపించెను.

"కందన్, ఎందుల కూరక పచాఱుచేయుచుఁ బరితపించెదవు? నా కీరైలుసంఘట్టన, నీ కీకరియన్ భార్యతలపగులుట—

క్షీటుగా నేయున్నవి. రేపుదయము బండిలో త్రాంక్విబారున కామెనుగొంపోయి, ఆసుపత్రిలోఁ జేర్పుము."

"అవసరమైన నేను వెంటఁబోయి, ఉపచరించెదను. పాప మింకను స్మృతి రాలేదు. కరియర్ పశువైనాఁడు. ఇంతఘోర కార్యముసేయుట కెంత త్రాఁగియుండెనో!" అని సరస్వతి అందు కొని తిన్ననిగొంతుకతోఁ దనసహజభావమును బ్రకటించెను.

"ఈకల్లుఁగడిపోవలెను. పేదజనుల నిది నాశముసేయు చున్నది. భార్యాబిడ్డ లింటిలో మలమలమాడుట, పురుషు లిక్కడ పశువులుగా పరిణమించుట. ఏమిఘోరము!" అని కందర్ బయటికి వితర్కించెను.

"అయ్యో, మీమహాత్సేవంకూర్పి వింటిని. ఎట్టిత్యా గము! మీకీపేదవారలును తోడ్పడఁగలదు. దేశమునకై పాటు పడుట కిదియే యదను. నన్నుగ్రహింపుఁడు. కల్లుఁగడిపోవలసి నదే. దానితోకూడ మొదలియారుసైతము. ఆతని యామముఖ వికారము, పశుప్రవృత్తి నాకుఁ బరమాసహ్యముంగొల్పు చున్నవి. ఆతనిభాగ్యము పాడగుఁగాక. ఆతనిధాన్యపుకుప్పలు తగులఁబడిపోవుగాక. పేదలకు పట్టెడన్నమిడనిభాగ్య మేమి భాగ్యము?"

సరస్వతి యుద్రేకము మనోహరముగా నుండెను. ఆమె ముఖమును అతిలోకసౌందర్యమువహించెను. కందర్ చకి తుఁడై విస్మయుఁడై ఆమెను తిలకించెను. నూత్న దేశసేవిక.

భారతమాతృనవీనసంతానము. కందర్ కలఁగినునట్లాయెను. తనకృషికెల్ల నామె సమ్మతితోఁ దలయూఁచుటకన్న నాశింపఁ దగినప్రతిఫలమేమి? వైరాగ్యమున కీమెవాక్కుగదా ప్రతి క్రియ.

2

సరస్వతి భావోద్రేకమును డాఁగువఱచుటకు ముఖముఁ నావలిప్రక్కకుఁ ద్రిప్పుకొనెను. అంబరతలమున నెఱ్ఱనికాంతి గన్పట్టెను. "ఇదేమి ప్రభాతమా? కాఁజాలదు. రాత్రి 11 గంటలవేళకదా!" అని వితర్కించెను. తటాలున నిజమామెకు స్ఫురించెను.

"కందా, తూర్పుదెసఁ జూడుము. ఏమి టాయెఱ్ఱఁ దనము? నాకన్నుల మసకగప్పినదా? లేక నావాక్కు లింత త్వరలో సత్యమైనవా?" అని బిగ్గఱగా పల్కరించెను.

సుందరము, సరస్వతి, కందనులు ముగ్గురును విస్మయభరి తులై యెక్కువగుచున్న యాయెఱ్ఱదనము నాలోకించిరి. పొగయు, నిప్పురవలునుగూడ దృశ్యమాయెను. అంతటితో సందేహనివర్తియాయెను.

కందర్ మైమఱచినట్లాయెను. "అయ్యో నందా, మూఖా, కాబేరి, ఇరుల్లా, కరుప్పా, ఇరుల్లప్పర్, అయ్యో వల్లా మీరందఱు నాశింపముంచితిరే! దాహాము, దాహాము!

పంటకుప్పలు, గడ్డివాములు తగుల్కొన్నవి. నామంచిపేరు మంటఁగలిపితిరే! నల్లా, ఒక్కసంవత్సరముగా నాజేసినసేవ నొక్కక్షణములో, త్రాఁగివచ్చిన ఉద్రేకమువలన నాశముచేసితిరే!"

"అక్కడేగాపెటుచూడుము. కల్లంగడియు తగులఁబడుచున్నది." అని సరస్వతి మఱొకవంక పొగ రేఁగుచుండుటఁ జూపించెను.

"దీనికంతటికి నన్నుత్తరవాదిఁ జేయుదురే! ఏమిచేయుదును! అదనుదాటినది. అయినను పర్వెత్తిచూచెద. స్టేషను మాస్టరుగారూ, మొదలియారును లేపఁగొట్టుడు. ఈరాత్రి యాతనికిఁ గల్గినదౌర్భాగ్యదశ నెఱింగింపుడు." కందన్ యిట్లు విన్నపించి, కుప్పలు తగులబడుచున్నవంక కతిత్వరితముగాఁ బరువెత్తెను.

"ఇరువదివేలకలములవరిధాన్యము యేబదివేలరూప్యములుసేయునే! కొండలవంటి గట్టివాములు—భస్మమైపోవుచున్నవి. మొదలియారు నాశనమైనాఁడు. ఇఁక రెక్కొనఁ గలఁడా!" ఇట్లనుచు సుందరము విభ్రాంతినుండి మేల్కొనెను.

అరగంటలో నక్కూరురైల్వేస్టేషను కిటకిటయాయెను. ఊరిలోఁ బ్రతివాఁడు నచటికి మూఁగిరి. ఎత్తుగానున్న ప్రదేశమగుటచేఁ దగులఁబడుచున్నకుప్పలను దూరమునుండి భద్రముగాఁ జూడవచ్చునని. అగ్నివిజృంభణ కంతరువులన్నియుం

వరుసగాఁ గన్పట్టుచుండెను. ముందఱ వంటయింటినుండి వచ్చు నట్లుగా సన్నని పొగ, తరువాత మెండుకొని కారొక్కనిన పొగ, నిప్పురవలు చెదరుట, ధగధగమని మంటలు—వస్తువులు తగులఁ బడుచున్నపు డొకవిషాదోన్నతి గలదు. ఎల్లర నాకర్షించు భయంకరదృశ్యము. శ్రీమంతులు, నిఱుపేదలు, భద్రముగా నున్నవారు, ఆపదలోమున్గినవారు అందఱు నొక్కపెట్టున సాహాయ్యమునకు కుయ్యిడెదరు. నామరూపాదివ్యవస్థలు తయించి, తిరిగి వస్తుజాలము మూలవస్తువునం దైక్యమగు నామహాదృశ్యమున కేవారైనను లోనఁ గరఁగుచుందురు. "రక్షింపుడు, రక్షింపు" డనుకేకల వెదఁజల్లు నావాయువే అగ్నిని మఱింత ప్రజ్వరిల్లఁజేయుచు వీచుచుండును.

3

సుందరము నిర్ఘాంతపోయి చూచుచుండెను. కాని మధ్య మాయవరమునుండి టెలిఫోను పిలువువచ్చెను. "తంజావూరు క్రొత్తఅసిస్టాంటుకలెక్టరు బోటుమెయిలులో మదరాసు నుండి వచ్చుచున్నాఁడు. ఒకవారమురోజులు ట్రాంక్విబారులో నుండును. వారికి వేకువ కాఫీ అక్కారులో సిద్ధముగానుండ వలెను. వెంటనే సిద్ధపఱుపవలసినది."

"అయితే సంఘట్టనంగూర్చి యేమిచేసితిరి? గంటక్రింద నేను ఫోనుచేసితి నావిషయం."

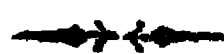
"ఏముంది! విచారణజరిపి, మిమ్ములనీడ్చి పాఱవేసెదరు. కాని కొన్నాళ్లిట్లనే పనిఁ గానిచ్చుచుండవచ్చును మీరే. రైల్వేకూటికిఁ గోటికడగండ్లు."

సుందరము ప్రాణములు కంఠగతమయ్యెను. కాని యెట్లో శ్రమపడి వాటినిఁ జిక్కఁబట్టెను. అటుతిరిగిచూడఁగా మొదలియారింకను గుఱకవెట్టుచు నిద్రపోవుచుండెను. తన యిల్లు తగులఁబడుచున్నను పాప మాతఁడు మంచిసారాయిని, చక్కనిపిల్లలనుగూర్చి కలలు గనుచుండెను.

సుందరము తనజెండాతో నాతని గ్రుచ్చి లేవఁగొట్టెను.

పదునొకండవప్రకరణము

దౌ ష్యా

1

చొక్కలింగమువంశ మీనాటిదికాదు. పదునొకండు తరములుగా వారిపూర్వీకు లీయింటనే కాపురముసేయుచుండిరి. నాయకరాజులకాలమున నిక్కడ కాలయూనుకనుమల కాపుదారులై చిన్నసేనాపతులుగా వారు విడిసిరి. మొదటి నుండియు కష్టమెఱుఁగని యీశ్రీమంతులకుటుంబమున కిన్నాళ్లకు చొక్కలింగము క్షయికారణుఁడై సముద్భవిల్లెను. యౌవనోత్సాహము, ఆధునికనాగరికతాసమ్మోహము పూర్వులు కూడఁబెట్టినధనమునెల్లఁ గొల్లఁబెట్టసాగెను.

చొక్కలింగము పూర్వీకులు పరులకొఱ కిసుమంతయైన వెచ్చింపక, తమపొలముల వృద్ధిఁబొందించుకొనుటయందే తదేకదీక్షవహించిరి. అందువలననే అవిచ్ఛిన్నసంపద వారికి లభించెను. దీనికిఁ బ్రతిద్వంద్వముగా చొక్కలింగ మిపుడు ఎన్నికలలో మున్గిపోవుట తటస్థించెను. ఇన్నాళ్లెడతెగక సంపద యొకచోటనే నెలకొనియుండుటకు చంచలయగులక్ష్మి యిచ్ఛ

గించునా? దశాచక్రమును క్రిందుమీదుసేయు ధనలక్ష్మి తన ప్రభావము చూపించెను.

2

అక్కూరు రైలుసంఘట్టనమువార్త తుపానువలె వ్యాపించెను. చొక్కలింగముతల్లి నిద్రపోవుటకుఁ బడకవేసి కొనుచుండఁగా నామె కిది తెలిసెను. ఆముసలితల్లికి వెంటనే ఆవేగ ముదయించెను.

"రామలింగం, స్టేషనునకుఁబోయి చూడు, నాయనా, చొక్కలింగమున కేమయినదో!" రామలింగము ఆమెసోదరుఁడు.

"భయములేదు, పోకోడి, చొక్కలింగము మాయవరముపోయినాఁడు. డీకొట్టుకొన్నవి ట్రాంక్విబారునుండివచ్చిన బండి. మన అబ్బాయి ఒకగంటలో కారులో నింటికివచ్చును."

"రైళ్లు డీకొట్టినవఁట. ఎట్టిభీభత్సమోగదా. అందువలననే, అబ్బాయిని యెప్పుడుగాని యీరైళ్లకు, యీకంకర రోడ్లకొఱకు ప్రయాసపడవలవని నేఁజెప్పుచుందును. మనయొద్దను పనిలేక పడియున్నవి చూడు. ఈమోటార్లు రైళ్లు డబ్బుఖర్చు సేయించుచున్నవి. రామలింగం, స్టేషనుదాఁక పోయివచ్చిన మేలుగదా. పోయిచూచిరా, అబ్బాయి క్షేమముగానున్నాఁడో."

"వానికి భయమేమమ్మా! అరగంటలో నీకంటియెదుటికి వచ్చునో, రాఁడో చూడు."

"నాయనా, చొక్కలింగ మీవిధముగా నర్ధరాత్రివఱకు బయటిసంచారముసేయుచు, నిత్యము మమ్ము దిగులు పెట్టుచున్నాఁడు. నీవు కొంచెము మందలింపరాదా! ఈ యెన్నికలగొడవ మనకెందుకు? మనపొలములు శ్రద్ధగా సాగుబడియగుటలేదు. లేకపోతే, కూరగాయలు మనము బజారునుండి తెచ్చుకోవలసినదా? వాడినాయన బ్రదికియుండి, చూచినఁ గడుపుమండిపోవునే. ఎంతపొలము బీడువడియున్నది! ఈయేడైనను చొక్కనునకుఁ బెండ్లిసేసి, వాని నొకచోటఁ గుదురుపరుపవలెను.".

"అవును, పోరోక్కడీ, అదే మంచిమాట. తల్లిమనసు తప్పగునా? మంచిపిల్లనిచ్చి పెండ్లిసేయుము. తరువాత నంతయుఁ గుదురుపడును." రామలింగమున కీపెండ్లివిషయము చాలా సమ్మతమైనది. ఏలననఁగా నితనికిఁ బెండ్లియీడుగల కుమార్తె యుండెను. దానిని చొక్కలింగమునకిచ్చి పెండ్లిసేయవలయునని యితనిసంకల్పము. సంవత్సరముగా, తనసోదరియొద్ద నుప్పుచప్పనిమాటలాడుచు, నోపికపట్టి కాలముబుచ్చుచున్నదందులకే.

"చొక్కకౌతండ్రిదినములలో మనపొలముల నితరులందఱుచూచి మెచ్చుకొనుచుండువారు. ఇపుడు మనపొల

ములు అశ్రద్ధకుఁ బెట్టినవేపైనవి. కూలివాండ్రకు మూఁడువారములుగా కూలిముట్టలేదఁట. పగలనక రాత్రియనక, కష్టమనక సుఖమనక పొలములందు కష్టించు నీచీదజనమునకుఁ దిండికి లేనిచో గతియేమి? చొక్కనుతండ్రి కాలములో నిట్లుండెనా? మనయింటిలోఁ బండుగపర్వము వారికిని పండుగపర్వముగా నుండెనుగదా. అపుడు మనధాన్యపుకొట్లు, రాసులు రాసులుగా పోసియుంచినకూరగాయలు, కొబ్బరికాయలకుప్పలు అవన్నియు నిపుడు నామావశేషములైనవి. ఈకల్లంగడివచ్చి, వినాయకునకుఁ గొట్టుటకైన టెంకాయ లేకుండఁ జేసివైచినది."

"అవును, పోరోక్కడీ. కల్లంగడివలనఁ గష్టపడి పనిజేయుచుండిన పనివాండ్రు సోమరులైనారు. పొదుపుగానున్న కాపురములు పాడైనవి." రామలింగము అరువ చేండ్లు సమీపించుచున్న ముదుసలి. పూర్వకాలపు హిందూసాంప్రదాయములు, దయాధర్మము లింకను మఱచిపోలేదు.

"రామలింగం, నేనెఱిఁగి క్షామమురాలేదు. ఇపుడు చొక్కన్ నామాట వినకుండవచ్చినాఁడు. గారాబముతోఁ బెరిగినబిడ్డ. నీవైనను వానిని మందలించి చక్కఁజేయనిచో నేంబరంబాకమున మన దాయాదికిఁబట్టినగతియే మనకుటుంబమునకుఁబట్టును."

"నేనతనికి బుద్ధిచెప్పుట నాకున్నమర్యాదఁ బోఁగొట్టుకొనుటకే. వానికి మనమేస్త్రీ నల్లన్ మంత్రి. పోరోక్కడీ, యా

విషయము లొకరుచెప్పి నేర్చుకొనవలసినవిగావు. నాలుగుపాట్లు పడి అనుభవముమీఁదఁ దలకెక్కవలసినవి. అతనికి మంచిపిల్ల నిచ్చి పెండ్లి సేయుము. తరువాతచూడుము, మనపాలము లెంత చక్కఁబడునో. నీవు వెదకిచేయు పిల్లపైనున్నది భారము."

"నేనువెదకుపిల్ల! నీవేమి మేనల్లునిపెండ్లిసమయమునకు కాశీకిఁబోయి కూర్చుందువా? నీవే వెదకిపెట్టవలెఁ బిల్లను." పారోక్కడీ ఒక్కక్షణము నిదానించి యిట్లనెను. "అవును. మన కుట్టి నీలం, నీకూతురు, తగినపిల్ల యని అప్పుడప్పు డనుకొను చుందును. కాని పిల్ల చాలాచిన్నది. బాగా యెదుగలేదు."

"నీలం యెదుగకపోవలసినదే! వయసువచ్చినపుడు, అరటి మోగువలె నమ్మాయి యెదిగిరాదూ? దానితల్లిగూడ నాలాగే. కాని, అదిగాదులే నీమనసులోనున్నది. మేము బీదవారము. నిజమే. కాని పిల్లకుఁ బెండ్లిగాకపోదులేవమ్మా. పుట్టించిన దేవుఁడు పెండ్లికి మనువుగూడ చూపించఁగలఁడు." రామ లింగము యుక్తిగా పాచికపాఱించెను.

"అదిగాదు రామలింగం. ఊరకే యెందుకు రోషపడె దవు? నీలమునకన్న నాకుఁ గావలసినదెవరు? కాని నీవు చొక్కను నెట్లో యొప్పించవలె. ఈకాలపుపిల్లకాయలు మన మాట వినరు. పెండ్లియనిన వారికేవేవో విపరీతపుటాలోచ నలు. దేవునియనుగ్రహ మున్నచో, వచ్చునెలలోనే నీల మును కోడలుగా నింటికిఁ బరిగ్రహింపఁగలను."

"అవును, అక్కయ్యా, చొక్కఁడు సరదాయైనకుఱ్ఱ వాఁడు. నీమాటకు మీఱిపోవు ననుకొనను. మాటలకేమి వేయియనవచ్చును. కాని కార్యము విషయమున నిన్నుఁ గాదనఁడు. పెండ్లితోమరల మనసాంప్రదాయము నలవఱచు కొనును. నాలుగుచోట్లుతిరిగి, అతనినే తెలిసికొననిమ్ము, లోకములోఁగల కడగండ్లు, అదే మంచిది."

"కాని రామలింగం, పట్నమాసములలో నెక్కడ నేమిచెడిపోవునో యని నాభయము. మనదాయాది సేంబరం బాకములో నేగతియైనాఁడో మనకుఁ దెలిసియున్నదిగదా. ఎప్పుడు పరిస్థితులువిషమించునో యెవరికెఱుక!"

పోరోక్కడి, పాపము, కుమారునింగూర్చి యెంతయో దిగులువడుచుండెను. రామలింగము తనయెత్తు నెగ్గునా లేదా యనియే యోజించుచుండెను. అంతయు సరిగానున్నచోఁ దనతో వియ్యమందుటకు పోరోక్కడీ ఉత్సహింపదని అతని నిశ్చయము.

"సేంబరంబాకమునకు మనకు నెక్కడిసాటియమ్మా! ఆఱుతరములచొక్కలింగములైనను మనయాస్తి నేమిసేయఁగలరు. అక్కారుపొల మెట్టిదనుకొంటివి? సేంబరంబాకం చవటభూమి. ఆవంశమున కొకప్పుడుమాత్రము గౌరవము మిన్నంటి యుండెనా? చొక్కనుగూర్చి భయపడవలదు. వాఁడు నామాట కొంచెమువినునట్లు నీవుసేయవలె. నాకు కొంచెము అధికార

మియ్యనిమ్ము. అప్పు డాపనివాండ్రను నేను సరిజేసెదను చూడు."

"నీకథి కారము చొక్కను యీవలెనా, నాయనా? నా తమ్ముడవు, నీమాట కడ్డమేమి? ఎవరు నిన్నుఁ గాదనువారు!"

"అట్లయినయెడల నే నీనల్లక అమవసులకు బుద్ధిచెప్పె దను. కూట్లవొంగలు వీరు. మూఁడేండ్లుగా మనపంట జబ్బుతగు లుటకు వీరే కారణము. వీరిచెడుమాటలు వినియే చొక్క లింగము మోసపోయినాఁడు."

"రామలింగా, చొక్కక మూఁడేండ్లలో మూఁడులక్షలు యెన్నికలకొఱకు వ్యర్థముసేసినాఁడు. నీవే పెత్తనమువహిం పుము. అబ్బాయి యింకొకనెలలోఁ గుదుటపడవలెను. నేనూర కుండఁజాలను. ఏమి యీదేహము శాశ్వతమా? నేను కన్నులు మూసుకొనులోపల, చొక్కక పెండ్లిఁ గాంచవలెను."

ఇరువదిరోజులుగా చేరువ నొకపాడువడినశివాలయ మున రెండుగుడ్లగూబలు రాత్రులం దఱచుచుండెను. ఏదో కీడురానున్నదని, ఆయఱపు విన్నపుడెల్లను పోరోక్కడీ భయ మందుచుండెను. చొక్కక పెండ్లిమాట నీమె యిప్పుడనఁగా నే గుడ్లగూబలయఱపు వినంబడియెను. పోరోక్కడీగుండె ఝల్లు మనెను. ఏదో వంశహాని శంకించెను. ఒక్కనిముసమంతయు నిశ్శబ్దముగా నుండెను. రామలింగముమాత్రము తనకూతురి

పెండ్లి, ముందు రానున్న సంపదయుఁ దలపోసి యుప్పొంగు చుండెను.

పోర్కోడీ తిరిగి పల్కరించెను. "రామలింగమూ, యీ కుక్కమూబలయఱపునకు నాకు భయమగుచున్నది. నీవొక్క మాఱు స్టేషనునకుపోయి ఆసంఘట్టనమేమో కన్గొనుము. మన అబ్బాయి క్షేమముగానున్నఁగదా పైశుభములు."

రామలింగ మీ మెకు ధైర్యము చెప్పులోపలనే, యింటి చుట్టును పెద్దసందడియాయెను. ధాన్యపుకూట్లు, గడ్డివాములు నున్న ఆవరణములో వారు వీరు కేకలు వేయుచు, కోలాహలము సేయుచుండిరి.

3

"ఎవరురా వెధవలు, అర్ధరాత్రియప్పు డీఅల్లరిసేయు చున్నారు. ఏఁడీ, ఆకుప్పదొంగ నల్లకా? ఇంకా కల్లంగడిలో నేనా? తలయారి అమవసి యేఁడీ? ఈదొంగవెధవల నొక్క మాఱు చావఁదన్నుటకు?" అప్పుడే రామలింగము అధికారము చలాయింపవలయు ననుసంతోషముతో గట్టిగా నఱచెను. తన సోదరిచంకఁదిరిగి "ప్రాలపంచికొక్కుల నొకరిద్దఱినిఁ జిదుగఁ బొడుచనిదే యీమనభూములు బాగుపడవు. నల్లకా తలయారీలకు బుద్ధిచెప్పవలె. త్వరలోనే కంజీతో వారికి తెలివి దెప్పించెదను. అనెను,

కాని, పోర్కోడీ తనకొడుకు క్షేమమునుగూర్చి అక్కఁ ఆలోచించుచుండెను. కుప్పలవగ్గఱ నల్లరి అధికమాయెను. తటాలున నామె కొకటితోఁచెను. కొన్నియేండ్లక్రిందటఁ దన భర్త ప్రక్కగ్రామములో దొమ్మీసేయించినసంగతి స్మరణకు వచ్చెను. ఆదొమ్మీలోనే నందన్ మూఖన్ కాశేరీలకు శాశ్వతమైనపింఛను దొరికినది.

"రామలింగా, ఇరువదిరాత్రులుగా గుడ్లగూబయఱచుచుంట వృథాగాదు. ఇట్టిదేదో వంశహాని రానున్నదని భయపడుచునేయుంటిని. వీరా సొరక్కి తేవన్ మనుష్యులు గావలయు. చొక్కన్ ఊఁరిలో లేఁడుగదా యని దొంగప్రొద్దున దొమ్మీసేయవచ్చినారు. తొందరపడు. మనలో మొనగాండ్రనందఱినిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము. నందన్ మూఖన్ కాశేరీ లింకను బ్రదికి యున్నారు, వీరికి బుద్ధిచెప్పుటకు. ఈయేబదియేండ్లలో మఱచి పోయినారుగాఁబోలు పూర్వప్రపాతము. పడకచుట్టిపెట్టి లెమ్ము. దొడ్డిద్రోవనుపోయి మనపల్లీలను, పడయాచీలను దోడ్కొని రమ్ము. మాలవాండ్రు, నందన్, మూఖన్, కాశేరీలు, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పచులను లేవగొట్టుము. వారిపేర్లు వినియే వీరు కాలికి బుద్ధిచెప్పెదరు. నల్లన్ అమువసీలుకూడ యిక్కడనే యెక్కడనో యుందురు."

పోర్కోడీ యీకష్టసమయమునఁ జాలాధైర్యోత్సాహములఁ గన్పఱచెను. డెబ్బదిరెండేండ్లు చెల్లినదయ్యును,

రామలింగమునకన్న నెంతో ధైర్యశాలిని. వేరుకుఁదగిన తేజము గలది.

కాని ప్రక్కయూరివారు దొమ్మీసేయవచ్చిరనుభ్రమ తొందరలోనే తొలఁగెను. నల్లక అమవసు బిడ్డలును కుప్పల గేటునొద్ద నిలిచి గట్టిగా నఱచిరి.

రామలింగము దొడ్డిత్రోవను మూలపల్లెకు పరుగెత్తవల సినయవస్థ తప్పెను.

"మేమమ్మా మహాతల్లీ, నల్లక అమవసులము మామను ష్యులందఱు యేనూరుమందివచ్చియున్నారు. వారికిఁ గూలీ ముట్టవలసియున్నది. ఇరువదియొక్కరోజులుగా మాడిపోవు చున్నారు. యజమానిలేఁడు. తల్లీ! మీరు మాకూలిడబ్బు లిప్పింపుడు. మాయాజ్ఞ మీఱిపోవుచున్నారు జనముః. మీ యిష్టము."

"అర్ధరాత్రియప్పుడు కూలి నడుగమనిన దెవరురా మిమ్ములను? కాదుకాదు. మేము నిద్రపోవుచున్నామని దొమ్మీ సేయవచ్చినారు మీరు. కానీ, మఱి మఱచిపోకుండునట్లు మీకు బుద్ధిచెప్పెదను. అమవశీ, నీవురా దీనికంతటికిని మూల కందము. నల్లక నీవు నీపని సరిగా జేయుటలేదు. అర్ధరాత్రి వేళ కూలినడుగు తలయారీ, మేస్త్రీలను నాజన్మములోఁ జూడలేదు. చొక్కక యిక్కడున్నట్లయితే, పట్టలూడఁదీసి యుండును మీకు. ఇపుడు నేఁజెప్పవలె మీకు తగినబుద్ధి."

రామలింగ మొకకంజీనిదీసికొని అమవశినిఁగొట్టుటకు గోపోద్రేకముతో బయటికిఁ బరువెత్తెను. అమవశి ఉద్దండుఁడై ముందునిలిచియుండెను. రామలింగము కంజీనెత్తి దించులోపల, కరుప్పణ్ వెనుకమళ్లుగా కంజీని లాఁగికొనెను. రామలింగము నేలకొఱిగి, కొబ్బరిచెట్టుమొదలునకుఁ దలఁగొట్టుకొని స్మృతి దప్పెను. తనవంశమునకుఁ గల్గినయీమహాపచారముం గాంచి పోరోక్కుఁడీ ఆగ్రహాపరవశుఁడై గొంతెత్తి మందలించెను. కాని, యాసందడిలో నది లీనమయ్యెను. ఇంటిజనమే నిర్ఘాంతపోయి మిన్నకుండిరి.

కాశేరీ తనయజమానిందప్ప మిగిలినయెందఱినో దోచిన వాఁడు. దొమ్మీలందు వానికనుభవము. ఇపుడు యజమాని కుప్పలను భేదజ్ఞానము కృశించుచుండెను. తండ్రియెడ భక్తి కొడుకునెడ నుండవలయు ననుకట్టడిలేదు. అందునను కొడుకు దుబారామనిషి. మూఁడునెలలనుండి పింఛను వెనుకఁబడ వేసినవాఁడు. ఇక న్యాయబుద్ధి కవకాశమేది!

కాశేరి గొంతెత్తి మనుష్యుల కాజ్ఞచేసెను. "వచ్చినది మాలవానికి మంచికాలము. దొరికినది అవకాశము. రండి, రండి, అందఱును రండి, అఱువదేండ్లకొకసారిగాని రాదిట్టి సుముహూర్తము. మనము కోసి కుప్పవేసినపంట యిది. మనయాలుబిడ్డలు ఆఁకటిచే మాడుచున్నారు. మూఁడువారములుగా మనయజమాని యూఁరలేఁడు. ఎవరి కిష్టమువచ్చినంత వారింటికిఁ గొని

నిప్పురవ చెదరెను. ఉన్నతమైన యావాములు చిటపటమనఁ జొచ్చెను. అలఁతితడవున నగ్నివిజృంభించి, నిరాతంకప్రభావముం జూపసాగెను.

రామలింగము తనయింటనే యిట్టివిషాదదృశ్యమును చూడవలసినవాఁడాయెను. కాని యాతని లేచి నిలుచుకొననీకుండ కరుప్పన్ అదిమిపట్టియుండెను. కరుప్పనున కతనిపైఁ బ్రత్యేకముగా ద్వేషముండెను. "నీవును మాయజమాని ఉప్పుఁదినవచ్చినవాఁడవేగదా! మాపై నీదాక్షిణ్యమేమి?" అని వాఁడు గొంతునొక్కి చెవిలో ఘూర్ణిల్లుచుండెను.

చొక్కలింగముఁపొలములందు సుమారు యేనూరు కుటుంబము లాధారపడియుండెను. చిన్న పెద్దలుచేరి రెండు వేలకుందురు. చొక్కలింగము చెర్లాటము వీరికందఱకుఁ బ్రాణసంకటము. ఈవిషమవేళ నీరెండువేలమందియు చేతికిదొరికినంత చిన్న, పెద్ద, స్త్రీ, పురుషభేదములేక సంగ్రహించుచుండిరి. ఆఁకలిగొన్నబూచులవలె నెల్లవారును రాక్షసశక్తినిఁ బ్రకటించుచుండిరి. నల్లన్ దిక్కుదోఁచక దీనినంతటినిఁ జూచుచుండెను. తటాలున నతని కొకటితోఁచెను. "ఎవరైన నాకల్లంగడికి నిప్పుబెట్టరా! మనయజమాని నిట్లు చేసినదికూడ నదియే మనపాపము దానితో శమించును. రేపటినుండి క్రొత్తవారమయ్యోదయము." పవడాయి మఱికొందఱుయువకులతో నావంకఁ

బసగెత్తుకొనిపోయి, కల్లంగడికి నిప్పంటించెను. వెంటనే దూరమున మఱొకదివ్వెను నల్లన్ తిలకించెను.

కందన్ ఊపిరి త్రిప్పుకొనక పర్వెత్తుకొనివచ్చెను. కాని జరుగవలసినది చాలవఱకు జరిగిపోయియుండెను. కుప్పల చుట్టును, వాములచుట్టును తిరిగెను. ఇఁక నేమికుప్పలు, యేమి వాములు! కందన్ విషాదపూరితుఁడాయెను. చేయునది లేక వెనుమరలెను. నల్లన్ కందన్ కాళ్లకు మ్రొక్కి యిట్లనెను. "మహానుభావా! ఇది మనచేత కాదు. దైవాజ్ఞ. దేవుడుపంపిన అగ్నికణము, వాయుసాహాయ్యము. మేము నిప్పంటింపవలెనని, దొమ్మిచేయవలయునని తలంచియుండలేదు. మాకూలి డబ్బు లడుగుటకువచ్చితిమి. చివర కిట్లైనది. ఎవరో యెట్లో, యెందులకో—నూ తెలియక లేదు."

కందన్ మఱుమాటాడలేదు.

అక్కూరు రైల్వేస్టేషనువైపు కాలుసాగించెను. నల్లన్ కొంతదూర మాతని ననుసరించెను. తనకు ముందు రానున్న విపత్తును కందన్ గ్రహించెను.

ఇచట దొమ్మి నిరాతంకముగా సాగెను. అజ్ఞానదారిద్ర్య జంబాలమునఁ గూరుకొన్న నీకర్షకజనము పగటివేళ పెద్దపులి వలె సామాన్యముగా మణఁగియుండువారయ్యును, దొమ్మి యనుదోహావసరమున విజృంభించినపుడు, వారిభీభత్స మేమని చెప్పవచ్చును!

అమవశి, నల్లనులు రెండుబండలమధ్యఁ దగుల్కొన్న నావ వలె, నిరువంకల సంసక్తతఁగలవారై మిన్నకుండిరి.

నందన్ మూఖన్ కాటేరి ఇరుల్లన్ కరుప్పన్ ఇరుళ్లప్పనులు తమతమమనుష్యులకు హెచ్చరికలఁగావించుచు, సంకేతముదీయుచు ప్రహృష్టులై, ప్రమత్తులై విజృంభించిరి.

పండ్రెండవప్రకరణము.

ప్రొద్దు పొడుపు.

విషాదసంభరితమగు నాక్షపాతిమిర మంతరించుచుండెను. పూర్వాద్రిపై నుషఃకాంత తొంగిచూచెను. జగజ్జాలమునం దేమూలనో యొదిగియున్న భూమండలమున నేకోననో ఆకృత్య మొకటిజరిగినదని లెక్కసేయఁడుగదా సూర్యుఁడు. జలదసంఛాదనపటంబులఁ దొలఁగఁద్రోసికొనుచు శయ్యవీడి మెల్లఁగాఁ జనుదెంచెను. తరములఁబడి సంపదల కాలవాలమైన చొక్కలింగమొదలియారువంశమునకు వాటిల్లిననష్టమునకు సూర్యున కేటిసంతాపము! ప్రాతఃసూర్యకిరణములఁ దొలుదొల్త తమమూర్ధముల ధరించుధాన్యపురాసులుగాని గడ్డివాములుగాని యిపుడు లేవు. మొదలియారుని సంపదున్నతి భస్మీభూతమైయుండెను. ఉల్లాసకరుఁడు సమీరుఁ డావెలిమిడిని విరజిమ్ముచుండెను.

పదునొకండుతరములుగా హర్షసంభరితమై, గర్వసంకాశంబై యలరారిన చొక్కలింగనియుద్యానగృహ మిపుడు చిచ్చుఁజపిడుగువడి నాశనమైనట్లు చూపట్టెను. కాని చుట్టుపట్లనున్న గుడిసెల కన్నింటి కది సంతోషావసరము. ఆఱునెలల

వఱకు క్షుద్బాధతీఱిన దీనిహా ర్షారావము. కాని భయస్వరమం దంతర్లీనమైయుండెను. అపహరించినఆ స్తింగూర్చి ఆపరాని దిగులు. ఫలసాయము ప్రకృతిసిద్ధమయ్యెను, క్షుద్బాధ అని వార్యమయ్యెను, వేఱొకనియధీనమున నైమిత్తికముగా నున్న దానిని గ్రహించుటయు పురాతనము ప్రసిద్ధమునగు 'ఆస్తి' అనుసాంప్రదాయమునకు భంగకారణము నేరము నగుచున్నది. జంతుకోటికి ప్రధానగుణము మానవశాసనముంబడి మొదటి పాపమగుచున్నది.

2

ప్రొద్దుపొడువక పూర్వమే అక్కూరురైల్వేస్టేషను ఆవరణమున జనము క్రిక్కిఱిసెను. రైళ్లసంఘట్టనము, కుప్పలదహనము, రాత్రి యెల్లరకును భీభత్సముం గల్గించెను. ఒక్కరి కేనియు నిద్రలేదు. రైల్వేస్టేషను గ్రామమునకును బహిః ప్రపంచమునకును లంకెయగుటవలనఁ దూరుపు తెల్లవాఱఁ గానే అశేషజన మచ్చటికి మూఁగెను. జాగారమువలనను ఆవేగమువలనను డస్సిన వారినయనములకుఁ బ్రభాతవాయు వుపశాంతిఁగూర్చెను.

కొంచెముసేపులోనే రైలుకమ్ములు శబ్దించెను. నెంబరు రైలు క్రొత్తయింజను తగిలించుకొని స్టేషనులోనికి శీఘ్రగా వచ్చెంచెను. బోటుమెయిలు ప్రయాణీకుల నందుకొనుటవల ననే గాఁబోలు నాతీవి.

మాయవరం డిష్ట్రిక లెక్టరు ఆరైలులోనే వచ్చెను. క్రొత్త కలెక్టరును మాయవరమునుండియే అనుసరించుట వివేకమని యతఁడెంచెను. అవును, పాపము! తొందరలో నాతని ప్రమోషను విషయము పరిష్కారముగావలసియుండెను.

రంగన్ రాజేశ్వరు లాబండిలోనే వచ్చిరి. అక్కూరులో రైలునిలువవలసిన దొక్కనిముసముమాత్రమే. ఐనను, రైళ్ల సంఘట్టనము, కుప్పలదహనము, అసిస్టాంటుకలెక్టరు రాక— యివి అపూర్వములుగదా. ఆలస్యము తప్పునా! అందునను కలెక్టరు అక్కూరులో కాఫీ నారగించవలసియుండెను. ఎగ్జామినలో నెవ్వఁడుంగాని రంగన్ అక్కూరులో సర్వము తానే యైయుండెను. తెలివితో ముందుగా మదరాసునుండి మాయవరము డిష్ట్రికలెక్టరునకు తన రాకను తంతివార్తలకమునఁ దెలియఁ జేసియుండెను.

3

"మొదలియారుగారూ, ఇంతప్రొద్దుననే మీరు స్టేషనుకు వచ్చినకారణమేమో? రైళ్లసంఘట్టనవార్త మీనిద్రకు భంగముకల్గించినదా?" అని డిష్ట్రికలెక్టరు సంగతితెలియక చొక్కలింగని హెచ్చరించుకొనెను. "మీరు చాల డస్సినట్లున్నది. రాత్రి నిద్ర లేదాయేమి?"

"అది కాదండీ, నేను లేనిసమయమున నిచట కొంత ద్రోహముజరిగినది. నేను శంకించినట్లేయైనది. ఎలుఁగుదురు

గదా కందన్. అతఁడే దీనికిఁ గారణము. రాజద్రోహి. నాశ వైరి. ఈరైతుజనము నతఁడు రెచ్చఁగొట్టుచున్నాఁడు. యుగయుగములుగా వచ్చు సాంప్రదాయముల కడ్డువచ్చుచున్నాఁడు. శాంతిరంగమునఁ జిచ్చువెట్టుచున్నాఁడు. ఇఁక నాతనియాటలు సాగవు. సమయమునకు మీరును వచ్చినారు. అవే చూడుడు. నాధాన్యపుకుప్ప లెట్లు రాత్రి తగులఁబెట్టఁబడినవో! ఇరువదివేల కలములధాన్యము కొల్లగొట్టఁబడినది. నాపాపములకంతయుఁ దగులఁబడినను నాకుఁ జింతలేదు. కాని నాయుప్పాఁదినిన యీశుద్రజనము దానిని కొల్లగొట్టుట సహింపఁజాలను. మీ సాయముతో వారు దానినెల్ల వెడలఁగ్రక్కువఱకు సాధించెదను. కడుపులోనున్నను, గుడిసెలోనున్నను ప్రతిగింజయు వారు క్రక్కవలె."

మొదలియారు తనసోదె ముగించువఱకు డిస్ట్రిక లెక్టరు మాటాడలేదు. ఎగఁబడిచూచుచున్న జనము నవలోకించుచుండెను.

"కుప్పలదహనమా? అందుకేగాఁబోలు నీజనసమ్మర్దము. వీనలుకోడులో నది ప్రమాదకరమైన నేరమే? ఎవరు చేసి యుందు రీయకార్యము? కందన్ యిట్టిదిసేయునా? మొదలియారుగారూ, మీమాట నిజమా? కందన్ వివేకి. శాంతి, అహింస యని చెప్పుచుండువాఁడు. పేదలకు శ్రీమంతుల యాస్తిలో హక్కున్నదని యేమైన క్రొత్తక్రొత్తసిద్ధాంత

ములు బోధించియుండవచ్చును. కాని మనుష్యులకును, పశువులకునుగూడ నోటికడకూటిని మంటఁగలుపునా? ఆకూట్లను, వాములను దహింపఁజేయ నుత్సహించునా? దొమ్మీ యెంతటి ప్రమాదము! అతని ప్రసంగము రాజద్రోహకరమనుట నిస్సంశయము. మాటలలో రగిలింపు చాలగలదు. అందునను దృఢ నిశ్చయుఁడు."

మొదలియారు పట్టలేకపోయెను. "కందన్ పైకి శాంతమూర్తివలెఁ గన్పట్టినను వెదురువలె లోపల నగ్గి. ఏమాత్రము రాచుకొనినను ఫెళ్లుమని బయటపడును."

"కాని మొదలియారుగారూ, నమ్మలేకున్నాను. అబ్బా! ఎంతదొమ్మీ. నేను ఉద్యోగములోఁ జేరినప్పటినుండియు నింతటి దొమ్మీ నెఱుఁగను. ఇరువదివేలకలముల ధాన్యమా? ఒక్కరాత్రిలో!"

"నాకుమాత్రము సందేహము లేదండీ. నిన్నసాయంత్రముగూడ కందన్ కల్లంగడికిఁబోయి, తరతరములుగాఁ గూడఁబెట్టఁబడిన ఋణపాపమును తుడిచివేయవలసినదని ప్రతీకారము సలుపవలసినదని రెచ్చఁగొట్టుచుండెనఁట."

"ఏమైననేమి, అందునను మీ కావిషయమున నంత నమ్మకమున్నప్పుడు, ట్రాంక్విబారున కీబండిలోనే పోవుచున్న కలెక్టరుదొరగారిని మీగృహమునకుఁ దీసికొనిపోవుట మంచిది గాదా? ఒక్కగంట వారక్కడ విశ్రాంతి గైకొనవచ్చును.

ఫలాహారము సేయవచ్చును. జరిగిన అకృత్యమును, అపారనష్ట మును వారే స్వయముగా జూచెదరుగాక. తరువాత నేను కందన్‌పై దృఢచర్యఁ గైకొనుటయు సులభమగును."

డిప్టీకలెక్టరు ఒక్కక్షణము నిదానించి మఱియు ని ట్లనెను. "మొదలియారుగారూ, కందన్ బలవంతుఁడని మీరు మఱచిపోకుడు. అతనికి బలవత్తరులైనమిత్రులు మదరాసు, ఢిల్లీ, లండనులందుఁగూడ కలరఁట. మహాత్ముఁ డతనిపైని కూరిమివహించును. ఐనను కలెక్టరుదొరగారిని మీయింటికిఁ గొనిపోయినవెనుక ప్రతిక్రియ లాలోచించెదము."

"అంతకన్నఁ గావలసినదేమి! కలెక్టరుగా రొకగంట గాదు, ఒకసంవత్సరముండినను నేను వారికి సర్వమును నా గృహమున సమకూర్చెదను."

"మంచిమాట. మీసీడన్ కారు సిద్ధముగా నున్నదా?"

"అదే, మీయిష్టము నెదురుచూచుచున్నది."

స్టేషనున కనఁతిదూరమున నొకకొబ్బరిచెట్టునీడను మొదలియారుగారిసీడన్ కారు లేయెండలో మెఱయుచు వేచి యుండెను. ఒకకుఱ్ఱవాఁడు కేవలము తమాషాకొఱకు బుర్ బుర్ మని రబ్బరు నొత్తుచుండెను.

డిప్టీకలెక్టరు, లేకలేక యీఅపరవయస్సులో నధికారుల యనుగ్రహముకొఱకు ధరించినసూటులో సర్కసుదేసుఁగు వలె నడయాడుచు రంగన్ రాజేశ్వరు లున్నబండిని సమీపిం

చెను. "దొరవారికి క్షమాపణ. ట్రాంక్విబారులోఁ దమరును అమ్మగారును విడియుట కింకను సర్వము సిద్ధపఱుపఁబడలేదఁట. అక్కూరులోఁ దమరు ఫలాహారముసేయ ననుగ్రహింతురా? వీరు చొక్కలింగమొదలియారుగారు, తాలూకాబోర్డుఅధ్యక్షులు, జిల్లాబోర్డుసభ్యులు, తాలూకాలోనెల్ల గొప్పమిరాశీదారులు, సుమారు రెండువేలయెకరములభూమిగలవారు. ప్రభుత్వమునకు వీరిచ్చుశిస్తుమొత్త మీజిల్లాలోనెల్ల గణనీయము. చేరువనే వీరియుద్యానగృహము గలదు. తమరును, అమ్మగారును ప్రయాణపుబడలిక కచట నేదదేరవచ్చును. సాయంత్రము ట్రాంక్విబారున కందఱముగలిసి సీడన్ కారులోఁ బోవచ్చును."

"డిప్టీకలెక్టరుగారూ, యేర్పాటుభారమంతయు మీదే." అని రంగన్ ఆవులించుచు జవాబుచెప్పెను.

డిప్టీకలెక్టరు ప్రక్కనున్న సుందరమువంకఁదిరిగి, "స్టేషను మాస్టరుగారూ, ఇఁక మీరు రైలును పంపించివేయవచ్చును. మేము ట్రాంక్విబారునకు కారులోఁ బోయెదము." అనెను.

రంగన్ రాజేశ్వరులు బండిదిగి నిష్క్రమణద్వారమునకు దారిపట్టిరి. జవానులు హడావిడిగా ముందేఁగుచుండిరి. స్టేషనులో మూగియున్నజనము తనకు స్వాగతమిచ్చుటకై వచ్చియున్నదని రంగన్ భావించెను. డిప్టీకలెక్టరు పైకి చురుకుగా

గస్పష్టకపోయినను, కార్యసాధకుఁడనియు, తెలివిగలవాఁ డనియు కలెక్టరున కప్పుడే సదభిప్రాయ ముదయించెను.

4

"కందా, నీవా! ఎట్టిసుముహూర్తము! దిగి దిగకముందే దర్శనమిచ్చినావు. బోటుమెయిలులో నిన్నుఁగూర్చియే తలంచుకొనుచుంటిమి. మాతలంపులే నిన్నిక్కడికిఁ దెచ్చినవిగావలయు." అని రాజేశ్వరి నాలుగడుగులువెట్టఁగనే, కందనను గుర్తించి హెచ్చరించుకొనెను.

"నీవా, రాజీ! నాకన్నుల నమ్మలేకున్నాను" అని కందన చుట్టునున్న జనమును తప్పించుకొని ముందుకువచ్చెను.

కందన ప్రశాంతమూర్తి. రాజేశ్వరి ఆతనియెదుట నిలిచినంతనే, ఆమెహృదయమునఁ బూర్వముప్పొంగినప్రణయ ఝురి వెండియు విజృంభించెను.

"కందా, అపూర్వదర్శనము! ఇట్లు తలవనితలంపుగా నిన్నుఁ గలిసికొనుట." అని రంగన గూడ కందనును హెచ్చరించుకొనెను. ఆతనికిని ఆప్పఁటిరోజులసాంగత్యము విస్మృతముగాలేదు. రంగన కందనతోఁ గరస్పర్శగావించెను. స్టేషనులోనిజనము నిర్ఘాంతపోయెను. మొదలియారు ఆశలు చల్లవడెను.

సుందరము సందిగ్ధావస్థలో నుండెను. రంగస్వామి నెక్కడనో యెట్లో చూచినట్లుండెను. తనకుటీరమునకుఁ బరువిడిపోయి భార్యను పిలిచెను. "సరసూ, చూడుచూడు, నీయన్నలాగున్నది క్రొత్తకలెక్టరు! నేనెప్పుడో ఒక్కసారి మాత్రమే చూచియుంట. బయటికివచ్చి నీవు చూడుము."

సరస్వతి హృదయసంభ్రమముతో బయటికివచ్చెను. సోదరునిఁజూచి పండ్రెండేండ్లకుఁబైబడెను. మూఁడేండ్లుగా జాబైన లేదు. స్టేషను ఆవరణములోనికి సరస్వతి రాఁగానే రంగస్వామి చెల్లెలిని గుర్తించెను. క్షణమునేపు కలెక్టరునుగదా యని అభిజాత్యముకొట్టుకొనెను. మరునిమిషమున సోదరప్రేమయే పైచేయియయ్యెను. అందునను ఫుల్లకమలమువలె విరాజిల్లుసరస్వతిని సంభావింపకుండు టెట్లు!

"సరసూ, నన్ను క్షమింపుము. కొన్నియేండ్లుగా నీకు జాబైన వ్రాయనైతిని. అపచారమునాడి."

"జాబుకేమిలే రంగా, సోదరప్రేమకు కలము సీరాలనావశ్యకము. నన్ను జ్ఞప్తియందుంచుకొంటివి. అదియే చాలును. నిన్నుఁ దలఁచుకొననిరోజే లేదు నాకు. నీవింత యున్నతికి వచ్చిన యీవేళ నిన్నుఁజూచుటకు మనతల్లి లేకపోయెను గదా."

"మనదురదృష్టమది. పోనీ, నీవిక్కడ రైలుకొఱకు వేచియున్నావా?"

"నేనెప్పుడు రైళ్లకొఱకు వేచియుండుటే"

"అదేమి?"

"అక్కూరుస్టేషనుమాస్టరుభార్యను"

ఇట్లనుటకు సరస్వతి సిగ్గుపడలేదు. కనురెప్పలవ్రాల్ప లేదు. నిశ్శంకముగా, నిరభిమానముగా నిజావస్థ నెఱుక పఱచెను.

ఒక్కక్షణము రంగన్ కలఁతజెందెను. కాని మఱుక్షణ మునఁ గలఁకదేఱి యి ట్లనెను.

"సరసూ, నీకిఁక సత్వరాభ్యుదయము గల్గును. ఇట్టిచెల్లెలిని నిన్నుఁగని నేను గర్వించుచున్నాను. మనవంశము కృతార్థమైనది. అమ్మయే యిపుడు నిన్నుఁజూచిన నెట్లుండునోగదా!"

రంగన్ సరస్వతులు చేతిలోఁ జేయివేసి ముందునడచిరి. కందన్ రాజేశ్వరు లనుసరించిరి. వీరిరువురును భావపరంపరాపరవశులై పరస్పరము భాషింపలేదు. చిన్నగా నందఱును తమకై వేచియున్న సీడన్ కారును సమీపించిరి. అక్కడనే పొన్నన్ కూడ నిలిచియుండెను. రాజేశ్వరి యచ్చెరువందెను. సరస్వతి ననుసరించి కామాక్షియు నేతెంచెను. సరస్వతియు నాశ్చర్య పడెను.

"ఏమి పొన్నన్, నీవును అక్కూరులో దిగితివా? ట్రాంక్విబారున కేలబోలేదు?" అని రాజేశ్వరి ప్రశ్నించెను.

"అమ్మా, ఇఁకముందు నేను మీయనుచరుఁడను. జాతీయోద్యమమున మీదాసుఁడ. మీరు వలదన్నను మీచరణముల నాశ్రయించియే ప్రాణములఁ గోల్పోయెద."

కావున, పొన్నన్ కామాక్షీలును కారులో నెక్కిరి. అర్జును మొదలియారుగారిగృహమునకు వాయువేగముతో వెడలిపోయిరి. రోడ్లు చక్కఁగా నుండెను. అవును, తాలూకా బోర్డు అధ్యక్షు నింటికైనను దారి సరిగా నుండవలదా, సంవత్సరమున కొకలక్షరూపాయలు రోడ్లకొఱకై ఆతని యధీనమై నపుడు.

డిప్టీకలెక్టరు మొదలియారుగార్లు అతిథులను కారువఱకు ననుసరించివచ్చి, ఈసారి కారులో వచ్చెదమని చెప్పి సెలవు దీసికొనిరి. తిరిగి కారువచ్చువఱకు వారు కందన్ అదృష్టమును, రాజేశ్వరిసౌందర్యమును తలపోయుచు, విచిత్రసంఘటనకు విస్మయమందుచుండిరి.

సుందరము కొంతకుఁగొంత కథను విప్పఁదొడఁగెను. క్రొత్తకలెక్టరు తనబావమఱఁది యని సగర్వముగాఁ జెప్పుకొనెను. వినువారు విభ్రాంతులైరి. కందన్ విషయమునఁ దన కల్పనాశక్తి నొక్కింత వినియోగించి, అతఁడు లండనులో నే కాలేజీలోనో వీరికిఁ బరిచయుఁడై యుండవచ్చునని కథను ముడివేసెను.

కంఠక్ ప్రొత్తకలెక్టరునకు విహితుఁడని తెలియుట తోడనే, మొదలియారు ఆశలు చల్లవడెను. ప్రతిక్రియాసం రంభ ముడిగెను. కాని డిప్టీకలెక్టరుమాత్రము నిస్పృహజెంద వలదనియు, శాంతిశాసనములవిషయమునఁ దొలిచర్యఁ గైకొన వలసినది తానయనియు, బ్రిటిషున్యాయశాస్త్రము ననుసరించి మని షికి మనిషికి భేదము పాటింప వీలులేదనియు, తప్పక దోషి శిక్షితుఁడగుననియు నోదార్పుమాటలఁ జెప్పసాగెను. రెండు వేలయెకరములుగలిగి ప్రభుత్వమునకు శిస్తుఁజెల్లించువారిలో మేటినైన మొదలియారునకు న్యాయముగల్గక తప్పదని యుబ్బిం చెను.

డిప్టీకలెక్టరునకు మొదలియారునెడల నవ్యాజాను రాగము కాదు. త్వరలోఁ దనకూతురిపెండ్లి జరుగవలసియుండె ను. అందులకు మొదలియారువంటిభూస్వాములసాయ మమూ ల్యము. ఏవస్తువునకుఁ గొఱఁతయుండదు. తనయింటిపెండ్లి వైభవము నెల్లవారును మెచ్చుకొనఁగలరు.

ఇట్టి యన్యోన్యాశ్రయముననేగదా జీవితపురహస్యాఖ్య ములు పర్వతోత్సంగశిలాగృహంబులఁ దేనెతెట్టువలట్ల శోభాయ మానమగును.

నిరంతరము పొలములం దడుసు బురదలఁ బరిశ్రమించి తనరైతుజనము భద్రముగా సమకూర్చినభాగ్యరాశిని మొదలి యారు తనకు గౌరవనీయులగువారిపై నతిమాత్రముగ వెద

జిల్లును. ప్రకృతియవస్థయు నిట్టిదేగదా! తుమ్మెదలు మేలు పుప్పొలసొమ్ముఁదిరిగి, దేవతలకు నెఱుకపడనివిధమున నవి మంచు నుండి వడదేర్చినమకరందమును బొట్టుబొట్టుగా నాకర్షించి, భానుమయూఖసంస్పృశితంబును సమీరసంచారసమాహ్లాదితంబును, నిర్ఝరిణీపరిష్వంగసమ్మోహితంబును, నక్షత్రచుంబితంబునై యలరారుపర్వతపంక్తులకుం గొనితెచ్చి, పరిశ్రమించి, తెట్టువలఁగట్టి, కడకు నిద్రాతీఋల్యుండును, అపహర్తయు నగు మానవునకు సమర్పించుకొని, దిక్కుమాలి, ఝంఝుమ్మని ఘోష పెట్టుచున్నవి.

పదమూడవ ప్రకరణము.

ట్రాంక్విబారు

ట్రాంక్విబారుపట్టణ మొకప్పుడు తూర్పుతీరమున కెల్ల రాణివంటిది. ఇప్పుడు వృద్ధనారి. కాలశైథిల్య మాపురముఖమున విస్పష్టముగా లిఖితమైయున్నది. కాని యౌవనమున సుందరియని యిప్పటికిని తోపించుచిన్నెలు కొన్ని గలవు.

సముద్రము నానుకొని, వీరశోలణ నదీముఖమునకు సమీపముగా నెత్తైన యిసుకతిన్నెలపై నీపట్టణము నిర్మితము. కొబ్బరి, మామిడి, నారింజతోపులు విస్తారముగా గలవు. మట్ట మధ్యాహ్నమున సూర్యకిరణములు సాగరజలంబుల నుడికించు నప్పుడును, ఛాయాదేవి వృక్షసీమ నాశ్రయించి శోభిల్లును.

ట్రాంక్విబారునకు పూర్వచరిత కొంతకలదు. రెండువేల యేండ్లక్రిందట కరికాలచోళుడు రాజ్యముసేయు కాలములో ప్రధాననగరమైన పుహారున కిది దక్షిణపుటెల్లగా నుండెను. పుహారు పదిమైళ్లవిస్తీర్ణముగలిగి, సర్వసంపదల కాలవాలమై చెలువారినది. తెక్కలుపటచుకొని, భూమిపై నేదదేరిన విహంగముభాతి, కాలాంబరములోని కెగసిపోయినది.

మూడువందలయేండ్లక్రిందట డేనులీదేశమునకు వచ్చి నపుడు, ఇచటనే మంచికోట నొకదాని గట్టుకొనిరి. కోట యిపుడు శిథిలమైయున్నది. బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు దాని నొకపాంథశాలగా మార్చినారు. ప్రభుత్వోద్యోగు లిచ్చట విడియుచుందురు. ఆడేనిషుసైనికులకన్న ధైర్యమునఁ దీసిపో వచ్చునుగాని ప్రకృతోద్యోగులు జీతముల నధికులే. ఇప్పు డీకోటగృహమును అసిస్టాంటుకలెక్టరు రంగస్వామికి వాస యోగ్యముగా సిద్ధపఱచిరి.

2

వారందఱిచటికివచ్చి యైదురోజులాయెను. ఇక రెండు రోజులలో రంగస్వామి తంజావూరు అసిస్టాంటుకలెక్టరుగా నుద్యోగస్వీకారము సేయవలసియుండెను. కాని అతనిసందిగ్ధా వస్థ వర్ణనాతీతము. రాజేశ్వరీబాయి త్యాగపథము ననుసరింప దృఢనిశ్చయురాలైయుండెను. రంగస్వామి బ్రతిమాలి విఫలుఁ డయ్యెను. అతనిహృదయమును ఊటాడిపోవుచుండెను.

కాని కలెక్టరుపనిఁ ద్యజించుట యన సామాన్యమా? అందునను రెండేండ్లు ఉద్యోగవైభవ మనుభవించినాఁడు. జీవితాంతమునకు గవర్నరుపదవిగూడ లభ్యపడవచ్చునే. సిరి నెట్లు కాలఁదన్నుట? అయినను రాజేశ్వరిప్రేమ బలీయము. తనచెలియలు సరస్వతికిని రాజేశ్వరికినిగూడ అత్యంతము

చెలిమికుదిరెను. వారిరువురును అబలలయ్యును దేశసేవయనిన బొంగిపోవుచుండిరి. తాను వారిని విడనాడుకొనుటెట్లు?

ఆదినము మధ్యాహ్నము రెండుగంటలకే తూర్పుగాలి తిరిగెను. జాఫ్నా, సింహళద్వీపములనుండి యోషధలతాపరిమళములను గొనితెచ్చి సమీరుఁడాహ్లాదముం గూర్చుచుండెను. శిథిలమైనకోట చెవియొగ్గి సాగరసంగీతమునఁ గ్రొత్త సంగతికై వేచియున్నట్లుండెను. కర్కాటకములు జలరేఖప్రక్కన సరసర పరువులెత్తుచుండెను. అలలు విధివిరామములేక తీరమును కడగి మెఱుఁగువెట్టుచుండెను. అలఁతిదూరముననే వీరపోల్కానదిలో సన్ననినీటిపాయ సముద్రమునుండి పాఱుచుండెను. మిగతయేఱు సైకతమయము.

సముద్రపుగాలి పొరలుపొరలుగా వీతెంచెను. కోట తలుపులు గవాక్షములు గణగణ మ్రోయుచుండెను. గాజుతలుపులు గడగడలాడెను. కోటలో ముందుభాగము నిరాచ్ఛాదమైన నలుచదరము. దీనివలన నింకను అప్రాతభవనమునకు గొంత శోభ. మిగిలినకోటయంతయుఁ దలతగులుకొట్లతోఁ గూడియున్నది. కాని ఉన్నతమైన బురుజొకటిమాత్రము గలదు. దానికి చుట్టుయెక్కవలెను. అక్కడనుండి నదీసాగరసరసోల్లాసంబులఁ దనివితీఱఁ జూడవచ్చును.

3

సాయంత్ర మైదుగంటలు. సూర్యుఁ డప్పుడప్పుడే పశ్చిమాద్రి నాశ్రయించుచుండెను. సరస్వతీరంగస్వాములు కోట

బురుజుపై నుండిరి. రాజేశ్వరీకందనులు సముద్రతీరమున భూజల సమాగమఘట్టమున నాసీనులై యుండిరి.

కందన సంభాషణ నుపక్రమించెను. "రాజీ, విధివిపర్యాసము విచిత్రము భగవాను డెవఁడో కర్మలపరిణామమునకుఁ గర్తయనుట నిశ్చయము. చూడుము. నాకు మహాపద సమకూడెను. కర్మయు కీర్తియు స్వేచ్ఛయు క్షయించునట్లు తోచెను. నేను మృతప్రాయుఁడ నై పోవుచుంటి నపుడు. కాని సమయమునకు నీదర్శనభాగ్య మొదవెను. రంగస్వామి నా దేహమును రక్షించినాఁడు నీవు నా—"

"కుప్పలదహనము నీతలకుఁ జుట్టఁబడుననిగదా యాశంకించితివి. అది యిప్పటికిని అట్లే జరుగవచ్చును—అవును, రంగస్వామి రాజీనామానిచ్చినచో!"

"రంగస్వామి రాజీనామానిచ్చుటా! ఏమి వేళాకోళమా?"

"అతనికి నాయుపదేశ మది. మనలనుఁజేరి, దేశకార్యనిర్మగ్నుఁడగుట కాతఁడు స్వతంత్రుఁడుగావలయుఁగదా. కందా, ఒండరోజులు జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుకొమ్ము. నిన్నప్పుడు నేను సరిగా గుర్తింపనైతిని. పేలోకవ్యామోహము నన్నావరించి యుండెను. నీసవ్ఛక్తి నాపిదప ననేకమార్లు తలపోసి నమ్రనైతిని. ఉద్యోగత్యాగివై నీవు దేశమున కుపకారివిగా లేదా."

"రాజీ, నాదొకగొప్పగాదు. దేశమున వేనకువే లట్టి త్యాగధీరులు కలరు. పేరుప్రశస్తిలేని వలంటీరు లేమిసేయ

లేదు! కాని నీయట్టివారిది త్యాగము. భోగమున కాటపట్టయిన స్త్రీజనము విరాగులగుట. దేశమాతకు మీసేవ అమోఘము."

"నేనట్లు తలంపను మాపని స్వల్పము; ప్రశస్తి ఘనము పట్టణముల ప్రాగల్భ్యము మాది. నీవంటివారు ప్రశస్తి రోసి, పల్లెలంజేరి యాయువుపట్టున నతిమాత్రముగఁ బరిశ్రమించు చున్నవారు. నీది త్యాగము. నీబానిసగా నన్ననుగ్రహింపుము. నిన్ననుసరించియే నాజీవితమును ధన్యముసేసికొనెదను."

కందర్ప హర్షపులకితుఁడాయెను. "రాజీ, నేనొకమాట నిప్పుడనక తప్పదు. ఇంతవఱకు నది నాకును భగవానునకే యెఱుక. ఇపు డది హృదయమునుండి పొర్లివచ్చుచున్నది. నీవు మెచ్చుకొనుచున్న యీనాసేవయంతయును త్వదనుగ్రహమే."

"నాయనుగ్రహమా!"

"అవును. ఊరకజనించునా సార్వజనీకసమారాధనా సంసక్తత? దానికి వలయుహృదయపరిపాక మెట్టిదో యెఱుంగవా? రాజీ, ఆరోజులు జ్ఞప్తియున్నవా—"

సముద్రతరంగ మొకటి పొరలి యురలి త్రుళ్లుచు న్వచ్చి రాజేశ్వరిపాదముల ముద్దుగొనెను. ఆమె చెక్కు లెత్తి వాటెను.

"రాజీ, నేను నిన్నుఁ దలమునుకలుగా ప్రేమించితిని. నారక్తము కుములుచుండెను. నరములందు దివ్యనాద ముద

యించెను. సృష్టికౌతుకము నన్నావహించెను. కాని నీవు నన్నుఁ దిరిగి ప్రేమింపఁజాలవైతివి. నాగుణములు నీకు జాలిగొలిపెను. స్త్రీని ప్రేమాధీన మొనర్పుగుణములు కావవి నే నావిషయమున నిజముగా మందాదృష్టుఁడను. నీవు రంగస్వామిపై నెలమి వహించితివి. అతనివాగ్ధాటి నిన్నాందపారవశ్యగాఁ జేసెను. అప్పటి నాదురవస్థ నేమనిచెప్పుదు! వెఱ్ఱియెత్తునట్లుండెను. ఒక దినము నిజముగా స్వవశుఁడనుగాకయుంటిని."

కందర్ప వాక్యముల వినుటయందే రాజేశ్వరి నిమగ్నయై యుండెను. పెద్దయల యొకటి వారిరువురినిఁ దడిపివైచినను వారెఱుంగరైరి.

"కాని నాపూర్వీకులకర్మవిపాకమువలనను, నీయుదాత్త శీలమువలనను, నేను నామోహమును వేఱొకస్వరూపముం బొరయించితిని ఒక్కరాత్రిలో నది దేశప్రేమగా మారెను. వెంటనే నేటాలుమీఁదుగా భారతభూమికి బయలుదేరితిని. ఐ.సి.యస్. ఉద్యోగమును తృణముగా త్యజించితిని. నీవు లేక యది కడుంగడు నిస్సారముగా గన్పట్టెను. నిన్నుంగూర్చియే సుమా నేనును రంగస్వామియు ఐ. సి. యస్. నకై పోటీ సల్పితిమి. నేనట్లు నూతనాధ్యాయము నుపక్రమించితిని. జీవితము వెండియు నవమును మధురము నయ్యెను. అనుదినము నిర్మలాంబరము నవలోకించుచు, నారికేళవృక్షచ్ఛాయ నే శయనించునపుడు నీతలఁపులే నాకు నిద్దురంగూర్చెను."

కందర్ హృదయప్రకటనావేగమున డస్సి సైకతమున కొదుగఁబడెను.

"కందా, నీభావములకుఁ బ్రతిబింబములు నాహృదయముననూ గలవు. లేనిచో నింతదూరము బొంబాయినుండి వచ్చియుండను. రంగస్వామి యిప్పటికిని నన్ననుసరించుచున్నవాఁడు. ఒకవిధముగా నేనును అతని వదలుటలేదు——"

"ఏమి యింకను రంగర్ నిన్ననుసరించుటయేనా?"

రాజేశ్వరి యింకను వివాహితగాలేదని, ఆమెనోటనే వినుటవలన కందర్ సమ్మోహితాంతరంగుఁడయ్యెను. అందుచేఁదన్నామె పెండ్లియాడునని ప్రత్యాశ దృఢమగుటవలనఁగాదు. కాని యామె తనయిష్టమువచ్చినచొప్పునఁ బ్రవర్తింపఁగలదుగదా యని సంతోషము.

"కందా, దేశభక్తి నాహృదయమును ముంచెత్తుచున్నది. దేశస్వాతంత్ర్యసంపాదనమునకై నేను స్వతంత్రనై యుండవలయును. శుభసమయ మిదియే. దీనిని వృథాసేయరాదు."

"రాజీ నాభావము నట్టిదే. ఇదే సాగరసన్నిధానమున, సాయంసూర్యునిసమక్షమున నేను ప్రమాణముసేయుచున్నాను. నాజీవితము మాత్ర దేశసేవాధీనము."

కందర్ప క్షణముసేపు భగవానునిస్మరించి, పశ్చిమమునకు ముఖముద్రిప్పెను. సరస్వతీరంగస్వాములు కోటబురుజుపైఁ జూపట్టిరి.

"రాజీ, వారిఁ గన్గొనుము. సరస్వతి నక్షత్రమువలె శోభిల్లుచున్నది."

"కాదు కాదు. చంద్రునివలె. రంగన్ చంద్రునిలో మచ్చ."

"అక్కచెల్లెం డ్రయ్యు నెంత తారతమ్యము!"

"చల్లగా జెప్పితివి. సరస్వతి నిజముగా నద్భుతమైన నారి. స్త్రీసౌభాగ్యమునకుఁ బరాకాష్ఠ. ఆమెప్రకృతి దేదీప్యమానమైనది. ఒక్కచూపుననె యెట్టికార్యమునకైన నుదాత్తత నాపాదించఁగలదు. ఆవిడవలన నాచిత్తము స్వాస్థ్యముం గనినది. నూత్నశక్తి నన్నాపాదించినది."

ఆధ్యాత్మికసాహచర్యము కందర్ప రాజేశ్వరుల నొక్కటి గావించెను. ఈసమ్మేళనము భౌతికబంధమునకన్నఁ దక్కువైనది కాదు. అంతకన్న బలీయమైనదే.

"సరస్వతినిఁగూర్చి యెక్కువచెప్పనేల. నీయభిప్రాయమే నాయభిప్రాయము. అట్టిస్త్రీని నేనెప్పుడునుఁ బూర్వము గని యుండలేదు. మృత్తికను మనుష్యులఁజేయఁగలదు. నీవును సరస్వతియుఁగలిసి పనిసేయుచో, దేశస్వాతంత్ర్యసంపాదనమున కేదియడ్డు?"

"నీవుకూడ."

రాజీ చిఱునవ్వునవ్వెను. కందర్ 'ధన్యోస్మి' అనుకొనెను.

4

ఈయవస్థలో పౌన్నర్ నిలిచినిలిచి యడుగులువెట్టుచు కందర్ రాజేశ్వరులను సమీపించెను. పౌన్నర్ వారి కిపుడు ప్రియమైనఅనుచరుఁడు. కందర్‌తో నతనిబాంధవ్యము దృఢపడినవెనుక వానింగూర్చినసంశయములన్నియు వారితమయ్యెను.

పౌన్నర్ తనజేబునుండి తంతివార్తను వెలికిఁదీసి, "అమ్మా, కలెక్టరుదొరగారేరీ?" యనిప్రశ్నించెను.

"దొరగారు అంబరతలమునను న్నారు. ఏదీ ఆకాగితము?"

రాజేశ్వరి కవరుఁజింపి, తంతెఁ జదివెను. కందర్ కేవలము సముద్రఘోష నాలకించుచు, భంగభంగురములఁ దిలకించుచుండెను.

తంతెలో నిట్లుండెను.

"రంగస్వామి. ఐ. సి. యస్. ట్రాంక్విబారు.

పాల్నికొండలకు అసిస్టాంటు సెటిల్మెంటుఆఫీసరుగా బదలాయించడమైనది. వెంటనే పనిలోఁ జేరవలసినది."

రాజేశ్వరీబాయి సంతోషముతో బొంగిపోయెను.

"కందా, నాజోస్యము సత్యమైనది. రంగన్ సెటిల్మెంటు ఆఫీసరుగా కొండలుకొలుచుటకుఁ బోవుననుకొనను. స్నేహితులతో రంగన్ వాగాడంబరుఁడుగానున్నను, సమరమున దిగనేని బ్రిటిషుప్రభుత్వ మాతని కార్యధీరతను రుచిచూచును గాక."

కందన్ నిర్ఘాంతపోయెను. "ఇదేమి ! ఈతంతె నిజమగునా? నిర్నిమిత్తముగా రంగస్వామి కుద్యోగమునఁదీసి కట్టు! ఏమి, యెవరేని మనసంభాషణల ననుదినము ప్రభుత్వమున కెఱుకపఱచుచుండిరా?"

పొన్నన్ చేతులు నలుపుకొనుచు, అధోముఖుఁడై ముందునిలిచియుండెను.

"అమ్మా, దొరగారెక్కడ?" అని మెల్లగా నడిగెను.

"పొన్నా, అదే బురుజుపై నున్నాఁడు. ఇఁక నేమి కలెక్టరుదొర!"

రాజేశ్వరి సంతోషించెను. పొన్నన్ వెడలిపోయెను. కందన్ సంశయాత్మకుఁడై, "రాజీ, యీపొన్నన్ విశ్వాసపాత్రుఁడేనా? మదరాసునుండి చారుఁడుగాఁడుగదా" యని ప్రశ్నించెను.

"కందా, నీతో బంధుత్వముసరియేనని నీవంగీకరించితివే. అందువలన నతని నమ్మితిమి."

"కాని, నాకాతనిపై ననుమానము. చూపులలో నేదో కౌటిల్యమున్నది. శ్రద్ధగా నాతనిఁ బరిశీలింపవలెను."

"తోలుదొల్త నింకనుఁ గుటిలుఁడుగా గన్పట్టెను. సరస్వతీసన్నిధానమున నిప్పుడు మెఱుఁగెక్కుచున్నాఁడు."

"ఐనను జాగరూకత మంచిది."

"మంచిదాయాదివే నీవు!"

5

పొన్నర్ త్వరత్వరగా కోటవైపు నడిచెను. అతనిజేబులో మఱొకతంతివార్త గూఢాక్షరములతో నుండెను. దానిని వెంటనే రూపుమాపవలసియుండెను. అందలిశుభవార్తను వెండియుం జదువ నుత్సహించెను అందిట్లుండెను. "అద్భుత ప్రయోగమునకు నీకేబడిరూపాయలు జీత మెక్కుడుసేయఁబడినది. ఇంకను వారివర్తనలఁ గనిపెట్టుచు కబురుసేయుచుండవలసినది. మొదలియారును వారితోఁజేరునని నీవు వ్రాయునది సత్యమేని, రంగస్వామి బదలాయింపు నిచ్చగింపక రాజీనామా నిచ్చునేని, వెంటనే ఆవిషయము తంతిఁగొట్టవలసినది."

రహస్యాక్షరములైనను, తనయొద్ద నదియుండుట భద్రముకాదని పొన్నర్ భావించి, చేరువనున్నమంచినీళ్ల బావిని సమీపించెను. అప్పు డచట నెవ్వరునులేరు. ఆతం తెను ముక్కలుముక్కలుగా చింపి నీళ్లలోఁ బడవైచెను. వెనుదిరిగి, సరస్వతీరంగస్వాములు తన్నవలోకించిరో యని సంశయాత్ముఁడయ్యెను. లలాటమునఁ జిఱుచెమట గ్రమ్మెను. పొన్నర్ మెట్లఁ

బడి బురుజునెక్కఁ బరువెత్తెను. మెల్లెక్కుచుండఁగా నాతనికి మంచినీళ్లబావి వెండియుఁ దలఁపునకువచ్చెను.

సముద్రమున కంత చేరువనుండియు నాబావిలోనిజలము లెంతమధురములు! దుష్టులు చుట్టియున్నను సజ్జనునిభావము లిట్టివని యాదేశించునా? ఎన్నినదుల తియ్యనీరుకలిసియు సముద్రము ఉప్పనయేగదా! ఏమి తనవర్తన కుదాహరణమా?

ఇట్లాలోచించుచుండఁ దటాలునఁ గామాక్షీ హెచ్చరించుకొనెను. "పొన్నా, యేమి టాబావిలోఁ బారవైచితివి? మంచినీళ్ల కదొకటేగదా శరణ్యము. ఏమివేసితివో నాతోఁ జెప్పవా?"

అపూర్వకరులై ల్వేస్టేషనులోఁ బరస్పరము చూచుకొన్నది మొదలు పొన్నక కామాక్షీ లొకరినొకరభిమానించుకొనిరి. పొన్నక రంగస్వామి కనుయాయిగాఁగాఁ, గామాక్షీ సరస్వతి యందఁ జేరుకొనెను.

"నీళ్లకుఁ జెడుపైన దేమియులేదు, పిల్లా. జెప్పుమనె దవా చెప్పెదను. రహస్యముగా నీచేతిలో జార్చవలసినప్రేమ లేఖ. ధైర్యముచాలక బావిలోవేసితిని. అందువలన నాజలములు ప్రేమమధురములై, నీవు త్రాఁగినంతట నీయాత్మలో నా ప్రేమగీతమును వినిపించుఁగాకయని."

పొన్నన్ సాహసించి కవితసెప్పెను. కాని కామాక్షి యెడఁ గన్పఱచిన ప్రేమభావముమాత్రము కల్పనగాదు. వాని చిత్త మాపిల్లంగూర్చి చాల మెత్తవడియుండెను.

కామాక్షి కనులవ్రాల్చి, సిగ్గుతోఁ బ్రియమైచూపట్టెను. ఆసందిగ్ధావస్థనుండి వెలివడుటకై "చేతిలోనితంతె యెవరికి? కలెక్టరుదొరగారికా?" అని ప్రశ్న వేసెను.

"అవును. వారికే. ఇదే పరువునఁబోయివచ్చెదను. క్షణము తాళసిల్లుము." అని పొన్నన్ వడి వెడలెను.

అక్కడ, కందన్ రాజేశ్వరులు తంతెవిషయమును రంగస్వామి యెట్లు గ్రహించునో యని వితర్కించుచుండిరి.

"ఊరక తొందరపడి రంగన్ ఐ. సి. యస్. ఉద్యోగమును కాలఁదన్నినా? ఒకమండలమునకు రాజుగాఁగదా యుండవచ్చును! సామాన్యులకష్టనష్టములు వారిని స్పృశింపనైన వెఱచునే!" అని కందన్ సంశయమును వెల్లడించెను.

"మఱి రంగన్ పాల్నికొండలలోఁ దపస్సుసేయునా? నీయంతత్యాగిగాకపోవచ్చును. కాని రంగన్ పందగాఁడు. ఎగ్మూరుస్టేషను టిక్కెటువ్యవహార మతనిఁ గలఁచివైచియున్నది. చిఱుతవిషయములే గురుపరివర్తనలకుఁ గారణము. అంతేగాదు. అతనిచెలియలు సరస్వతి యూరకొనునా? తెలివిగలతనసోదరుని రిత్తవుచ్చదు. మఱి నేనుమాత్ర మతని వదలుదునా—ఇంకను నాయెడ నతని కభిమాన లేశమున్న?"

"అవును, నిన్నుఁగూర్చియే అతఁడు పదవినిఁ గాలఁదన్ను ననుకొందును. అదిగో, రాజీ, వారిచే దిగివచ్చుచున్నారు. శృంఖలములు తెగిపోయినట్లున్నది. అదేమి పొన్నన్ అట్లు పర్వెత్తుచున్నాఁడు?"

పొన్నన్ చేత నొక కాగితముపట్టుకొని దగ్గఱి తపాలా కచేరీకి వాయువేగమునఁ బర్వెత్తుచుండెను.

"రంగన్ తనరాజీనామా నంపుచున్నాఁడు గావలయు."

ఇంతలోనే రంగన్ వారిం జేరెను. హార్షముతో నతఁడు- "రాజీ, ఆపాదుఉద్యోగమున కిపుడే స్వస్తిజెప్పితిని. నీవు నిజముగా జోస్యముపల్కితివి. పాల్నికొండలలో సెటిల్మెంటుఆఫీసరా? పొన్నన్ గాదు, నీవు సి. ఐ. డి. గా నున్నావు. ప్రభుత్వ రహస్యములు నీహృదయములోనున్నవి." అనెను.

"అవునవును. మేజిస్ట్రేట్లను దేశభక్తులఁజేయురహస్యములుగూడా." అని రాజేశ్వరి నవ్వెను.

అప్పుడే సీడన్ మోటారుధ్వని వినవచ్చెను. కోటకుత్తరమునయున్న మైదానమున నవి దృశ్యమైనిలిచెను. చొక్కలింగము ముందుదిగెను. వెనుకనే సుందరము కరియనులు.

రంగస్వామినిసమీపించి మొదలియా రిట్లనెను. "దొరగారూ, ఒకచిన్నసహాయము. రైల్వేఅధికారులతోఁ జిక్కువచ్చినది. ఈసుందరముకరియనులు నాకు మిత్రులు. రైళ్లసంఘట్టనమునకై వీరి నుద్యోగమునుండి తొలఁగించిరి. ఆసంఘట్టనకు

నేనే కారణము. గంటకుముందుగా నేను రైలును నడిపితిని. మీరు కొంచెము మీపలుకుబడి నుపయోగించి, వీరినిఁ గాపాడవలెను. యావజ్జీవము కృతజ్ఞుఁడను."

"ఒక్కటేచిక్కు. నేనిప్పుడు కలెక్టరునుగాదు. మొదలియారుగారూ, ఇపుడు మీరెంతో నేను నంతియే. దేశము కొఱకు నే నుద్యోగముఁ ద్యజించితిని. మీవంటిమిరాశీదారులు దేశశ్రేయమున కీవిషమతరుణమునఁ దోడ్పడనిచో వేఱెవ రుద్ధారకులయ్యెదరు?" అని రంగన్ వెంటనే ప్రచారమారంభించెను.

"ప్రశస్తవంశజులు, ఈచుట్టుపట్లకు సహజముగా నాయకులు. మీరు తప్పక మాయుద్యమమునఁ జేరవలయును." అని రాజేశ్వరియు నుత్సాహము వెల్లిగొల్పెను. సరస్వతి నిశ్శబ్దముగా దేవళమున నమ్మవారివిగ్రహమువలె నిలిచియుండెను. ఆమెచూపులుమాత్రము మొదలియారుహృదయము నుదాత్త సేవాశృంగముల కెగురవేయుచుండెను. ఆసంధ్యావసరమున చొక్కలింగమొదలియారునకు జీవితపరివర్తనారంభమయ్యెను. సాగరతరంగాంబువు లతనిపాదములఁ గడుగునట్లు, ఉదారజీవన పారావారవీచీసముదాయ మాతనిహృదయమును క్షాళిత మొనర్చెను.

పదునాల్గవ ప్రకరణము.

వాక్కర్మలవ్యత్యాసము.

"రంగా, నీవింకను వాఙ్మోహితుండవై యున్నావు. వాక్సంరంభమునఁ గర్మలు డిందువడును. దీనితత్వము నీకు లెస్సగా తెలియును. ఐనను చాపల్యము నిన్ను వీడకున్నది." అని కందన్ శుద్ధమనస్కుఁడై రంగస్వామిని హెచ్చరించెను. మాటలపటాటోపము కందనునకు గిట్టదు.

కోటడాబాపై కందన్ సరస్వతులును రంగన్ రాజేశ్వరులును వలయముగా గూర్చొనియుండిరి. సముద్రపుగాలి చల్లగా వీచుచుండెను. క్రుంకుమెట్టఁజేరిన సూర్యభగవానునికిరణశబలత త్రుళ్లియాడుసాగరతరంగములకు వింతసొగసు గూర్చుచుండెను.

"కందా, నీకింకనుఁ బూర్వాభిప్రాయములు మాఱినట్లు లేదు. వాక్కున కెంత మహిమగలదు! శాంతిరస మొలుకు నీవచనముల ప్రభావమే నీవెఱుంగవు గాఁబోలు. నాకుమాత్రము శ్రోత్రప్రియములు. చేఁత కసాధ్యము చెప్పుట కసాధ్యము గాదుగదా! వాక్ప్రభావమునఁగదా మానవచారిత్ర మింత మహోన్నతిం గనినది. వాక్స్ఫురణ లేనిజీవనముతమోపరివృతము.

సృష్టికిని లయమునకుంగూడ వాక్కు సాధనము. ఎట్లైనను వాక్కు రమణీయము. మృగమానవభేద మందుననే గలదు."

"దేవులవలెఁజెప్పుట, మృగములవలెఁ జేయుట. ఇదియే మానవుని మొదటిదౌర్బల్యము. వాచాలురు దేశస్వాతంత్ర్య సంపాదకులుగాఁజాలరు. పరిశుద్ధకర్మయే యోగము. హిందూ దేశము ప్రాచీనకాలమునుండియు సత్యోదారతత్వముఁ బ్రక టించినది. కాని కార్యరూపమున సార్థకపఱచలేదు. అందువల ననే మనము పతితులమైతిమి. జాతులందు మనజాతికి గౌర వముఁబోయినది చలనముఁలేదు. సాధనలేదు. భారతజీవనము మహాప్రవాహముగా నుండుటకుబదులు మురికిగుంటయై నిలిచిపోయినది."

"ఈ నీడుపన్యాసమే వాక్ప్రాభావమునకుఁ దార్కాణ. సామ్రాదయము చలించినది."

రంగా, కర్మసేయక మన మక్కఱకు రాము. వాక్కులు మిణుగురుబురువులవంటివి. చుట్టుప్రక్కఁజిమ్మచీకటిలోఁదళుక్కు మనును. తేజఃపుంజమును కర్మ యొసఁగుగాక. అపరిణతాశయు నకే వాక్చాపల్యము."

తన కీవిషయమై సందేహమే లేనట్లు కందర్ తలయూఁచి, యింకను యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "కర్మయే అగ్ని. కర్మ ప్రజ్వ లింపఁగనే వాక్కులనురవలు సమసిపోవును. మనము కార్య దక్షులమయ్యెదము. ఆశయసిద్ధికై పాటుపడుదము. భారత

దేశమునకు విజ్ఞానము లేకగాదు నిస్సారమైయుండుట. కార్య దీక్ష నుజ్జగించుటయే కారణము."

"వినను కందా, వాక్కు నట్లలక్ష్యము సేయఁదగదు. మోగులు వాక్కు మానుదురుగాక. కాని రాజకీయోద్యమములకు వాక్సంరంభమవసరము. త్రాడు లేక బావినుండి నీరు చేదవచ్చునా?"

"రంగా, నీయుపమానము లట్టుండనిమ్ము. వస్తుతత్వమును విస్మరించుట కవి సహాయకారులు."

"అట్లుకాదు. వస్తువును మఱింత వెలిగించును. కర్మల వలన జీవనము ఛిన్నమగును. వాక్కులవలన నైక్యముం బొరయును మనకాంగ్రెసుసంస్థకును వాక్ప్రభావము దెలియును. ముప్పదేండ్లుగా నిది వృద్ధినందె, మహోన్నతమైన వాక్సౌధమైనది. జాతీయోద్యమమున వాక్కు సహోపకరణము. హృదయము పొంగిపోవునపు డిది కలుగజేయుచిది. ఇంతకును నా పలవాయిది. ఈజిల్లాలో మన యొకమహాసభ జరుపవలెను. దానితో నుద్యమమున కంకురార్పణము."

"దానివలనఁ బ్రయోజనమేమి? అనవసరముగా చిక్కులుగొనితెచ్చుకొనుట. ఈకాలమున నుపన్యాసముల కెవరు మోహపడెదరు? కార్యము ప్రధానము" అని కందర్ శాంతముగా బదులుసెప్పెను.

"అట్లుకాదు. ఏమూలనో జీవితపర్యంతము పరిశ్రమించి భౌతికప్రయోగ మొకటి సాధించితినని వెల్లడించుటగాదు రాజకీయము. బహిరంగముగా విచ్చలవిడిగా మాట్లాడవలె. హృదయములం దుత్సాహ ముదయింపఁజేయవలె. కర్మ దీని ననుసరించివచ్చును. వాక్కులు మెఱసినవెనుక, కర్మ యుఱుమును. వీటి కవినాభావసంబంధము. మహాసభాప్రయత్నమున కడ్డురాకుము. ఇదే చూడుము మైదానము, అట్టిసమావేశమునకై కనిపెట్టుకొనియున్నది. ఇట శంఖారావముం బూరింతము. ప్రపంచమంతయు విననీఁగాక."

"ఏమి, డప్పుఁ గొట్టి సభచాటింతురా?"

"ఇంకను ఆప్రాతపద్ధతియేనా? మదరాసుపత్రికలకు తంతెకబు రంపెదము. సంపాదకులను దీనికిఁ బ్రఖ్యాతినిమ్మని కోరుదము."

"ఆహా! నీయుద్దేశ్యము నాకు స్ఫురించినది. రాజీనామా వార్తను విఖ్యాతమొనర్చి, సంపాదకీయముగా పొగడ్తఁ గనవలె ననియున్నదిగాబోలు!" అని రాజేశ్వరి అందుకొనెను. రంగస్వామి కొంచెము చిఱుక్కుమనెను.

"రాజీ, నాదేశభక్తిని నీవు గేలిసేయవచ్చును కాని, యీజానపదులకు సభకన్న నాకర్షణీయము, ఉత్తేజకరమునగు విధ మొండులేదు. ఇంతపెద్ద దేశములో సభలవలనఁగాని ప్రబో

ధము జరుగనేరదు. వాక్కర్మలేకము, అభిన్నము, ఏకోదర జన్యము."

ఎవ్వరు నడ్డుమాటాడకుండుటవలన రంగఁడు మఱింత యుత్సాహముతో నిట్లనెను.

"కందా, సభను జరుపనిమ్ము. ప్రాతఃట్రాంక్విబారునకు నూత్న శోభవచ్చును. మదరాసుపత్రికలందుఁ బ్రఖ్యాతమగును. రాజీ నడుగుము. నామాట నామె అంగీకరించు నను కొందును."

రాజీ యిట్లనెను. "కందా నీమాటయందు నాకు గురుత్వము. రంగస్వామితోఁ గొంతకుకొంత యేకీభవింతును పోనీ, ఈసభనుమాత్రము జరుపుదము. రంగస్వామిలోఁగల్గినమార్పు ప్రపంచమునఁ జాటింపఁబడుఁగాక. అతనిజన్మస్థలమగు నీమండలము ధన్య మగుఁగాక. ఏమో, వానివాగ్జృంభణ మొకఅరగంటసాగనిమ్ము. తరువాత నిమ్మళముగా కార్యభారము వహించుఁగాక. సోదరదేశీయులకు సందేశ మొసఁగక జైలుకుఁబోవువాకున్నారుఁడుండునా? మానవప్రకృతి అట్టిది. సమ్మతింపుము కందా."

"కాని రంగా, నీసోదరియే నీవాద మంగీకరించుట లేదు. వాక్కులు వ్యర్థ యనుచున్నదామె" అని కందఁడు పల్కెను.

"కందా, ఆమెకు రాజకీయము లేమి తెలియును? ఆమె శీలమున కీయైహికలాంఛనములు నిమ్నాతినిమ్నములు."

"రంగస్వామికి నేనడ్డమురాను. ఉపన్యాస మతనికి వినోదము. ప్రయోజనముతో నతనికినిమిత్తములేదు. అదిగో, ఆబాలురు సముద్రములోనికి గవ్వలువిసరుచున్నారే, దాని వలన సముద్రమునకుఁ జలనమున్నదా? కాని అది వారివినోదము. అట్లే రంగస్వామియు. ఈసభ జరుగనిండు. నేనును మాఅన్న ఉపన్యసింపఁగా వినలేదు. విని ధన్యనయ్యెదను. తరువాత నతనికి జైలుప్రాప్తి గల్గినఁగల్గుఁగాక. కాని నాకొకసంశయము. కలెక్టరు సభను నిషేధించునేమోగదా?"

"నేను నట్లే ఆశంకింతును. సరస్వతిమాటలో సత్యమున్నది." అని కందన్ తోడ్పడెను. కాని రంగస్వామి ఒక్కసారి మాటలదోర్లించెను.

"అదేమి! అసాధ్యము. ముమ్మాటి కట్లు జరుగనేరదు. లాన్సుదొర నన్నెఱుఁగఁడా? నిన్నటివఱకు నేను కలెక్టరునకుఁ గుడిభుజమనుగదా. నాస్థానమునసున్న నటరాజన్ కూడ నన్నంతచులకననేయునా? నామాటలసత్యము రూపించుటకు నాప్రభావముచూపుటకునైన నీసభను జరుపవలెను."

ఇంతవఱకు మౌనమువహించి, వీరిసంభాషణల నాలకించుచున్న చొక్కలింగమొదలియారును పలుకుట కిది యదనుగా భావించి యిట్లనెను.

"నేను మీలోఁజేరితినని కలెక్టరునకుఁ దెలియును. సభను వారు నిషేధింప సాహసింపరు. అందులకు నేను జవాబు

వారి, సభ జరిపి చూతముగాక. తాలూకాజనము నందఱి నిచ్చుటకుఁ జేర్చెదను. కందన్ మాటను నేనిపుడు శిరసావహింప నుంసిద్ధుఁడను."

ఇట్లు పలికి చొక్కలింగము సరస్వతివంక మరలెను. ప్రక్కనే కామాక్షియు చెలువారుచుండెను.

చొక్కలింగ మిపుడు పూర్వపుమనిషిగాఁడు. సుడివడిన జలములు చివరకు సరిగా ప్రవాహముంగలిసిపాఱురీతి, నతఁడు విషయలౌల్యమును వదలించుకొని త్యాగాసక్తుఁడై శుద్ధజీవనుఁ డాయెను.

సభను జరుపవలసినదని చివరకు నిశ్చయించిరి. చొక్కలింగ మిట్లు చాటెను.

"శుక్రవారము సరిగా నాల్గుగంటలకు తాలూకాజన మెల్ల నిట నుండున ట్లొనర్చెదను. నారైతుజనము నందన్, మూఖన్, కావేరీలు, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పనులు, గోవిందన్, పవడాయి, నల్లనులు అశేషజన మిచట సమావేశ మయ్యెదరు. నామనుష్యులందఱిని మీకధీనముసేయుచున్నాను. వారిసాహస మద్భుతము."

ఈలోపుగా రంగస్వామిః నాలుగుపంక్తు లొకకాగిత ముపై లిఖించి పొన్నుస్వామినిఁ బిలిచెను. "పొన్నా, యిదిగో దీనిని తపాళాఫీసునకుఁగొంపోయి, తంతెఁగొట్టుము."

పోన్నూ సద్యః సిద్ధముగానుండెను. వెంటనే అతఁడు బయలుదేరెను.

"అదేమి మదరాసుపత్రికలకు తంతెయా?"

"అవును." అని రంగస్వామి మిన్నకుండెను.

ఇపుడు రంగస్వామి కార్యధీరుఁడాయెను.

2

ఇదేసమయమున మఱొకచోట మఱొకనాటకము. వల్లం తంజావూరు కలెక్టరునకు వాసస్థలము. అదొకచిన్నపల్లె. ఒకమిట్టపైనున్నది. పంటలకు లోటులేదు. సమశీతోష్ణము.

తంజావూరుజిల్లా దక్షిణరాజధానిలోనెల్లఁ బ్రశస్తమైనది. భూమి సారవంతమైనది. ధనధాన్యసంపత్తియు, నాగరికతయు, ప్రాచీనౌన్నత్యమును గర్వకారణము. ఈజిల్లాకలెక్టరుపదవి ననుభవించుట రాచఱికము ననుభవించుటయే. తమిళదేశమున ఐ. సి. యస్. ఉద్యోగు లెప్పుడు దీని నాశించుకొని యుందురు.

లాన్సుదొర ఇరువదిమూడువత్సరము లుద్యోగముచేసి యీపదవినందెను. అతఁడు కార్యశూరుఁడు. తనశక్తికి కలెక్టరు పని చాలదని యతనిదృఢాభిప్రాయము. ఈసర్వీసులోఁ జిన్నప్పుడే చేరకయుండినచో, క్రోమరు, కర్జనులవలెఁ బ్రఖ్యాతుఁడై యుండ వలంతిననని భావించును. చేరినదానిలోఁ జివర

మెట్టు తంజావూరుకలెక్టరే. అది యిప్పుడు లభించెను. కాని లాన్సుదొరకు సంతృప్తిలేదు. అందువలన సానుభూతియు నంత మాత్రమే.

జిల్లాలోని ప్రజలకందఱికిఁ దాను సంరక్షణకర్తయని లాన్సుభావము. కాని అందఱును తనయిష్టమును శిరసావహింప వలెను. ఇతరులకు స్వేచ్ఛాధికారము లుండరాదు. మనుష్యులేల, యేటినీరుసైతము వంకరలు దిరుగక నేరుగా కాల్వలందుఁ బాఱవలెనని యాశించుమహానుభావుఁడు. క్రూరుఁడు కాదుగాని సంకుచితబుద్ధి.

దేశములో స్వాతంత్ర్యోద్యమము చెలరేఁగినదనియు, తనమండలమునను శాంతికి భంగముకలుగఁగలదనియు నితనికిఁ దెలియఁగానే, కఠినచర్యల నవలంబింప నిశ్చయించెను. అధికారత్రయమును సమావేశపఱచెను. అనగా జిల్లాపోలీసుసూపర్నెంటు, అసిస్టాంటుకలెక్టరు, సరే తాను.

అసిస్టాంటుకలెక్టరు నటరాజన్ కలెక్టరున కిట్లు సలహా నిచ్చెను. "లాన్సుగారు, భీతావహమున కవసరమేలేదు. గాంధీ గారె సబర్మతినుండి లేచివచ్చి తంజావూరులో మకామువేసి నను, ఇచ్చట కదలికయుండఁబోదు. నే నీజిల్లాలోఁ బుట్టి పెరిగినవాఁడను. వీరితత్త్వము నాకుఁ దెలియును. ఈజిల్లాలోఁ బూర్వము రాజకీయవేత్తలు, నేనానులు పుట్టిరట. ఇపుడు వకీలు

గుమాస్తాలు, కోర్టుపత్రములు వ్రాయువారు, భీమాకంపెనీల యేజెంట్లు దప్ప, వేఱెవ్వరు నుత్పన్నమగుట లేదు."

"ఎప్పుడైన నొక అసిస్టాంటుక లెక్టరు!"

నటరాజన్ చిఱునవ్వు నవ్వెను. "నే జెప్పునదిది. ట్రాంక్విబారును గూర్చి మీరు ఆందోళనపడవలదు. ఏదో రంగస్వామి కొంతవాగిన వెనుక నాయుత్సాహము చల్లారిపోవును. పోయి పోయి, పనికిమాలిన ప్రాతపట్టణము ట్రాంక్విబారులో నామహోదయము!"

"కాని, కందన్ సామాన్యుఁడుగాఁడు. నీవే అతనిఁ గూర్చి జాగరూకతవహింపుమని యంటివి. నీమాటవిని, నే నింతవఱ కతనివదలితిని. లేకున్న మొదలియారుమాట ననుసరించి, అతని బందిజేసియుందును."

"కందన్ నాకు లెస్సగా తెలియును. అతఁడేదో కొందఱు జానపదుల నుద్ధరింపవచ్చును. అంతేగాని జనసముదాయమును రెచ్చగొట్టఁజాలఁడు. ప్రచార మతనికి వెలి. ఈకాలమునఁ బ్రచారములేక యేమగును?"

కాని, యిప్పుడు రంగస్వామి అతనిజేరినాఁడు. ఇద్దఱుఁ గలిసి సరిపోవుదురుగదా. నీపద్ధతినిఁ జూచినను ప్రమాదమునకుఁ గారణమున్నట్లు తోఁచును. వారినిద్దఱినిఁ గలియనీయరాదు."

ప్రాప్తిగల్గినేని, మాటలను కార్యపరిణామ మొందించుటకు వెనుదీయఁగలఁడు. అవసరమున, నేదో కారణముచూపి తప్పించుకొనును.”

“నటరాజా, ఆవిషయము లటుండనిమ్ము. సామ్రాజ్య సమస్యలు ప్రధానామాత్యులకు వదలుదము. నాజిల్లావిష యము నన్ను బాధించుచున్నది. రంగన్ కందన్ రాజేశ్వరి వీరందఱు ట్రాంక్విబారులో నేకమై యేదోకలవరముగల్గింపఁ గలరు. నీవేమో వారినిఁ దక్కువసేయుచున్నావు. మఱి మొదలి యారుగూడ వారిలోఁ జేరెనా తప్పక అల్లరిజరుగఁగలదు. శాంతికి భంగమువచ్చును. వానికి తాలూకాలో బలగము చాలగలదు.”

“కాని మొదలియారు అల్లరిలనేయును? భాగ్యనష్టము నకుఁ గారణమేగాని లాభములేదే? వానికేటిదేశభక్తి! తన మోటారుకారుకొఱకు మంచిరోడ్లువేయించవలెనని జిల్లాబోర్డు, తాలూకాబోర్డు యెన్నికలందుఁ దగులొ్కని యున్నాఁడు. అతఁడు మాఱుట దుస్సాధ్యము.

“నీమాటలే నీవు మఱచిపోవుచున్నావు. ఆముగ్గురిలో మహత్తుగలదంటివిగదా, మదరాసునుండి ప్రభుత్వవార్తయు నట్టిదిగానున్నది.”

“అందువలననే, మనము నిర్బంధవిధానమునకుఁ గడంగ రాదని నాహితవు. వారు తమమహత్తు నుపయోగించుట కవ

పరముగల్పింపరాదు. నిజమైనవార్తలు వచ్చువఱకు వేచియుం
డము. మనసూపర్నెంటు అభిప్రాయమేమో?"

"ఏమండీ మీాయభిప్రాయము?" అని లాన్సు హెచ్చ
రించెను.

"నేను ఖచితపుమనిషిని. వెంటనే అల్లరిజరుగకుండా,
ప్రతిక్రియలకై కొననిచో నేనీమండలమున శాంతిసమర్థనము
నకు బాధ్యుఁడనుగాను. వారందఱిని మూాడునెలలు జైలుకుఁ
గొట్టవలసినది. పల్లెలందంతయుఁ దిరిగి వారు తమనూత్నభావ
ములఁ బ్రచారముసేయనీకుండఁ జేయవలెను. సంవత్సరము
క్రిందటనే, కందను చర్యలమట్టువెట్టఁదగునని నేను సలహానిచ్చి
యుంటిని."

"ఇప్పుడే, యేమైన వార్తలువచ్చినవా?"

"మఱి పదినిమిషములలోవచ్చును." ఎవరిరాకనో సూప
ర్నెంటు యెదురుసూచుచున్నట్లుండెను.

పదినిమిషములలోఁ జారుఁడు తంతెవార్తఁ దెచ్చెను.

"సరే, నేను చెప్పినట్లే జరుగుచున్నది. ఇదే కడవార్త.
సర్వము కల్లోలమునకు సన్నాహముగానున్నది. మొదలియారు
గూడ ఉద్యమములోఁ జేరినాఁడు. శుక్రవారముసాయంత్రము
నాల్గుగంటలకు పెద్దసభ జరుగనున్నది. అల్లరులు తప్పవు. సభను
నిషేధించుటే తరణోపాయము. సి. ఐ. డి. పొన్నకూగూడ విశ్వ

సనీయుఁడుగా దోఁపఁడు. అతఁడును వారినిఁ జేరినట్లుతోఁచును. ఏతట్లుండునది స్పష్టముగా జెప్ప లేము."

సూపర్నెంటు ముఖమం దుదయమైన చెమ్మటఁదుడుచు కొని, మఱి యిట్లనెను. "నామనుష్యులలోనెల్ల విశ్వాసపాత్రుఁ డగు వాఁడొసఁగినతంతె యిది. నాకర్తవ్యము స్పష్టమే. మొదలి యారు వారినిఁ జేరినచో నచ్చటిపోలీసులు తుపాకీనెత్తరు. వెంటనే మలబారురిజర్వుపోలీసును పంపించవలెను. ఆకోట యింకను వారిచేతిలోనున్నది. ఖాళీచేయవలసినదని తంతెఁ గొట్టవలెను." సూపర్నెంటు దృఢనిశ్చయుఁడై పల్కుచుండెను.

"నేనుగూడ నీతో నేకీభవింతును. ఆలస్యముచేసి ప్రయోజనములేదు. గోటితోఁ జిదుమఁదగినది గొడ్డలితో నఱుకవలసి వచ్చును. పోలీసుయేర్పాట్లు మీయిష్టమువచ్చినట్లుసేయుఁడు. కాని త్వరపడి తీవ్రచర్యఁ గైకొనవలదు. నేనును శుక్రవారం ఉదయం, చేరువనే అక్కూరులో మకామువేసెదను."

అప్పుడే మఱొకజవాను తంతెవార్త నింకొకదానిఁ దెచ్చెను? సభకుఁ జాల చాటింపుసేయఁబడినది. రంగిణ రాజేశ్వరులు చాలచుఱుకుగనున్నారు. మదరాసుపత్రికలకు వార్త పోయినది. శుక్రవారమునాఁడు అల్లరి తప్పదు."

లాన్సు చాల చకితుఁడాయెను. ఇరువదిమూడేండ్లు తన అనుభవములో నిట్టి ఉద్యమము, కల్లోలము యేమూలను లేదు. సూపర్నెంటును నటరాజును పంపివేసెను. తనజిల్లావిషయమేమాయని ఆలోచించుచు విశ్రాంతిగదిఁ బ్రవేశించెను.

పదునేనవప్రకరణము

తెప్పకొయ్య.

అప్పుడే తెల్లవాఱుచుండెను. ప్రభాతవాయువులు చులకనైయుండెను. వేగుచుక్కయు ప్రొద్దుపొడుపుంగని వెల్లనగుచుండెను. ఆదినము శుక్రవారము. కార్యప్రసక్తికి శుభావసరము. లేయెండయందు శోభ తళ్కొత్తుచుండెను.

కందర్ యెల్లప్పుడును పెందలకడనే లేచువాఁడు. ఆ నాఁడును వేకువనే లేచి వాహ్యాళి వెడలివచ్చి, వీరపోల్ నదీముఖముననేకాంతముగఁ గూర్చొని, జలస్థలాకాశస్థితప్రశాంతి నవలోకించుచుండెను.

కందర్ తనముందున్నయిసుకను త్రోఁడ నారంభించెను. వెంటనే ఊటజలము భూగర్భప్రవాసమునుండి విముక్తిగాంచి వెలికివచ్చెను. ఈజలోద్భూతిం గని కందర్ స్వాతంత్ర్యసమ్మోహాంతరంగుండయ్యెను.

నేలలో జలములు ఖైదువడియున్నవి. సముద్రమున నేల ఖైదువడియున్నది. అవస్థాభేద మట్టిది. కాని నిగూఢసత్వాంతర మొండుగలదు. జీవితపరివర్తనయు నిట్టిదేగదా. మూల

సూత్రము నరసినవారికే శాంతి తపితరులకు సంసారసాగర భంగతాడనమే. ఇట్లని తలపోయుచు కందర్ చెంతనున్న చిల్లి గవ్వలపై గోటితో నేదో లిఖించుచు సముద్రములోనికిఁ వాటినిఁ బాఱవైచుచుండెను.

ఫెళ్లుమని యెండ యెల్లెడల వ్యాపించెను. ప్రభాత ప్రశాంతి భంగమాయెను. సముద్రపుటలలు లేయెండలో మెఱయుచు, దరికి దూకులాడుచుండెను. పోటువచ్చి సముద్ర జలము నదిలోనికి సాగిపోయెను. నదీముఖముననున్న యొక కొయ్యమొద్దుపై కందర్ కూర్చొనియుండెను. సింహళముననే యడవిలోని తరుకాండమోయిది! ఈతూర్పుతీరమున వడ్రంగి చేతఁబడి తెప్పగా తీర్పునొంది సముద్రమున ననుదిన విహార మొనర్ప వేచియున్నది.

సముద్రపుపోటు నీరు మఱిమఱియెక్కువై నదిలో రెండువైపుల యిసుకను కోసివైచుకొని వ్యాపించుచు వచ్చుచుండెను. ఇఁక నాల్గునిమిషములలో నీకొయ్యమొద్దును జలాధీనమగును.

కందర్ గుడ్డలు తడుపుకొనుట కిష్టములేక కొయ్యను వదలి లేచివచ్చి ఆదృశ్యము నవలోకించుచుండెను. సముద్రజలములు పొరలుపొరలుగా వచ్చుచుండెను. చివర కొక యల కొయ్య కూచిగానున్న ప్రక్కను చుట్టుకొనెను. కొయ్య కొంచెము ఊఁగాడెనుకాని తడియిసుకలో మఱింత కూరుకొనెను.

మఱియొకనీళ్లపొర పొంగివచ్చెను. అప్పటికిని మొద్దు కదల లేదు.

సరిగా నీరు తాఁకునప్పుడు నేను దీని కొకత్రోపు నిచ్చెదను గాక యని కందన్ తలఁచెను. మఱియొకఅల రాఁగానే, కందన్ ప్రొద్దుననే తడియగుదునని శంకింపక, పోయి కొయ్య మొద్దును ద్రోసెను. దీనితోఁ గొయ్య తేలియాడ నారంభించెను. మఱియొకఅలవచ్చి త్రోపాడఁగానే అది యేటిమధ్యము నకుఁ దేలిపోయెను. దానిపై సూర్యకిరణములు స్వారిచేయు చుండెను.

కందన్ ఈదృశ్యముం గాంచి యిట్లు తలపోసెను. ఒక దేశములోని జనసముదాయమును ఈకొయ్యమొద్దువంటిదే యగునా? జాతీయోత్సాహంపు వెల్లువవచ్చి వారినిఁ గదలించు నంతవఱకు నిట్లే పాతుకొనియుందురా? కాని ఒక్కమాఱు సంచలనముకల్గెనేని వారివిజృంభణమునకు విహారమునకు సాటి యేది?

ఆసమయమునకు రంగన్, రాజేశ్వరి, సరస్వతి, కామాక్షి, చొక్కలింగనులువచ్చి కందన్‌ను గలిసికొనిరి. కందన్ యిసుక తిన్నెపైఁ బ్రబోధములుపలుకవచ్చిన మహాప్రవక్తయో యన నొప్పారుచుండెను.

2

"కందా, ఆకొయ్యను నీటిలోనికిఁ ద్రోసినది నీవేనా?" అని సరస్వతి ప్రశ్నించెను.

"అవును. నీకెట్లు తెలిసెను?"

"దానికేమి? ఆమాత్ర మూహింపఁజాలనా? ఏమి దానిపై నీదృష్టి నట్లులగ్నముసేసితివి? అదేమైన గుణపాఠ మొసఁగుచున్నదా?"

"నాకును వినఁగుతూహలము." అని రాజీ కలుపుకొనెను.

"నిజమే ఉదయమున నేను దానిపైఁ గూర్చుని యుంటని. స్థావరముగా నది నెలకొనియుండెను. కొంతసేపటికి పోటుప్రారంభమాయెను. అలలు వరుసగావచ్చి దానినిఁ జుట్టుముట్టుచుండెను. కాని కొయ్యమొద్దు కదలలేదు. అలల కించుక దోడ్పడుచ మనుబుద్ధి నాకుఁ బొడమెను. సరిగా సమయము జూచి అల రాఁగానే, త్రోపుఁద్రోసితిని. అంతట నది యేటిలోఁ దేలియాడ నారంభించెను. బహుశః నేను ద్రోయకపోయినను అది కదలియుండెడిదేమో."

"ఉండదేమో! పోటు తగ్గిపోవచ్చును. కొయ్యమొద్దు అచ్చటనే నిలిచిపోవచ్చును. నీత్రోపువలననే అది కదలినది." అని సరస్వతి పల్కెను.

"కావచ్చును" అని కందన్ అంగీకరించెను.

"మఱి అందువలని గుణపాఠమేమి?" అని రాజేశ్వరి ప్రశ్నించెను.

"తెలియదా, ఆగోయ్య మెుద్దే జనసముదాయము. పోటుజలములే జాతీయోద్యమము. కందక్ త్రోసిన త్రోపే దేశభక్తుని త్యాగకర్మము" అని సరస్వతి చెప్పివైచెను.

"మఱి సాయంత్రము రంగస్వామిసభయో?" అని రాజీ చిఱునవ్వునవ్వుచు ప్రశ్నించెను. అందఱును గొల్లునవ్విరి.

"నాసభ నట్లు హేళనసేయకుడు. అది కేవలము చేతి త్రోపుడుగాదు. సముద్రపుపోటువలె నొక్కమారు జనసముదాయము నూటాడించఁగలదు. చూడుడు! సభ యెంతజయప్రదముగా జరుగునో!" అని రంగక్ బజాయించెను.

"రంగక్ మాటలు వినఁగా నాకు రాత్రి వచ్చినకల జ్ఞప్తికివచ్చుచున్నది. నాకు సామాన్యముగా నిద్రలోఁ గలలు రావు. రాత్రివచ్చిన దొకభయంకరస్వప్నము. సరిగా వేకువన నిద్రలేచుటకుఁ బూర్వము—"

"అవును. కందక్ గాఢముగా నిద్రపోవును. కొంచెము గుఱకకూడ!" అని రంగక్ అనెను.

"మెుదలియారులాగు. గొప్పపుట్టుకలక్షణ మది!" అని సరస్వతి నవ్వెను. అందఱును నవ్విరి. మెుదలియారుగూడ నవ్వెను.

"కందా, ఏమిటాకల? రంగన్ సభనుగూర్చి కలఁ గంటివా? కలలొకొక్కకప్పుడు భవిష్యత్సూచకములు." అని సరస్వతి యాతురతతోఁ బ్రశ్న వేసెను.

"సభను పోలీసులు చెదరగొట్టిరని కలగంటివా?" అని రాజీ నవ్వెను.

"అట్టికల రంగస్వామికి రావలయును." అని సరస్వతి తనసోదరుని మేలమాడెను.

"నిజమే, కాని రంగస్వామికి రాత్రంతయు నిద్రపట్ట లేదే! పాపము!" అని రాజీకూడ పరిహాసము సేసెను.

"పరిహాసింపవచ్చినవారు ప్రార్థింపనిలిచిరి" అని రంగ స్వామి ఆంగ్లవేదము నుద్ధరించి మిన్నకుండెను.

కందన్ యీనవ్వులాటకు స్వస్తిజెప్పదలఁచి తనకల నారంభించెను.

"నాకలమాత్రము మీకెఱింగించెదను. దానియర్థ మును మీరే నిర్ణయింపుడు. అనేకవిధములుగా దానికి వ్యాఖ్యాన మొనర్పవచ్చును."

"అన్నికల లంతే." అని రంగస్వామి మాటజార్చెను. కందన్ నిశ్శంకముగా తనధోరణిని సాగించెను.

"సరిగా వేకువ నాలుగుగంటలై యుండును. నాకుఁ గలవచ్చెను. ఒడలంతయుఁ జెమర్చెను. గుండె కొట్టుకొనుట

నిలిచిపోయినట్లుండెను. మిన్నుమన్ను నేకమొనర్చుచు, మానవాకృతిం దాల్చినపెనుభూత మొకటి దృశ్యమయ్యెను. అతని చేత నొకపెద్దకొరడా యుండెను. దివిటీలతో బూచులసహస్రమాతనిం గొలుచుచుండెను."

"ఆభూతమునకు వాహనముండెనా?"

"అవును."

"మహిషమా?"

"కాదు. చాలా చిన్నఖడ్గమృగమొకటి ఆమహాకాయము మోయుచుండెను. ఆభూతము భూమికి దిగి రైలుస్టేషనువంకవచ్చెను. అతనిచేతికొరడా ఖంగుమని మ్రోగెను. దానికొసమాయవరమున నప్పుడే బయలుదేరనున్న రైలుఇంజినునకుం దగిలెను. రైలు కమ్ములపైం దలక్రిందాయెను. నే నాస్టేషనుమాస్టరునైనట్లు భావించితిని. నాఉద్యోగ మూడిపోవునని ఆమహాకాయుని బ్రతిమాలుకొంటిని. తిరిగి కొరడా నాతఁడు ఝుళిపించెను. రైలు సరిగా లేచి నిలుచుకొనెను. అంత నాభూతము మెల్లగా నదివైపు నడచివచ్చెను. తిరిగి అతనిచేత కొరడా ఖంగుమనెను. అప్పు డాస్థలమంతయు నద్భుతముగా గుబాళించెను. సముద్రమంతయు గులాబీఅత్తరుతో నిండినట్లుండెను. నే నాశ్చర్యపడితిని." కందర్ప కలను వర్ణించుటవలన నే అలసినవాఁడాయెను. ముఖమునఁ గ్రమ్మినస్వేదబిందువులఁ దుడిచివైచికొని యింకను యిట్లు చెప్పఁదొడఁగెను.

“ఆభూత మంత నదిని దాటెను. ఆఖడ్గమృగమున కీనది మోకాళ్లవఱకైన రాలేదు. ఆభూతముశిరము ఆకాశమంటి యుండెను. ఏదో ఒకటి రెండుమాటలు వెలువడెను. కాని నాకు వినరాలేదు. వచ్చి చివర కది నేనింతకుపూర్వము నీటిలోనికిఁ ద్రోసినకొయ్యమొద్దుపైఁ గూర్చొనెను. ఆభారమునకుఁ గొయ్య యిసుకలోఁ గూరుకొనెను. అంతట నాభూతము వాహనముతోగూడ సముద్రములోనికుఱికి కొరడాతో నలలను పైకి లేవఁగొట్టెను. నిశ్చలముగానున్న సముద్రమున నలలు మిన్నంటుచు లేచెను. ఆభూత మంతట సముద్రములో నొకఫర్లాంగు దూరమేఁగి, దరిని నిద్రపోవునాపై నొకనిశితవీక్షణముఁబఱపి కొరడాను తిరిగి ఝళిపించెను. నాకెక్కడనో హృదయమునకు దగ్గఱ నది తగిలినట్లు బాధకల్గెను. ఆనొప్పికిఁ దటాలున మేల్కొంటిని. అంతయు నొకభయంకరస్వప్నమని తెలిసికొంటిని. నాజన్మలో నిట్టికలఁగనియుండ లేదు. పడకవదలి పరువెత్తితిని. మీరందఱు నిద్రపోవుచుంటిరి. చంద్రుఁడు మైదానమును వెన్నెలలో ముంచివేయుచుండెను. నాహృదయమున కించుక ఉపశాంతియయ్యెను.”

“ఏదో విపత్తురానున్నదని నాకు భయమగుచున్నది. సాయంత్రపుసభను నిలిపివేయవలయును.” అని సరస్వతి దీనముగా వేఁడుకొనెను.

“కలనుగుఱించి అడలిపోవుటా ? మన కార్యదీక్ష కది తగదు. నిజమునకు, తంజావూరుకలెక్టరు మనసభనుగూర్చి

తొందరపడునట్లులేదు. రంగన్ ఊహ సత్యమేగావచ్చును. సభ శాంతముగా జరిగిపోవు ననుకొందును. కాని తరువాతికార్య క్రమ మాలోచించవలెను. సభలతోనే సిద్ధికల్గదుగదా!" అని కందన్ కలవలనివైకల్యమును విసర్జించిపల్కెను. అందఱును తప్పక కార్యక్రమ మాలోచించవలెననిరి.

రంగన్‌కూడ సరియే ననెను. ప్రొద్దెక్కుచుండుటచే వారందఱును చేరువనున్న యిసుకతిన్నె నీడఁజేరిరి.

4

"స్వరాజ్యమనగా దేశమునసున్న ముప్పదిమూడుకోట్ల మందికి సుభిక్షగా నుండవలెను. ఎవరికి పలయుపని వారికి, దానికిఁదప్పని సరియైనప్రతిఫలము కల్గవలెను. బాహ్యాంతర్జీవనములందు సృష్టివైచిత్రిసఫలీకృతముగావలెను. అప్పుడే భరతవర్షము పుణ్యభూమియగును. అట్టి స్వరాజ్యమునకే మనము పాటుపడవలెను" అని కందన్. "అవును. దేశభక్తుల పరిశ్రమము వలన, స్వార్థత్యాగులరక్తపాతమువలన నీదేశభాగ్యము పండునప్పటికి సరిగా పైపైన పరిభ్రమించుజమీందారులు, వ్యాపారులు, కోటీశ్వరులు పంటనంతటి నపహరింపకుండునట్లు జాగ్రత్తపడవలెను. దేశము సాధించిన స్వాతంత్ర్యాధికారమును వారు బీదజనసముదాయము నడంచివేయుట కుపయోగింపకుండఁ జూడవలెను. స్వరాజ్యమున నట్టి పరపీడనమున కవకాశముండరాదు." అని రంగన్‌కూడ అంగీకరించెను.

"ఈ దేశమునను న్న దే జనము. ఇప్పుడు శీతకాలమునఁ జెట్లయాకులవలె వారు వృథాపతనముం బొందుచున్నారు స్వరాజ్యము వారికి శక్తిసారముల నొసంగవలెను." అని రాజీ హెచ్చరించెను.

"ఈ దేశమున భూమిశిస్తు పద్ధతులవలన నూటికి యెనుబదిమంది అష్టదరిద్రులగుచున్నారు. రైతు లెంతపాటుపడినను, లాభము వారిది కాదు. వారెనిఁ బీడించుకొనుతినువారిది. పుష్కలమైనపంటను బండించురైతున కాపూటకుఁ గూఁడు లేదు. నల్లగాపఱచుకొనియున్న ఆప్రత్తిచేలలలోఁ బ్రత్తినిఁ బండించురైతున కొడలినిండబట్టలేదు. ఇంటిదగ్గఱ బిడ్డలు శుష్కించుటం గాంచినకన్నులం గ్రమ్ముబాష్పములనుఁ దుడుచుకొనుటకు వలయుగుడ్డపేలికగూడ లేదు. మఱొకరి కభ్యుదయముంగూర్చుటకు మనము పాటుపడుట—ఇదియే ఈదేశమునఁగల అనర్థము. లోపలను, బయటనుగూడ మనస్వాతంత్ర్యమును వమ్ముసేయుచున్నదిదియే." అని రంగస్వామి వివరణముంగావించెను.

"రంగా నీవుచెప్పినది నిజము. అప్పుడప్పుడు మనము హిమాలయశిఖరములవలె మహోన్నతులఁ గనుచుందుము. కాని మనసామాన్యస్థితిమాత్రము కడునీచము, దుర్భిక్షకాలవాలము." అని రాజేశ్వరియు మాటగలిపెను.

రంగఁడు తనధోరణి నిట్లు సాగించెను. "మన కాఅన్యోన్యత, సహృదయత లేవు. ప్రజాజీవనమును పవిత్రీకరించి సౌఖ్యా

వహా మొనర్పగల శక్తిసంపన్నత లేదు. యువకులకును వృద్ధుల కును మధ్యను దాటరానియెడమున్నది. సర్వజనసేవాసుమంబు లనుకూర్చి మాతృకంఠోపహారముగా రచింపగలప్రేమసూత్రము ఛిన్నమైయున్నది" అంతట కందర్ పంకఁడిరిగి యి ట్లనెను. "నీవన్నమాట నిజము. కార్యమే సారము. మాట శుష్కము. మనము స్వార్థత్యాగులమై ఆత్మగౌరవసంపాదనార్థము పరి శ్రమింపవలెను. ఇకాలమున దేశము నొకమహాశక్తి ఆవ రించినది. దానిని వృథాపోనీయరాదు."

కందర్ హర్షించెను. "నిజము, నిజము. స్వరాజ్యనిర్మాణ మున మనము స్వార్థములఁ బరిహరింపవలెను. నిరంకుశాధి కారులకును, భీరులకును ఈపుణ్యభూమిలోఁ జోటుండరాదు. స్వరాజ్యసంపాదనమే మనకుఁ బరమావధిగాదు. ఎట్లేనియు స్వరాజ్యము వచ్చుచున్నది. రాక తప్పదు. కాని వచ్చినవెనుక, దేశములోఁ బ్రతివానికిని, అంధభిక్షునకునైతము నాస్వాతం త్ర్యమును సమన్వయింపవలెను. దీనికి వలయుధైర్యత్యాగ ములు మనకుండవలెను."

"తేలికగా స్వరాజ్యమువచ్చునందువా?"

"తప్పక. మఱి మూడేండ్లలోఁ జూడుము. దేశమంతయు నొక్కమారు స్వాతంత్ర్యగాన మారంభించినయెడల, దానిని స్తంభింపఁజేయఁగలశక్తి దేనికిఁ గలదు? దేశీయోత్సాహము

సముద్రమువలె పొంగియున్నది. సాధనసామగ్రి సర్వ ముప పన్నము."

"వాయు వనుకూలించినగదా?"

"తప్పక అనుకూలించును. మన నౌకానాయకులు మెలకువతోఁ బ్రవర్తింపవలెను. స్థైర్యసహనములఁ బ్రకాశింపవలెను. అప్పు డెట్టిసుడులుగాని శిలలుగాని దీనిని భగ్నమొనర్పఁజాలవు. మన దేశము విశాలమైనది. దీనిసమస్య లపూర్వములు. ఈ దేశమున మొదటినుండియు నాధ్యాత్మికసమాహారము గలదు. దాని నిపుడు భౌతిక ప్రయోజనముగా మార్చవలెను. అందులకు రాజకీయమే పూర్తిగా మారవలెను."

"అది యెట్లు?"

"ఉన్నతము, ఆధ్యాత్మికముగావలెను. ఇప్పటిరాజకీయము పాషండము. భాగ్యవంతులకు భాగ్యము, బీదలకు బీదతనము వృద్ధిఁబొందించుట యిప్పటిరాజకీయసాంప్రదాయము. సర్వజనీనాభ్యుదయమే రాజకీయమునకు మూలతత్త్వము. దానినే కార్యకలాపమున సంఘటింపవలెను."

"కందా నీవును, వాగ్ఘరింబడిపోవుచున్నావు. కార్యక్రమమును వివరింపుము." అని రాజేశ్వరి తిన్నగా మందలించెను.

"కార్యక్రమమును తయారుచేయుట తేలికపని. ఆదర్శప్రాయమైన రాజ్యాంగమును పూర్వ మెందరో రచించియు

నూహింపఁగలంతవఱకు స్వరాజ్యము సిద్ధమనియే తోఁచు చున్నది. ఇప్పుడున్న వర్ణవిద్వేషాదులన్నియు నసి జనసము దాయ మైక్యముగాఁగలదు. అవును, వర్ష వేళ విడివిడిమబ్బు లన్నియు నొక్కటియై గాలి యుఱుమును పూరింపఁగానే, జల ములఁ గుమ్మరింపవా?"

కంచన్ గొంతుసవరించుకొని యింకను ఇట్లు చెప్పెను. "బ్రిటిషు దేశమైనను హిందూ దేశముతో సఖ్యముగానుండక తప్పదు. లనవాల్గుకోట్లజనమునకు భిక్షఁబెట్టవలెనా! ఆభూమిలో నొకకోటికిఁబైన పోషణలేదే! ఎన్నాళ్లు బట్టలు, బొగ్గు నితర దేశముల కమ్మి జీవింపఁగలదు? జనము తక్కువగానున్న భాగము లకు వలసవచ్చుటే సదుపాయము. కాని రాజకీయవేత్త లావిధ ముగా విషయము నాలోచించుట లేదు. జాతీయదురహంకా రము వారినిఁబట్టి పీడించుచున్నది. లోకమున భవిష్యత్పరిపాల నమునకు రెండేకర్తలు. నానాజాతసంఘ మొకటి, గ్రామపంచా యతి లేక పురపాలకసంఘము రెండవది. ఆవిధముగా నధి కారమంతయు విభక్తముగావలయు."

"నీఆదర్శము గభీరమైనది. మనమిపు డొకగ్రామముతోఁ బ్రారంభింతము. మనబృందమున కైఁదేండ్లు వేఱొకచింతయుండ రాదు. ఆగ్రామము నాదర్శప్రాయమగునట్లు కృషింజేసెదము. పాడుముఱికిగుంటను కమలాకరముగా మార్చవలయు. తరు వాత నట్టిసరోవరము లశేషముగా వర్ధిల్లుఁగాక. నీవాలోచించి, యైఁదేండ్లవిధానము నొకదాని నాదేశింపుము. కంకణబద్ధులమై

కాని నెఱవేర్చెదము." ఇట్లని సరస్వతిచర్చ నొకముఖమునకుఁ దెచ్చెను.

"కందా, నాగ్రామము నీదిగా భావింపుము. తొలుత దానితో నారంభింపుము." అని చొక్కలింగము సవినయముగా వేఁడుకొనెను.

"చొక్కలింగా, నీసంకల్పము పవిత్రమైనది. ఆధునిక భారత దేశమున నీవంటివా రెక్కువగా లేరు. అవును, నీగ్రామముతోనే ఆరంభింతము. ఆకల్లంగడియుండిన కొబ్బరితోఁటనే ఆశ్రమముగా చేయుదము. పల్లీ సంస్కారమున కంకితు రార్పణమగుఁగాక. భౌతికశాస్త్ర మొసఁగుసాధనలు, ఆధ్యాత్మికశాస్త్ర మొసఁగు భావనలు, లలితకళలసౌందర్యము, మతమువలని మాంగల్యము అన్నింటినీఁ బ్రతిపటీరమునకు దానిమనసునకు వచ్చువా గ్రూపమున, దానికరుభవమునకు వచ్చుకార్యరూపమునఁ దెచ్చి సమర్పించెదము. నిజమైనస్వరాజ్య మువచ్చెనేనిఁ బ్రతిగ్రామమును, ప్రపంచమంతయును క్రోడీకరింపఁబడిన అణువువలె విరాజిల్లవలెను."

"ప్రకృత రాజకీయపరిస్థితులను విస్మరించి, మన మీ కార్యమును సాధించుకొనఁగలమా? అని రాజేశ్వరి ప్రశ్నించెను.

"సాధింపఁగలము. కాని దాని కత్యున్నతస్వభావులు పూనుకొనవలెను. స్వార్థలేశ ముండరాదు. హృదయ మట్లు

పరిశుద్ధమగు నేని పరిసరము లేమియుం జేయఁజాలవు. కాని ఒక్కరైనను స్వలాభాపేక్షులై సముదాయసంపద నమ్ముకొను వారుగా నుండరాదు."

"నీవేదో ఊహాప్రపంచముంగూర్చి మాట్లాడుచున్నావు. మానవులందఱు నట్లు పరిశుద్ధులేని ప్రభుత్వమునకే ఆవశ్యకతయుండదు."

"అవును. ప్రభుత్వాదర్శ మట్టిదిగా నుండవలయును కర్మబంధమునుండి విముక్తిఁగాంచుటేగదా మానవుని కర్మ ప్రసక్తికి మూలము. జీవన్ముక్తియే జీవనాశయము. ఈగూఢతత్త్వమే మానవుని భిన్నకార్యములను సమ్మేళనమొనర్చుచు జీవనము నేకముఖ మొనర్చుచున్నది."

"అవును" అని సరస్వతి అంగీకరించెను. రంగఁడు రాజేశ్వరులును సమ్మతితోఁ దలలూఁచిరి.

కందఁడు యిసుకలోఁ దనవ్రేళ్లుగ్రుచ్చి యింకను ఇట్లు చెప్పెను. "రాజీ, ఇట్టిపరిశుద్ధజీవనమునకు బ్రహ్మచర్యమే పునాది. నీవును నాతో నట్లే చెప్పియుంటివి. ఆదైహికశక్తి నాత్మతేజముగా మార్చవలెను. అప్పుడు కల్గునది ఆత్మజ్ఞానము. ఆవెలుఁగుముందు బుద్ధి, తెలివి, విచక్షణ సూర్యునిముందు దివిటీలు. రంగా, రాజీ, చొక్కలింగా, కామాక్షీ మిమ్ముల నేదో యేకసూత్రము బంధించుచున్నది. ఇఁక సరస్వతియా, మన కతీతమైనది. సహజముగానే ఉన్నతాశయ. మనమందఱమును

కార్యబద్ధులమగుదము. ఫలము దైవాధీనము. దానిచింత మనకువలదు."

ఒకక్షణ మందఱును నిశ్శబ్దముగా నాలోచనాపరవశు లై యుండిరి.

సముద్రపుపోటు తగ్గిపోవుచుండెను. ఉప్పునీరు తిరిగి యేటిలో వెన్కకుఁ బాఱుచుండెను. కొయ్యమొద్దుకూడ యిటునటుఁ గొట్టుకొనివచ్చి జలములు సుడివడుచున్నచోట చిక్కిపోయెను.

ఆసమయమున పొన్నుగా పసుగెత్తుకొనివచ్చుట కాంచ నయ్యెను. ఇసుకలోఁబడి అటుఁ డట్లు పసుగెత్తుట కేదో విశేషము జరిగియుండవలెను.

5

"ఇకనేమున్నది! వచ్చినారు మూఁడువందలమంది మలబారు పోలీసులు, సన్నీలుదూసి, తుపాకీలతో. మనవస్తువులనన్నింటిని కోటలోనుండి బయటికి లాఁగివేసినారు. సాయంత్రము సభను నిషేధించెదరటకూడ."

"ఇంకను విశేషములేమి?" అని కందర్ప ప్రశ్నించెను. రంగస్వామికి ఎగ్మూరుస్టేషను టికట్లుగదిదగ్గఱఁ గల్గినభావ ములే యిప్పుడును హృదయమును కలఁచివైచెను.

"ఇప్పటికే జిల్లా అన్నిచోట్లనుండి వేయిమందికిఁబైగా జనమువచ్చియున్నారు. మన మొదలియారుగారిమనుష్యులు యేనూరుమంది చక్కఁగా తిరిఖ్ఖద్దరుదుస్తుధరించి విజయం చేసినారు. నల్లన్, కరియన్ వారలకు నాయకులు."

"ఏదో ఇట్టి ప్రమాదము కల్గుననియే నేను మొదటి నుండి శంకించితిని. నిర్మాణకార్యక్రమమున కిది భంగము." అని సరస్వతి యించుక దిగులుసూచించెను.

"మీ కెందుకుభయము? నేను వారినిఁ జక్కఁబెట్టెదను. పోలీసులయొజ్జుటో పీలు నన్ను భయపెట్టఁజాలవు. వారికిఁ గొంచెము సముద్రపుచల్లగాలి కావలసివచ్చినారు, మంచిదే." అని రంగస్వామి ధైర్యముతోఁ బల్కెను.

మొదలియారునకు రోషముగల్గెను. అతని శాంతముగా నుండుమని కందన్ హెచ్చరించెను. వెంటనే ఆబృంద మంతయు విడివడెను. అందఱిముఖములందును దిగులురేక తీఱెను.

కందన్ చుట్టుపట్లుఁ దేఱిపాఱఁజూచెను. ఎండలో సముద్రము తళతళలాడుచుండెను. ప్రొద్దుటికొయ్య మొద్దు తాను గూడ సాయంత్రపుసభకు రానిశ్చయించెనోయన, నదీతీరము నకుఁ గొట్టుకొనివచ్చుచుండెను.

పదునాఱవ ప్రకరణము

వే ళా వి శే ష ము.

కోటద్వారమున సన్నిదూసి పోలీసుభటుఁ డొకఁడు నిలువఁబడియుండెను. ఎంతకాలమో వైధవ్య మనుభవించుచుండిన యాప్రాతకోటకు వెండియుఁ గల్యాణవేళ యరుదెంచిన ట్లుండెను.

తంజావూరునుండి ట్రాంక్విబారున కొక ఫోర్డుమోటారుకారులో నలువదిమైళ్లువచ్చుటచే నలసిపోయి జిల్లాపోలీసు సూపరెన్టెంటు కోటహాలులో నొకసోఫాపై వ్రాలెను. ఇక డిప్టీసూపరెన్టెంటులు, ఇన్స్పెక్టర్లు, సబ్ఇన్స్పెక్టర్లు అందఱును చుట్టును సవినయముగాఁ బరివేష్టించిరి.

వారిలో ఖాన్‌బహదూరు మీరాసాహే బొకఁడు. ఔరంగజీబుకాలములో జింజికోట ముట్టడిసమయమున నద్భుతముగా ధైర్యసాహసములు బ్రకటించిన యొకానొకమధ్యఆసియాయోధుఁడే ఖాన్‌బహదూరువంశమున కీదేశమున మూలపురుషుఁడు. అప్పుడు ఔరంగజీబిచ్చిన జాగీరుకూడ వీని వంశమునఁగాకపోయినను పేరునకైన నిలిచియున్నది.

మఱొకఁడు రావుబహదూరు వేదగిరి అయ్యరు. బ్రాహ్మణ ముఖము పోలీసుపనివలనఁ గొంత కఱకువాఱినది. తాను తిన్న యుప్పునకుఁ దప్పిపోనని ఋజువుచేయుటకు సిద్ధముగా నిల బడియుండెను.

ఇంకొకఁడు రావుసాహెబు రత్నంపిళ్లె ఇతఁడు యువ కుఁడు. డేఁగవంటికన్నులు. గుబురుగాఁ బెరిఁగిన మీసములు. ఉద్యోగమువలన రూపమునకుఁగూడ కళఁదెచ్చినవాఁడు. రావుసాహెబు ఈకాలపుసంస్కరణములవలనఁ బైకివచ్చిన వాఁడు. ఇతఁడు తొలుత పోలీసుకనిస్టేబుగానే ప్రవేశించెను కాని శాసనసభయెన్నికలచిత్రవిచిత్రములలో నీతనిబావమఱఁది యొకఁడు మంత్రియాయెను. అతనిపరిపోషణక్రింద రత్నం పిళ్లె మెఱపుమెఱసినట్లు డిప్టీసూపర్నెంటు అయిపోయెను. అంతే గాక సంవత్సరాది బిరుదములలో రావుసాహెబుపట్టమును గూడ పొందెను.

ఖాన్ బహదూరు మీరాసాహెబు తనపూర్వీకుని మహా పరాక్రమమును బ్రకటించియే పైకివచ్చెను. అంతేగాదు. దక్షిణదేశములో మసల్మానుగాఁబుట్టుటయు మహాద్భాగ్యమే. ఉద్యోగప్రవేశముగాని, ప్రమోషన్‌గాని వానికనివార్యమే. ఈసారి ఖాళీరాఁగానే ఇతనికి జిల్లాసూపర్నెంటుపనిగూడ లభింపఁగలదని కింవదంతి.

మఱి వేదగిరిఅయ్యరువిషయమా—బ్రాహ్మణుఁడు లేనిదీ, యేశాఖయు సమగ్రము కాదుగదా. తనయజమానుల కతఁ డొనర్చినసేవ నిరుపమానమైనది. అతనిఁ బైకిరానీకఁబోవుట సాధ్యముగానిపని.

2

ఏమి, ఖాన్ బహదూరు, పరిస్థితులంగూర్చి నీయభిప్రాయ మేమి? ఆమొదలియారు తాలూకాజనమునంతయు ట్రాంక్వి బారునకుఁ దెచ్చినట్లున్నది. ధాంధసుఁడుగానున్నాఁడు. ఎందు కీగుంపు? రంగస్వామి కఱవమువచ్చునా! ఇంగ్లీషులో మాట్లాడఁ బోవుననివింటిని. ఈజనములోఁ బదిమందికైన నర్థమగునా?” అని సూపర్నెంటు నెమ్మదిగా సంభాషణ నారంభించెను. అప్పుడే, అతఁడు భోజనముచేసి సుఖముగా నాసీనుఁడై యుండెను.

“ఏమున్నదండీ, ఇది స్వల్పవిషయము. తమరు తంజా వూరునుండి యిక్కడికి రావలసినయవసరమే లేదు. ఈసభను జమకట్టకుండినచో సరిపోయియుండెడిది. నేను దీనిని సర్దివేసి యుందును. అంతయెందులకు ? హెడ్ కనిస్టేబు తాండవా రాయన్ అరదజన్ మందితో సర్వము చక్కఁబెట్టఁగల వాఁ డున్నాఁడు” అని ఖాన్ బహదూరు యెట్టులో తడవుకొని యింగ్లీషులోఁ దనయభిప్రాయముం జెప్పివైచెను. ఇదియు సరి గానేయున్నదని సూపర్నెంటు తలఁచెను.

"ఖాను బహాదూరుగా రన్న దానితో నే నేకీభవింపఁ జాలను. ఈతాలూకా వాఁడనుగా బట్టి యిచ్చటివారు పూర్వము దేనులపరిపాలనమున కెన్ని కష్టములుగల్పించిరో నాకుఁ దెలి యును. మొదలియారు మంచిసాహసుఁడు. అతని మనుష్యులు తుందుడుకుజనము. అతనిమాట వారికి వేదవాక్యము. ఇటీవల వీరు మొదలియారుధాన్యపుకుప్పలను దోచుకొనిరి. 20 వేల కలములధాన్యము! ఇంతకుఁ దమరిచ్చటికివచ్చుట లెస్సగా నున్నది. మలబారు రిజర్వుపోలీసులువచ్చుట నిజముగా నెంతో సహాయము." అని వేదగిరిఅయ్యరు తనఅభిప్రాయమును వెల్ల డించెను.

"వేదగిరిచెప్పునదే సరిగాఁ దోఁచుచున్నది. ఇప్పటి వాఁడా యితఁడు!" అని సూపర్నెంటు రావుబహాదూరు నొకింత భూషించెను.

రావుసాహెబు రత్నంపిళ్లై తాను ప్రత్యేకముగా నేమియుఁ జెప్పనవసరములేదనుకొనెను. అతఁడాజిల్లావాఁడు గాఁడు. మఱి ఇంగ్లీషులోఁ దనపాండిత్యము వెడలఁబోసుకొనఁ దగినంతపాటిగాదు. కాని తనకన్నులమాత్రము జ్వలింపఁ జేసెను. పోలీసులకోపమే వేఱు. ట్రాంక్విబారు సంతటినిఁ జూపుతోఁ దగులఁబెట్టునట్లుండెను. చేతితో మీసమునుదువ్వి, సూదులవలెఁ గొనల నిలువఁబెట్టెను. జిల్లాసూపర్నెంటు తన యుత్తరువుల నిట్లారంభించెను.

"ఖాన్ బహదూర్, మనమిప్పుడు సర్వసన్నాహముం జేసి యున్నాము. అసందర్భములేమియు జరుగవు. వేదగిరి చెప్పినట్లు యీ చేరినజనమంతయు మాటకు బెదరుపాటిదిగాదు. మొదలియారుగూడ సాహసుఁడు. అతని నేనెఱుఁగుదును. ఎందుకు, పాప మీయదుసులో దిగఁబడినాఁడో! సభ 144 వ సెక్షన్ క్రింద నిషేధింపఁబడినదిగదా. అరగంటలో డివిజనల్ మేజిస్ట్రేటు యిచ్చుటకివచ్చును. ప్రొద్దున మీరొకతప్పుసేసితిరి. మైదానమున నీజనమును జేరనీయవలసినదిగాదు. ఇప్పుడు మఱికొన్నివందలమంది చేరిపోయినారు. వారినందఱినిఁ జెదరఁగొట్టుట తేలికపనిగాదు."

"అవునండీ, ప్రొద్దున ఖాన్ బహదూరుగారితో నేనా మాటనేచెప్పితిని." అని వేదగిరి మాటగలిపెను. ఖాన్ బహదూరు నిరాసవీక్షణము నాతనిపైఁబఱపెను.

"సరే, అదిపోనీ, ఇపుడు పట్టణద్వారముఁననే పోలీసులను కొందఱిని నిలువవేసి, యింకను తాలూకానుండి జనము రాకుండునట్లుచేయుము. నేను చాలా అలసియున్నాను. సభ సాయంత్రము ఐదుగంటలకుగదా? ఈరంగన్ 144 ఉత్తరువు నుల్లంఘించి మనము చర్యఁగైకొనవలసిన యవసరము దెచ్చిపెట్టఁడనుకొందును."

"మేమన్నియూ జూచుకొందుము. మీరు విశ్రమింపుడు. మోటారుప్రయాణము చాల నీరసమైనది." అని వేద

గిరిఅయ్యరు వెంటనే మాటమాత్రమున శిరసావహించెను. ఇతఁడును ఖాన్‌బహదూరు గ్రేడువాఁడే. ఖాళీదొరకఁగానే సూపర్నెంటుగావలెనని యాశపడుచుండెను.

ఖాన్‌బహదూరుగూడ సూపర్నెంటువలెనే విశ్రాంతికై వెడలిపోయెను. అతఁడుగూడ తుష్టిగా నుదయముననే విందారగించియుండెను.

వేదగిరిఅయ్యరు తనవిభాగముగాకపోయినను కార్యభారమువహించెను. తన తెలివినిఁజూపుట కవకాశమని యితనికి సంతోషము. సాధ్యాసాధ్యసందర్భములన్నింటి నాలోచించి, యన్నింటికిఁ బ్రతిక్రియ లేర్పఱచెను. ఇతనియొత్తులవలన, బయట సభకై చేరియున్న జనమునకు మఱింత వెఱ్ఱియెత్తుచుండెను. నందన్, మూాఖన్, కావేరి, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పన్ తుడుము యెప్పుడెప్పుడు కొంచెము కసిఁదీర్చుకొన వచ్చునా యని వేచియుండెను.' చేరువనున్న శిథిలగృహమునఁ జిందరవందరగా రాళ్లుపడియుండెను. వాటి నుపయోగించుటకు వీరికిఁ జేతులుతీయుచుండెను.

3

"పోనాన్, ఎందుల కీపోలీసుసంరంభము? మున్నూరు మంది సన్నీలుదూసి తుపాకీలతో సిద్ధమైరి. ఏదో రంగన్ ప్రపంచవార్తలనన్నింటి నీజానపదులకుఁ గొంత తెలిపినందు వలన

వచ్చిననష్టమేమి? నీవు పట్నవాసపుమనిషివి. నీకుఁ దెలిసి యుండవచ్చును అవసరానవసరములు. పల్లెటూరాఁడుదానికి నాకుఁ దెల్పుము." అని కామాక్షి తిన్నఁగా పొన్నుస్వామినిఁ బ్రశ్న వేసెను. పొన్ను మనసు చాల కలఁతపడియుండెను. దిన మంతయు నతఁ డిటునటు తిరుగాడుచుండెను.

"కామాక్షీ, నీవు భయపడుట న్యాయమే. ఏదో ప్రమాదమురానున్నదని నేను శంకించుచున్నాను. మొదలి యారుమనుష్యులు తుందుడుకువారు. అతని నీపోలీసు లేమైనఁ గొంచెము కొంచెపఱచినచో, నీమూర్ఖ కాటేరీ లూర కుండరు. మున్నూరుమందిపోలీసులమధ్య నేమిజరిగినను జరుగ వచ్చును. మొదలియారుమనుష్యు లీప్రాతయిండ్లరాళ్లను వర్షము గురిపింపవచ్చును. సరే పోలీసుల దేమిపోయినది? వెంటనే తుపాకీలు కాల్పవచ్చును. రాళ్లకుబదులు గుండ్లు— రక్తము కాలువలుగట్టఁగలదు."

కామాక్షి అడలిపోయెను.

"పొన్నా, మనమిత్రులకేదో గొప్పవిపత్తు రానున్నదా?"

"అవును. నాభయ మదియే. ప్రొద్దుటినుండియుఁ బరి స్థితు లత్యంతవిషాదపరిణామమునకే దారితీయుచున్నట్లున్నది. ఇఁక నర గంటలో మనము తప్పించుకొనుటకేనియు వీలుండదు. ఇప్ప టికే పోలీసులు దారినడ్డగించినారు. నిన్నుగుఱించి ముఖ్య ముగా నాకు భయమగుచున్నది."

"నన్ను గుఱించియేల?" అని మెల్లగాఁ గామాక్షి పృచ్ఛించెను. అతనిచూపులయర్థ మాబాలికకుఁ దెలియక పోలేదు.

"తెలియదాయేమి? నేను నిన్నుఁ బ్రేమించుచున్నాను. అతిగాఢముగా. నీమీఁద నాప్రాణము లొడ్డితిని. నిన్నుఁ బెండ్లి చేసికొనక, నాదాన వనిపించుకొనక నేను బ్రతికి యేమి ప్రయోజనము! అక్కూరులో మొదట నీచందముగాంచినప్పటి నుండియు నామనసు నీయెడనే తగులొక్కన్నది. ఇదిగో నా గుండె అవిసిపోవుచున్నది."

"ఏమాశ్చర్యము! నాయెడ నీకిట్టియభిప్రాయమా? నేనేదో బీదపిల్లను—"

"అందువలననే మఱింత గాఢముగా నిన్నుఁ బ్రేమించు చున్నాను."

"పొన్నా, నాకింకనుఁ బెండ్లితొందరలేదు. ఆవిషయమే నామనస్సునుఁ బ్రవేశించినదిగాదు. నేనేదో పల్లెటూరిపిల్లను. మామచాటుదానను. అతఁడే నాకు రక్షకుఁడు. ఈవిషయ మున కాతఁడే పరిష్కర్త. నీయెడ నాకు వేఱుభావములేదు. నిన్ను సోదరునిగాఁ బ్రేమించుచున్నాను. నీవు ప్రక్కనుండి మాటలాడునపుడు నాకెందుకో ధైర్యముగల్గును."

"కామాక్షీ, మాటమాత్రము సమ్మతింపుము. నీకై నా ప్రేమ అపారము. ఇఁక నరగంటలో మైదానము రక్తమయ

మగును. మనము తప్పించుకొనుట కొకటేమార్గము. నీకొఱకు నేను సాహసించెదను. ఆపాడువడిన బండలవెనుక నొకతెప్ప గలదు. ఇచ్చటివారు చూడకుండ, మనము దానిలో నెక్కి దాటుకొందము. పదిమైళ్లదూరమునందే తిరుమలైవాసల్ గలదు. అచటఁజేరితిమా భద్రము, సౌఖ్యము దక్కును. కామాక్షీ నీవెక్కడికిరమ్మనిన నక్కడికివచ్చెదను. ఇదె నీదాసుఁడను."

కామాక్షి దద్దరిల్లిపోయెను. నోట మాటరాలేదు.

4

అదృష్టవశమున నాసమయమున కచటికి చొక్కలింగ మొదలియారు కామాక్షిని వెదకికొనుచువచ్చెను. కామాక్షి అతనిఁ గాంచి కొంత తేఱుకొనెను.

"పొన్నా యేమిటి నీవును కామాక్షియు నీమూలఁజేరి గుసగుసలాడుచున్నారు? పోలీసులయెత్రటోపీలకే భయపడి పాఱివచ్చితివా? పట్నమాసపుమనిషివి ధైర్యస్థుఁడ వనుకొంటిని."

"కాదు, కాదు, నేను భయపడలేదు. దురంతమేదైన సంభవింపవచ్చునని కామాక్షితోఁ జెప్పుచుంటిని. ఇంతమంది పోలీసు లొకచోటఁజేరినపుడు కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వక మానరు. మిమ్ములనొకటవేఁడుకొనుచున్నాను. మనమనుష్యుల

వాఁకవెట్టియుంచుమని నల్లనున కాజ్ఞాపింపుఁడు. ఏచిన్న విషయ మున కేనిఁ బ్రమాదము గల్గవచ్చును."

"ప్రమాదమేమిటి! నే నీపోలీసుల యొఱ్ఱటోపీలకు జంకువాఁడనుగాను. సూపర్నెంటు యెన్నిమారులు నాయిం టికిపచ్చి విందారగించిపోయియుండ లేదు! అతఁ డిపుడు బహి రంగముగా నావంక లేకపోవచ్చును. ప్రతికూలుఁడైనను నీవలె నేను పందనుగాను. ఈయొఱ్ఱటోపీలు, కాకీచొక్కాలు నన్ను దద్దరిల్లఁజేయుననుకొంటివా ? నాచూపు చలనములో నా మనుష్యులు వీరినందఱిని కందకములోని కూడ్చివేయఁగలరు."

"అయ్యో, అయ్యో, అట్టి తొందరవలదు. పోలీసులు సాయుధులు. సూపర్నెంటు, ఖాన్ బహదూరు కటికవారు. వేదగిరికి ప్రమోషన్ మీఁదనే దృష్టి. పూర్వము మీకుస్నేహి తులు, మీయింట విందారగించినవారే గావచ్చును. ఇప్పు డట్టి దేమియుఁ జెల్లదు. నామాటవిని, ముందు మీఱకుఁడు. పొన్నన్ చిన్నవాఁడైనను, విషయము ముఖ్యముగా పోలీసువిషయము లెస్సగా తెలిసినవాఁడు."

"ఏమి, పొన్నా, కాపురుషునిసలహా నిచ్చుచున్నావు! మ నమిత్రులు సమరమధ్యముననున్నవారు."

కాని పొన్నన్ కామాక్షీ లిద్దరును మోకరించి, మొదలియారును బ్రతిమాల నారంభించిరి. ఆసమయమున వారిముఖములందుఁ గలపోలిక ప్రస్ఫుటమాయెను. చొక్క

దెలిసినవాఁడే. ఒక్కఁడే కొడుకు చిన్నప్పుడే తప్పిపోయెను. ఏ లంబాడీలో యెత్తుకొనిపోయిరని యిక్కడివా రనుకొను చుండిరి. పోన్నకొకొలకు, పాపము, దుఃఖముతోఁ దలిదండ్రులు తొందరలోనే చనిపోయిరి. నిన్నుఁ జిన్నపిల్లను మామామ యెత్తిపెంచెను. పోన్నా నీకుఁ జిన్నప్పటిసంగతు లేమైన జ్ఞప్తి యున్నవా?"

"అయ్యా, నాకథ చాలగలదు. చిన్నప్పటియుత్పాత విషయము లేవో కొన్ని మాత్రము నామనసున నిలిచియున్నవి. కాని నాకథ జెప్పుటకుఁ గొన్ని దినములుపట్టును. ఇప్పుడు విపత్తును ముందు బెట్టుకొని కాలక్షేపముసేయఁజాలము. నాకు నా చెల్లెలు మరల దొరికినది. నాకున్న దీయొక్కబంధువే. ఈదినము సుదినము."

పోన్నకొగూడ సంతోషముతోఁ బొంగిపోయెను. కామాక్షీ సౌందర్యము నిపుడు చూడఁగా, నాతనికి వేఱొక విధముగా తోఁచెను. కామాక్షియు ననురాగపూరితయై సోదరు నంకముం జేరెను.

5

"పోన్నా, బయటగలభా యెక్కువగానున్నది. పోయి చూచిరమ్ము."

పోన్నక వెంటనే వెడలిపోయెను.

చొక్కలింగము కామాక్షితో నేకాంతముననుండెను. ఈ దేసమయమనితనయను రాగము నిట్లుబ్రకటించెను. "కామాక్షీ, నిన్నుఁ జూచినప్పటినుండియు నామనసు నీయధీనమైనది. నీ వొక్కమారు నన్నుఁ బ్రేమించియున్నానని చెప్పినఁజాలును. ఏండ్లతరబడి నిదానింపుమనినను తొందరపడను. నీకొఱ కెంత తపింపుమన్నను, దేశముకొఱకు జైలుకుఁబొమ్మన్నను, తుదకుఁ బ్రాణములఁగోల్పోవుట కేని సిద్ధముగానున్నాను. నీయందు నా భావ మంత రూఢమైయున్నది."

కామాక్షి దిగ్భ్రాంతురాలాయెను. ఆకసముపై కెగసి, నిజస్థానమును విస్మరించిన శకుంతమువలె నామెమనసు నిష్క్రృత మాయెను.

వెలుపల గలభా యెక్కువగుచుండెను. పొన్నన్ దద్ద రిల్లినముఖముతోఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను. "నేఁజెప్పినట్లయినది. ఇక్కడ మన మొకక్షణమైననుండరాదు. విపత్తు వెనుదఱుము చున్నది. రంగన్ రాజేశ్వరి కందన్ సరస్వతులు జనసమ్మర్ద ములోనున్నారు. జనమంతయు నుద్రేకముతో నుడికిపోవు చున్నది. ఏస్వల్పము సంఘర్షణగల్గినను ప్రమాదము ప్రజ్వ రిల్లవచ్చును. నేనెన్నిసభలనో, యెన్నిగుంపులనో చూచి యున్నాను. కాని యీపల్లెటూరిజనము ప్రోగై యుత్సాహా పూరితమై యున్నదృశ్యము అపూర్వము."

"ఏమిటి పొన్నా, యేమైనది?"

"రంగన్ ఉత్తరువు నుల్లంఘించి మాట్లాడగలఁడు. వారందఱుగూడ శాసనోల్లంఘనము సేయునట్లున్నది. పోలీసుల లాఠీప్రయోగము, సన్నీలతోఁబోడుచుట, తుదకు కాల్పులుగూడ తప్పవు. చేరియున్నది పట్నమాసపుజనము గాదు, సమయమెఱిఁగి జాఱుకొనుటకు. ఈపల్లెటూరివారికి ధైర్యమెక్కువ, యుక్తి తక్కువ. పదివేలమంది మైదానమునఁ గ్రిక్కిఱిసియున్నారు. మఱిపదివేలమంది ఊఁరివెలుపలనున్నారు. పోలీసులు పట్టణద్వారములను కాపుగాయుచున్నారు ఈవిశాల మైదాన మిక నరగంటలో రక్తప్లావముగాఁగలదు. సముద్రమునకు నెత్తురు వఱదఁగట్టును."

"అయితే, నీవు చెప్పునదేమి? తరణోపాయమును సూచింపుము."

"మనము నీటిమీఁదఁ దప్పించుకొనిపోవుదము. తీరమునఁ బాడుదేవాలయపు బండలచాటున నొకతెప్పగలదు. దానినెక్కి పరిస్థితులు విషమించకముందే దాటుకొందము. గాలియు ననుకూలముగా నున్నది. రండి మొదలియారుగారూ, కామాక్షీ నీవుగూడ."

"ఇదేమి పొన్నా, విత్తిలింగనివంశమును మలినము సేయు సలహానిచ్చితివి ! అతఁ డీతాలూకాలో నెల్ల ధీరుఁడని ప్రసిద్ధి. నీయజమానులు, మిత్రులు విపత్తులోనుండఁగా వదలి పాఱిపోవుటా! పొన్నా, కందన్ నాకుఁ దరములు గడచిన

జ్ఞాతి. అతనిపై నాకిటీవల గాఢాభిమానమేగల్గినది. ఈసమయమున నేనెట్లో ఆపదను దప్పించవలెను. పోలీసుసూపర్నెంటు నాకుఁ దెలిసినవాఁడు. అతనిదగ్గఱకుఁబోయి మాట్లాడెదను. నిరుపద్రవముగా సభ జరుగఁగలదని హామీయిచ్చెదను. కామాక్షీ, నేనుపోయి యీజనమును శాంతపఱచెదను. పొన్నా, నీవు నీచెల్లెలిని సురక్షితముగా నుంచుము. రంగన్, కందసులను గలిసికొనుడు—కాదు, ఇక్కడనే యుండుడు. ఇదే భద్రము."

"మొదలియారుగారూ, మెలకువగాబోండి. జనము మధ్యఁ బరవశులయ్యెదరేమో. ఏస్వల్పమునకేనియు నుపద్రవము గల్గును." అని పొన్నన్ దీనముగా విజ్ఞాపించెను. నిజమునకు, రానున్న నాపదను దప్పింపవలెననియే పొన్నన్‌సంకల్పము.

చొక్కలింగము వెడలిపోఁగానే, "పొన్నా, నేనిక్కడ భద్రముగా నుండఁగలను. నీవు మొదలియారువెంటఁబోయి, ప్రమాదముగల్గకుండునట్లు సవరింపుము. ఈసమయమున నీవే తెలివితోఁ బ్రవర్తింపఁగలవాఁడవు." అని కామాక్షి సోదరుని బ్రతిమాలెను.

చొక్కలింగ మెంత శ్రీమంతుఁడు, సోమరియైనను, యువకుఁడు, సాహసుఁడు. అదిగాక ట్రాంక్విబారులోఁ దన పూర్వులు పదునొకండుతరములవిచ్ఛిన్నముగా పరిపాలించి యుండిరి. డేనులరాజ్యమనిపేరేగాని, పాలనాకార్యమంతయు

నీ మొదలియార్లదే. అటువంటిసీమలో చొక్కలింగము గర్వో త్సాహములతో నిపుడు బయలుదేరెను. పోలీసులదర్పమున కాగ్రహమును అతనిఁ గలఁచివైచుచుండెను.

చొక్కలింగమునుఁ జూడఁగానే, జనము వానికిఁ బోవుటకుఁ దారియొసఁగెను. మొదలియారు సూపర్నెంటునుజూచి, శాంతికి భంగముకలుగదని నచ్చఁజెప్పవలెననియే సంకల్పించి వచ్చియుండెను.

6

కోట ఉత్తరపుద్వారమును మొదలియారు సమీపించెను. అక్కడ మలబారుపోలీసులు బారుతీఱియుండిరి. వారి కీతనిపుట్టుపూర్వోత్తరములు తెలియవు. మహాఠీవితో వచ్చుచున్న నీతనిఁ జూడఁగానే వారి కసహనమాయెను. చొక్కలింగము వారినిఁ జేరి, తాను సూపర్నెంటుతో మాట్లాడవచ్చితినని దర్పముగా బల్కెను. ఒకపోలీసువాఁడు తనలాఠీపొన్నుతో నీతని వెనుకకునెట్టుచు, "పో, అవతలకు, గమ్మారులాగు ముందఱికివచ్చినావు. తగ్గకపోతివా, నీకండలో గుండు దూఱును. జాగ్రత్త, సూపర్నెంటు నెవ్వరును చూడ వీలు లేదు." అని దబాయించెను.

నందన్, మూఖన్, కావేరీ, ఇరుల్లన్, కరుప్పన్, ఇరుల్లప్పన్, అమవశి, గోవిందన్, పవడాయి, నల్లన్, కరియను

ఇత్యాదిగా మూఁగియున్న మొదలియారుజనము తమయజమానికైన యవమానము నవలోకించెను. తరతరములుగా తా మాతనియుప్పుదిని బ్రదికియున్న జనము—అతని రెండువేలకలముల ధాన్యము మొననమొన్న నే దోచుకొన్న జనము—ఒక్కమాఱుగా నాగ్రహపరవశమయ్యెను. ద్వారమును కావలిగాచుచున్న పోలీసుభటులపై వారుఱికిరి. నల్లకా అమపశి కరియనులు మొదలియారును మెలకువతో భద్రమైనప్రదేశమునకు దాటించిరి.

పోలీసులపైకి జన ముఱుకఁగానే, ప్రతిభటుఁడును యీలవేసెను. అది విని సూపర్నెంటును, ఖాన్ బహదూరును మేల్కొనిరి. ఆగ్రహపరవశులైయున్న జనులు చుట్టుపట్ల నసంఖ్యాకముగా బడియున్న రాళ్లు రువ్వుటకు సిద్ధపడుచుండిరి.

మాయవరము డిప్టీకలెక్టరును రంగమునకు వచ్చియుండెను. అల్లరి నణచివేయు టాతనివిధి. అందులోనే అతని ప్రమోషన్ ఇమిడియున్నది. వెంటనే శాంతికి భంగముకల్గనున్నదనియు, రెండునిమిషములలో నెక్కడిజన మక్కడ చెదరిపోవలెననియు, లేనిచో తుపాకులు కాల్పఁబడుననియు నాతఁడు హెచ్చరించెను. ఆసమ్మర్దములో నాతనిమాటను వినువాఁడెవ్వఁడు! అతఁడు ప్రక్కనున్న మఱ్ఱిచెట్టునకుఁ జెప్పికొనియుండవచ్చును! మరల జనమును చెదరిపొమ్మని హెచ్చరికఁ జేసెను. ప్రొద్దుటినుండివచ్చి చేరియున్న పదివేలజనము తుపాకులు కాల్చెదరనినను, రెండునిమిషములో వెడలిపోవుట

సాధ్యమా! ఒకవైపుసముద్రము, దక్షిణమున కోటగోడలు, మిగిలిన రెండుదిక్కులను శిథిలగృహములు, ద్వారమును కటాయించి పోలీసులు—డిప్టీకలెక్టరు తనవిధ్యుక్తము తాను నెఱవేర్చెను.

లాఠీప్రయోగ మారంభమాయెను. ఒకసారి, రెండుసార్లు, మూడుసార్లు. జనము చెదరిపోలేదు. లాఠీపోటులు చాలవని తుపాకీకాల్పులు! గుండ్లు గువ్వలవలె గాలిలో గింగురుమనెను. దైవవశాత్తున కోటగోడలు యెత్తుగానుండినందువలనఁ జాలాగుండ్లు జనమున కెగువగాబోయి, ఆవలతోటలోఁ బక్వమగుచున్న పండ్లగుండా దూసిపోయెను.

పొన్నసునకు మోకాలిక్రింద నొకగుండు గీచుకొనెను. అతఁడు కుంటుచునే కందన్ నిశ్చలముగా నిలిచియున్న చోటికిఁ బోయెను. గాలిలో గుండ్లుచెల్లాచెదరుగానుండెను. కాని రంగన్ రాజేశ్వరి కందన్ సరస్వతులు అద్భుతమైనశాంతిని బ్రకాశించిరి.

హఠాత్తున కందన్ కేకవేసెను. ఇఁక నేమున్నది! గిఱ్ఱున నేలఁగూలెను. అతనిచేయి గుండెను బట్టుకొనెను. అచ్చటనే గుండుతగిలినది. అచటనే రాత్రి కలలో భూతము విసరినకొరడావిసరు కొట్టినది. కందసునకు మరణావసరము. స్వార్థత్యాగి మరణాతీతుఁడై అమర్త్యుఁడగునవసరము.

"కందా, కందా" యని పదివేలజనము వాపోయెను. సముద్రపుశోక మలలుగా పొంగి పొరలి ఘోషవెట్టెను. ప్రొద్దుటితెప్పకొయ్యయు తూలిపోవుచుండెను.

"రాజీ, నాజీవితము సమాప్తమగుచున్నది. ఉదయము ననే కలఁగనినవెనుక జాబిల్లివెల్గు నాకుపశాంతిగూర్చినప్పుడే యిట్టిదేదో జరుగుననియే శంకించితిని. కాని నన్నుఁగూర్చి విచారము వలదు. నీవు నాజీవితకార్యమును కొనసాగింతువేని నిరాశ్రయము నిరాహారమైన యీజనము నుద్ధరింతువేని, దేశ స్వాతంత్ర్యమునకై పాటుపడెదవేని నామరణము వృథా గాదు."

కందర్ క్షణము నిదానించి, మొగమించుక యెత్తివాణి నిట్లనెను. "రాజీ, రంగస్వామిని వివాహమాడుము. అతఁడు సహృదయుఁడు, త్యాగి దేశమునకు వన్నె దెచ్చినాఁడు. చొక్క లింగా, కార్యభారము నీపై నున్నది. నీభాగ్యమును నీజీవిత మును, యీబీదజనమునకై వినియోగింపుము. ఈకామాక్షి నీధర్మనిర్వహణమునకుఁ దోడ్పడఁగలదని నాకంతర్వాణి దెల్పు చున్నది. నీ వామెను స్వీకరింపుము. పొన్నా నీవును పరి శుద్ధుఁడవైతివి" కందర్ యిట్లుచెప్పి, పొన్నుస్వామిని వీపుపై నిమిరెను. పొన్నన్ భక్తియు దుఃఖమును వెల్లిగొనఁగా మొక రించెను.

సరస్వతివంకఁదిరిగి కందర్ యిట్లనెను. "సరస్వతీ, నేను హాయిగాఁ జనిపోవుచున్నాను. నాజీవితాశయము నీకధీనము. నిన్ను గుండ్లుసైతము చెనకఁజాలవు. నీవు మనమిత్రులను

మంచిమార్గమున నడిపించవలెను. నీప్రార్థనలందు నన్ను మఱువకుము. ఆ! ఆ!"

కందన్ మరణవేదనను స్థైర్యముతో సహించెను.

"కందా, నీయాశీస్సులు దైవమొసంగువరములు. దేశస్వాతంత్ర్యము సిద్ధించువఱకు మేమైహికభోగముల నాశింపము. అప్పటివఱకు మావివాహములు వేచియుండఁగలవు." అని వారందఱు నొక్కుమ్మడిగా బ్రకటించిరి.

కందన్ స్మృతి తప్పుచుండెను. "రాజీ, నేను పోవుచున్నాను. శాంతముగా—రాజీ, సరస్వతీ—నీళ్లు, మంచినీళ్లు" కందన్ యెదురుగానున్న లవణాబ్ధినిఁ దిలకించుచు, నీటిబొట్టుకై పరితపించెను.

సరస్వతీరాజేశ్వరులు మంచినీళ్లకై చేరువ బావికడకు వెళ్లిరి. పొన్నన్ కుంటుచునే వారి ననుసరించెను. వారు వచ్చులోపలనే కందన్ పరలోకగతుఁడాయెను.

"అయ్యో, దాహముతీర్చుకొనకయే పోయినాఁడు." అని రాజేశ్వరి వాపోయెను.

"దేశస్వాతంత్ర్యపిపాసను దీర్చుకొనకయే పోయినాఁడు." అని సరస్వతి శోకించెను.

"మనదీక్షను మఱువవలదు. ఇహలోకమున మనకార్యాచరణమే పరలోకమున నాతనిదాహము దీర్పవలయును." అని రంగన్ దుఃఖము నాపుకొనెను.

"దేశభక్తుఁడు, త్యాగమూర్తి, కందన్ సమాధి అక్కూరు కొబ్బరితోఁటలోఁ గల్లంగడియుండినచోట నెలకొల్పుదము. అదియే మనయాశ్రమము. పల్లీసంస్కారమునకు భారతజనోద్ధరణకు మనజీవితములు సమర్పితములు. కందన్ అమర్త్యుఁడై వెలయుఁగాక." అని రాజేశ్వరి పల్కెను. సరస్వతి సమ్మతితోఁ దలపంకించెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

ఉపసంహారము.

1

ఒక నెల గడచిపోయెను.

మదరాసు, బ్రాడ్వేలో "స్వరాజ్య"పత్రికాకార్యాలయము. సంపాదకునిగది. పొడుగుపాటి కాగితపుతున్కలు చెల్లాచెదరుగా నుండెను. ఆదినము వార్తలప్రాణసార మా కాగితములందే. బయట వీథిలో రాకపోకలగలభా విలేఖరుల మనోవీథియందు సమ్మిళితమగుచుండెను.

గదిలోఁ గూర్చొనియున్నవారు తరుణవయస్కులు, విలేఖరులు. పెన్సిలుముక్కలు పొడుగువి, పొట్టివి వారిహస్తముల నలంకరించియుండెను. భాగ్యచిహ్న మచ్చటశూన్యము. బయటఁ గన్పడునది సీరా, సీసము. కాని ఆయువకులహృదయములు స్వర్ణమయములు. త్యాగవహ్నిలోఁ బరిశుద్ధమైనవి, ప్రకాశమానమైనవి. దేశసేవాసమాహూతమైనవి.

ఒకవిలేఖరి చేత నొకలేఖఁ గొని, ప్రధానసంపాదకుని సమీపించెను. అది ట్రాంక్వైబారువిలేఖరి పంపినతంతివార్త.

ప్రధాని దానిఁ జదువుకొనెను. "సరే, మొదటిపుటలోఁ బ్రాధాన్య మొసఁగుము. నేను నొకవ్యాఖ్యవ్రాసెదము. రంగస్వామి కామాత్ర మైనఁ దగును."

ఆదినంసాయంత్రము పత్రికలో నీవార్త యిట్లుండెను.

"ట్రాంక్విబారు అల్లరికేసును విచారించుచున్న స్పెషలు. మేజిస్ట్రేటు ఎ. పి. నటరాజన్ యం. ఏ., ఐ. సి. యస్., గారు నిన్నసాయంత్రము 6 గంటలకు తీర్పుజెప్పిరి.

ఆర్. యస్. రంగస్వామి, యం. ఏ. ఐ. సి. యస్. బారిష్టరు, ఒకసంవత్సరము విడిఖైదు విధింపఁబడెను. శ్రీమతులు రాజేశ్వరీబాయి,సరస్వతి,కామాక్షీగార్ల కొక్కొక్కరికిని ఆఱు నెలలు విడిఖైదు. పొన్నుస్వామి కొకసంవత్సరము కఠినఖైదు చొక్కలింగము మొదలియారుగారికిని ఒకసంవత్సరము కఠిన ఖైదు.

నందన్, మూఖన్, కావేరీ, ఇరుల్లన్, ఇరుల్లప్పన్, అమవశి, గోవిందన్, పవడాయి, నల్లన్, కరియనులకును, మఱి 72 మంది నిందితులకును రెండేసియేండ్లు కఠినఖైదు.

చొక్కలింగమొదలియారుతల్లి, కొడుకు ఖైదుశిక్ష విధింపఁబడెనని వినఁగానే, ఆదినంరాత్రి భగ్నహృదయురాలై మరణించెను."

2

"స్వరాజ్య" పత్రికకు ట్రాంక్విబారువిలేఖరియెవరు? సంశయము వలదు. సుందరమే. నెలక్రిందట నక్షూరుస్టేషన్‌మాస్టరు. అతఁడు మైదానమున సభజరిగినరోజున జనమధ్యమున నుండెను. కాని యింతవఱ కాతనిగట్టెక్కించినభాగ్యదేవత అతని నక్కడ విడిపోలేదు. భార్యదగ్గఱ నక్కినక్కియుండినవాఁడు, పోలీసులదగ్గఱఁగూడ నక్కి తప్పించుకొనెను. కేసులోఁగూడ నతఁడు నిందితుఁడుగాఁడు. చదువుచెడినవిద్యార్థి, దేశద్రిమ్మరి, సాధువు, సిగ్నలరు, స్టేషనుమాస్టరు, ఇపుడు "స్వరాజ్య" పత్రికకు విలేఖరి. మధ్య 144-వ సెక్షన్ నుల్లంఘించినదేశభక్తుఁడు. సుందరముజీవితము పెండ్లినాటినుండి పరమాద్భుతమైనది.

ఉపజ్ఞ యన నిట్టిదే. అవధీరిత ప్రేమము, ఆత్మానుతాపము, అపరాభ్యస్తప్రాణసారము. ఉపజ్ఞుఁడు అధమముదేశద్రిమ్మరి. ఉత్తముఁడేని యోగిపుంగవుఁడు.

చెన్నపురి : వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులుఅండ్ సన్స్ వారి
'వావిళ్ల' ప్రెస్సున ముద్రితము—1933.

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
తులసీదాసురామాయణము, తెనుగువచనము	...	7	8
దక్కనుపూర్వకథలు	...	1	8
దశకుమారచరిత్రము, శ్రీ ఎనమదింతల సంజీవరాయశాస్త్రి	...	1	8
దేశింగురాజుకథ (జంగముకథ)	...	0	6
ద్వాదశోపనిషత్తులు, సంస్కృతమునకు సరియైన తెనుఁగువచనము		3	0
నలచరిత్ర, చిన్నసైజు, పటములతో	...	0	6
సంస్కృతనాటకకథలు, శ్రీ సీతారామశాస్త్రి	...	1	4
నవనాథభక్తులచరిత్ర, శ్రీ బచ్చు రామన్న	...	2	0
నలుగురుమంత్రులకథ	...	0	4
నీతిచంద్రిక, చిన్నయసూరిది	...	0	6
కపాలకుండల	...	0	14
బాలా గ్గ	...	2	0
పరిహాసవినోదకథలు	...	0	12
పంచతంత్రము, వచనము, సులభశైలి	...	0	6
పరమానందశిష్యులకథ	...	0	3
పతివ్రతలచరిత్ర, మంగిపూడి వేంకటశర్మ	...	1	8
పురాణగాథలు, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి	...	0	10
ప్రహ్లాదచరిత్ర, చిన్నసైజు, పటములతో	...	0	4
ప్రాచీనదేశచరిత్రలు	...	1	12
బేతాళునికథలు	...	0	8
భారతరమణీమణులు, ప్రథమభాగము	...	0	12
డిటో ద్వితీయభాగము	...	0	8
భోజునికథలు	...	0	8
భోజకాళిదాసకథలు, ప్రథమభాగము	...	0	12
భోజకాళిదాసకథలు, ద్వితీయభాగము	...	0	12

		ప్రతి 1-కి రూ.	అ.
రోషినార	...	0	12
మనోహారి	...	0	14
మదాలస	...	0	10
విజ్జలదేవి	...	1	4
మహాభక్తవిజయము, చిత్రపటములతో సహా	...	6	0
మదనకామరాజుకథ	...	0	14
యజుర్వేదకథాసంగ్రహము	...	0	8
రఘువంశకథ	...	0	8
రేచుక్క పగటిచుక్కకథ	...	0	3
విక్రమార్కునికథలు	...	0	8
వివేకానందవిజయము	...	1	12
వీరాంగనలు, శ్రీపాద సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారిది	...	0	12
వైద్యులకథలు	...	0	4
శుకసప్తతికథలు	...	0	6
షేక్స్పియర్ నాటకకథలు	...	1	8
సంగ్రహభాగవతము, శ్రీ జనమంచి శేషాద్రిశర్మ	...	1	0
సంగ్రహభారతము ,,	...	1	0
సంగ్రహరామాయణము ,,	...	0	10
సత్యసేనవిజయము	...	0	4
సావిత్రిచరిత్ర, చిన్నసైజు, పటములతో	...	0	4
హరిశ్చంద్రచరిత్ర, చిన్నసైజు, పటములతో	...	0	6
హితోపదేశము, వచనము, సులభశైలి	...	0	12

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులు అండ్ సన్స్,
292, ఎస్ప్లనేడ్, చెన్నపురి.